

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

DÖNEM PROJESİ

**KAMU TAŞINMAZLARININ YATIRIM TEŞVİK SİSTEMİ İÇERİSİNDEKİ
YERİ VE ÖNEMİ**

Değer ECER

GAYRİMENKUL GELİŞTİRME VE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**ANKARA
2017**

Her hakkı saklıdır.

ÖZET

Dönem Projesi

KAMU TAŞINMAZLARININ YATIRIM TEŞVİK SİSTEMİ İÇERİSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Değer ECER

Ankara Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü

Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Harun TANRIVERMİŞ

Yatırım teşvikleri, belirli ekonomik faaliyet alanlarının diğer alanlara göre daha çok ve daha hızlı gelişmesini sağlamak için kamu kuruluşlarınca özel sektöre sunulan destekler, yardımlar ve özendirme kapsamaktadır. Yatırım teşvikleri ile ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamak, istihdamı artırmak, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını azaltmak, sanayinin ve teknolojinin gelişmesini sağlamak ve ülkenin dış rekabet gücünü artırmak amaçlanmaktadır. Türkiye’de bütün temel makroekonomik değişkenleri önemli derecede etkileyen yatırımları artırmaya yönelik yatırım teşvik uygulamaları, 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi ile başlamış, I. ve II. Sanayi Planları ile devam etmiş ve 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatının kurulmasından sonra başlayan planlı kalkınma dönemlerinde ise çok daha belirgin biçimde ön plana çıkmıştır. Dağınık bir yapı gösteren teşvik uygulamaları Bakanlar Kurulunun 2009/15199 sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararı” ile yeniden düzenlenerek daha sistematik bir yapıya dönüştürülmüş ve yeni teşvik sisteminin uygulanması ile yatırım teşvikleri ile ilgili bütün istatistiklerde kayda değer artış ortaya çıkmıştır. Son olarak teşvik sistemi ise 2012/3305 sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” ve 2016/9596 sayılı “Cazibe Merkezleri Programının Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Karar” ile 2017 yılında tekrar düzenlenmiş ve uygulamaya konulmuştur.

Bu çalışmada ikincil verilerin analizine dayalı olarak kamu taşınmazlarının teşvik sistemi içindeki yeri ve önemi irdelenmiştir. Kamu taşınmazlarının yatırımlara tahsisi çeşitli yasal ve idari düzenlemelerle teşvik sisteminde yer almış ve 2012/3305 Sayılı Karar’da belirtilen dokuz adet destek unsurundan biri olarak sayılmıştır. Ancak yatırım teşvik belgesi alanların sadece yaklaşık % 0,6’sının söz konusu destekten yararlanması, teşvik belgelerinde bir destek unsuru olarak işlenen “yatırım yeri tahsisi” desteğinden yararlanma konusunda yatırımcıların pek istekli olmadıklarını göstermesi bakımından önemli görülmektedir. Yatırım teşvik belgeleri gerçekleştirmeleri ile ilgili verilerin TC Ekonomi Bakanlığı tarafından yayımlanmaması nedeniyle genel teşvik sistemine yönelik değerlendirme yapılması ve değişen teşvik politikalarının etkisinin ölçülmesinde güçlük çekilmektedir. İnceleme sonuçlarına göre teşvik belgesi alan yatırımcıların çok küçük bir kısmının yatırım yeri tahsisi desteğinden yararlanması, en azından teşvik sisteminde kamu taşınmazlarının yeri ve öneminin ciddi biçimde sorgulanmasını zorunlu kılmakta ve teşvik uygulamaları ile kamu taşınmazlarının ekonomiye kazandırılması çalışmalarının istenen düzey çıkarılmasını olumsuz etkilemektedir.

Haziran 2017, 131 sayfa

Anahtar Kelimeler: Yatırımların teşviki, Hazine taşınmazları, yatırım yeri tahsisi, cazibe merkezleri programı ve etkilerinin değerlendirilmesi.

ABSTRACT

Term Project

THE PLACE AND IMPORTANCE OF PUBLIC IMMOVABLES IN INVESTMENT INCENTIVE SCHEMES

Değer ECER

Ankara University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Real Estate Development and Management Department

Advisor: Prof. Dr. Harun TANRIVERMİŞ

Investment incentives include supports, aids and encouragements offered by the public institutions to private sector to ensure that certain areas of economic activity develop more and more rapidly than other areas. With investment incentives, it is aimed to provide economic and social development, to increase employment, to reduce development disparities between regions, to improve industry and technology and to increase the foreign competition power of the country. Incentives towards investments that effect the key macroeconomic variables significantly in Turkey started with İzmir Economy Congress which was collected in 1923, continued with first and second Industrial Plans and became even more prominent in the planned development periods that started after the establishment of the State Planning Organization in 1960. The incentive schemes showing a disorganized structure have been rearranged with the Cabinet Decree numbered 2009/15199 on State Aids in Investments' and have been transformed into a more systematic structure. The application of this new incentive system has led to a significant increase in all statistics related to investment incentives. Finally, the incentive system was rearranged with the "Decision on State Aids in Investments" numbered 2012/3305 and the "Decision on the Procedures and Principles on the Application of the Attraction Centers Program" numbered 2016/9596 and came into effect in 2017.

In this study, based on the analysis of secondary data, the place and importance of public immovable in the incentive system are examined. The allocation of public immovable for investment has been included in the incentive system with various legal and administrative regulations and deemed to be one of the nine support elements mentioned in the Decision numbered 2012/3305. However, only about 0.6% of holders of investment incentive certificates take advantage of this incentive and this shows that the investors are not enthusiastic about “the allocation of investment place” incentive treated as an incentive element in the incentive certificates. Due to the fact that the Ministry of Economy of the Republic of Turkey does not publish the data related to the realization of investment incentive certificates, it is difficult to evaluate the general incentive system and measure the effects of the changing incentive policies. According to the results of the survey, the fact that a very small part of the investors who receive the incentive certificate benefit from the allocation of investment place support requires the serious questioning of the place and the importance of the public immovable in the incentive system and negatively affects the efforts to increase the economic use of public immovable by incentives.

June 2017, 131 pages

Key Words: Investment incentives, public immovable, allocation of place of investment, attraction centers program and the assessment of its effects.

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜRLER

Birçok ülkede ve Türkiye’de gayrimenkul varlığının ekonomiye kazandırılmasından birçok yöntem kullanılmakta ve bu çerçevede yerli ve yabancı yatırımcılara kuruluş yeri sağlanması özel önem taşımaktadır. Türkiye’de birçok bölgede Hazine taşınmazlarının yatırımcılara kuruluş yeri olarak verilmesi yoluyla yatırımların artırılması mümkün olabilmekte, ancak bu yönde yapılan çalışma sayısının oldukça sınırlı olduğu dikkati çekmektedir. Gayrimenkul geliştirme alanında lisansüstü eğitim ve proje çalışması yapmama olanak sağlayan Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Anabilim Dalı Başkanı ve danışmanım Prof. Dr. Harun TANRIVERMİŞ’e, ders ve tez çalışmasındaki yönlendirmeleri ve katkılarından dolayı Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Anabilim Dalı öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Yeşim ALİEFENDİOĞLU’na ve çalışmam boyunca desteklerini esirgemeyen tüm mesai arkadaşlarıma ve eşim Adnan ECER’e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Değer ECER

Ankara, Haziran 2017

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜRLER.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
ÇİZELGELER DİZİNİ	xii
1.GİRİŞ	1
1.1 Çalışmanın Önemi.....	1
1.2 Çalışmanın Amacı	1
1.3 Önceki Çalışmaların Değerlendirilmesi ve Araştırma Gereksinimi	3
2. MAKROEKONOMİK AÇIDAN YATIRIMLAR VE EKONOMİYE ETKİLERİ	5
2.1 Yatırım Kavramı.....	5
2.2 Yatırım Türleri ve Yatırımların Ekonomi Üzerindeki Etkileri.....	5
2.2.1 Genel Ekonomi Açısından Yatırım Türleri	6
2.2.2 İşletmeler Açısından Yatırım Türleri.....	6
2.2.3 Yatırımların Ekonomi Üzerindeki Etkileri	7
3. YATIRIM TEŞVİK SİSTEMİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ	9
3.1 Yatırım Teşvik Sistemi	9
3.1.1 Teşvik Kavramı	9
3.1.2 Yatırım Teşviklerinin Amaçları	11
3.1.3 Yatırım Teşviklerinin Türleri	12
3.1.4. Yatırım Teşviklerinin Yatırım Kararlarına Olan Etkisi.....	15
3.2 Türkiye’de Yatırım Teşvik Sisteminin Tarihsel Gelişimi	17
3.2.1 Planlı Kalkınma Öncesi Dönem (1923-1960).....	17
3.2.2 Planlı Kalkınma Dönemi (1960 Sonrası Dönem)	20
3.2.2.1 Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	20
3.2.2.2 İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)	22
3.2.2.3 Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)	24
3.2.2.4 Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983).....	25
3.2.2.5 Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989).....	27

3.2.2.6 Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994).....	28
3.2.2.7 Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)	30
3.2.2.8 Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005).....	33
3.2.2.9 Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) ve Sonrası	35
4.YATIRIM TEŞVİK SİSTEMİNE İLİŞKİN YASAL VE İDARİ DÜZENLEMELER.....	36
4.1 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu.....	36
4.2 4325 Sayılı Olağanüstü Hal Bölgesinde Ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere İstihdam Yaratılması Ve Yatırımların Teşvik Edilmesi İle 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun.....	37
4.3 5084 Sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun.....	40
4.4 4706 Sayılı Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi Ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun..	44
4.5 Yeni Teşvik Sistemi.....	46
4.5.1 2009/15199 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar	46
4.5.2 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar	53
4.6 Kamu Taşınmazlarının Yatırımlara Tahsisine İlişkin Usul ve Esaslar	67
5. AZ GELİŞMİŞ BÖLGELER İÇİN UYGULANAN YENİ TEŞVİK SİSTEMİ: CAZİBE MERKEZLERİ PROGRAMI	69
5.1 Bölge Tanımı.....	69
5.2 Ekonomik Gelişmişlik Düzeylerine Göre Bölgelerin Ayrımı.....	70
5.3 Türkiye’de Uygulanan Kalkınmada Öncelikli Yörelere Politikası.....	72
5.4 Cazibe Merkezleri Programı.....	74
5.4.1 Cazibe Merkezleri Programı Kapsamındaki Destek Paketleri Ve Destek Unsurları.....	75
5.4.2 Programdan Yararlanma Koşulları.....	76
5.4.3 Cazibe Merkezleri Programı Destekleri	77
5.4.3.1 Danışmanlık Hizmeti Desteği.....	77
5.4.3.2 Yatırım Yeri Tahsisi Desteği.....	78
5.4.3.3 Bina Yapımı Desteği.....	80
5.4.3.4 Faizsiz Yatırım Kredisi Desteği	81
5.4.3.5 Faiz İndirimli İşletme Kredisi.....	82
5.4.3.6 Üretim Tesisi Taşıma Desteği.....	82
5.4.3.7 Çağrı Merkezi Yatırımı Desteği.....	83
5.4.3.8 Veri Merkezi Yatırım ve Enerji Desteği	84

5.4.4 Cazibe Merkezleri Programına İlişkin Genel Düzenlemeler	85
5.4.4.1 Teminat	85
5.4.4.2 Kira Bedeli	86
5.4.4.3 Yatırımcıya Devir.....	86
5.4.4.4 Desteğin Durdurulması ve Geri Alınması.....	87
5.4.4.5 Cazibe Merkezleri Programı Yönlendirme Komitesi.....	89
6. KAMU TAŞINMAZLARININ YATIRIM TEŞVİK SİSTEMİ İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ	90
6.1 Yatırım Yeri Tahsisi Desteği ve Kapsamı.....	90
6.2 Yatırım Yeri Tahsisi Destek Unsurundan Yararlanabilecek Olanlar	91
6.3 Yatırım Yeri Tahsisi Desteği Sağlanacak Yatırım Projelerinin Tespiti	92
6.4 Yatırım Yeri Tahsisi Desteği Uygulaması.....	93
6.5 Yatırım Teşviklerinin Uygulama Sonuçları	95
6.5.1 5084 Sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun Uygulama Sonuçları (Ocak 2004- Temmuz 2009)	95
6.5.2 2009/15199 Sayılı Kararın Uygulama Sonuçları (Ağustos 2009- Haziran 2012).....	105
6.5.3 2012/3305 Sayılı Kararın Uygulama Sonuçları (Haziran 2012-Aralık 2016).....	111
7. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	119
KAYNAKLAR	126
ÖZGEÇMİŞ.....	131

KISALTMALAR DİZİNİ

Ar-Ge	Araştırma ve Geliştirme
BANKA	Türkiye Kalkınma Bankası Anonim Şirketi
BYKP	Beş Yıllık Kalkınma Planı
BYSP	Beş Yıllık Sanayi Planı
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
GB	Gümrük Birliği
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
İDARE	İl Özel İdaresi
KDV	Katma Değer Vergisi
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KÖY	Kalkınmada Öncelikli Yöre
OECD	İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı
OHAL	Olağanüstü Hal
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
SEGE	Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Endeksi
TL	Türk Lirası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
YİKOB	Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 4.1 4325 Sayılı Kanun Kapsamında Kalan İller Haritası (Anonim2016a).....	38
Şekil 4.2 5084 Sayılı Kanun Kapsamında Kalan İller Haritası (Anonim 2016b).....	40
Şekil 4.3 2009/15199 sayılı Bakanlar Kurulundaki Bölge Dağılımı Haritası (Anonim 2016f).....	47
Şekil 4.4 Yatırım Teşvik Sisteminde Bölgesel Harita (Anonim 2016ı).....	61
Şekil 5.1 Cazibe Merkezleri Programı Kapsamındaki İller Haritası (Anonim 2017).....	74

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 3.1 Kullanılan Araçlara Göre Teşvik Araçlarının Çeşitleri (Duran 2003)....	14
Çizelge 3.2 Yatırım Teşvik Belgelerinin Gelişimi (1979-1983) (Duran 1998).....	26
Çizelge 3.3 Yatırım Teşvik Belgelerinin Gelişimi (1985-1989) (Duran 1998).....	28
Çizelge 3.4 Yatırım Teşvik Belgelerinin Gelişimi (1990-1994) (Duran 1998).....	30
Çizelge 3.5 Yatırım Teşvik Belgelerinin Gelişimi (2001-2005) *	35
Çizelge 4.1 5084 Sayılı Kanuna Göre Teşviklerden Yararlanabilecek İller (Anonim 2016c)	43
Çizelge 4.2-DPT Müsteşarlığınca 2003 Yılı İçin Belirlenen Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralamasına Göre Endeks Değeri Negatif Olan İller (Anonim 2016d).....	43
Çizelge 4.3 Kalkınmada Öncelikli İller (Anonim 2016e).....	44
Çizelge 4.4 Teşvik Araçları – I	48
Çizelge 4.5 Teşvik Araçları - II.....	48
Çizelge 4.6 Büyük Ölçekli Yatırımlar (*)	51
Çizelge 4.7 Yatırım Teşvik Uygulamasında Bölgeler	52
Çizelge 4.8 Yatırım Teşvik Sisteminin Temel Bileşenleri	55
Çizelge 4.9 Büyük Ölçekli Yatırım Konuları	57
Çizelge 4.10 Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki Uygulamasında Sağlanan Destekler (Anonim 2016g).....	58
Çizelge 4.11 Yatırım Teşvik Uygulamasında Bölgeler	59
Çizelge 4.12 Bölgesel Teşvik Uygulamalarında Sağlanan Destekler (Anonim 2016h).....	60
Çizelge 4.13 Stratejik Yatırımların Teşviki Uygulamasında Sağlanan Destekler (Anonim 2016i).....	63
Çizelge 4.14-Büyük Ölçekli Yatırımlar İle Bölgesel Teşvik Yatırımlarında Uygulanacak Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği Süreleri (*)	64
Çizelge 4.15-Büyük Ölçekli Yatırımlar İle Bölgesel Teşvik Yatırımlarında Yararlanılacak Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği Tutarının Sabit Yatırım Tutarına Oranı(*)	64
Çizelge 4.16-Büyük Ölçekli Yatırımlar İle Bölgesel Teşvik Yatırımlarında Uygulanacak Yatırıma Katkı Ve Vergi İndirim Oranları.....	65
Çizelge 4.17-31.12.2013 Tarihine Kadar Başlanacak Yatırımlarda Uygulanacak Yatırıma Katkı Ve Vergi İndirim Oranları.....	66
Çizelge 5.1 Cazibe Merkezleri Programı desteklerinden yararlanma koşulları *	76
Çizelge 6.1 Yatırım Teşvik Belgelerinin Gelişimi (2006-2009) *	96

Çizelge 6.2 Enerji Desteği Kapsamında Yaratılan İlave İstihdamın ve Teşvik Ödemelerinin Yeni ve Eski İşletme Bazında Dağılımı (Eser 2011)	96
Çizelge 6.3 Enerji Desteği Uygulama Sonuçlarının Yıllar İtibarıyla Dağılımı (Eser 2011)	97
Çizelge 6.4 Sigorta Primi İşveren Hissesi Teşviki Uygulamasının 5084, 5350 ve 5615 Sayılı Kanunlara ve Yıllara Göre Dağılımı (Eser 2011)	98
Çizelge 6.5 Gelir Vergisi Stopajı Teşviki Uygulamasının 5084, 5350 ve 5615 Sayılı Kanunlara ve Yıllara Göre Dağılımı (Eser 2011)	99
Çizelge 6.6 5084 Sayılı Kanun Kapsamında Bedelsiz Devir İşlemlerinin İllere Göre Dağılımı *	101
Çizelge 6.7 5084 Sayılı Kanunun Mülga 5. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğe Göre Bedelsiz Devredilen Taşınmazlardan Bedeli Karşılığı Şerh Terkini Yapılanların İllere Göre Dağılımı *	102
Çizelge 6.8 5084 Sayılı Kanuna Göre İptal Edilen Bedelsiz Devir İşlemlerinin İllere Göre Dağılımı *	103
Çizelge 6.9 5084 Sayılı Kanuna Göre Yapılan Bedelsiz İrtifak Hakkı İşlemleri * ...	104
Çizelge 6.10 Yatırım Teşvik Belgeleri (Ağustos 2009 – Haziran 2012) *	106
Çizelge 6.11 Yatırım Teşvik Belgelerinin Bölgesel Karşılaştırılması (Ağustos 2009–Haziran 2012) *	106
Çizelge 6.12 Yatırım Teşvik Belgelerinin Mahiyetlerine Göre Dağılımı (Ağustos 2009 – Haziran 2012) *	107
Çizelge 6.13 Yatırım Teşvik Belgelerinin Türlerine Göre Dağılımı (Ağustos 2009-Haziran 2012).....	108
Çizelge 6.14 Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörlere Göre Dağılımı (Ağustos 2009 – Haziran 2012) *	109
Çizelge 6.15 4706 Sayılı Kanunun Ek 3 üncü Maddesine Göre İrtifak Hakkı Tesis Edilen Taşınmazların Dağılımı (Eylül 2010-Haziran 2012) *	110
Çizelge 6.16 4706 Sayılı Kanunun Ek 3 üncü Maddesine Göre Ön İzin Verilen Taşınmazların Dağılımı (Eylül 2010-Haziran 2012) *	110
Çizelge 6.16 4706 Sayılı Kanunun Ek 3 üncü Maddesine Göre Ön İzin Verilen Taşınmazların Dağılımı (Eylül 2010-Haziran 2012) (devam)	111
Çizelge 6.17 Yatırım Teşvik Belgeleri (Haziran 2012 – Aralık 2016) *	112
Çizelge 6.18 Yatırım Teşvik Belgelerinin Bölgelere Göre Dağılımı (Haziran 2012-Aralık 2016) *	113
Çizelge 6.19 Yatırım Teşvik Belgelerinin Mahiyetlerine Göre Dağılımı (Haziran 2012 – Aralık 2016) *	114
Çizelge 6.20 Yatırım Teşvik Belgelerinin Türlerine Göre Dağılımı (Haziran 2012-Aralık 2016) *	115

Çizelge 6.21 Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörlere Göre Dağılımı (Haziran2012-Aralık2016)*	116
Çizelge 6.22 4706 Sayılı Kanunun Ek 3 üncü Maddesine Göre İrtifak Hakkı Tesis Edilen Taşınmazların Dağılımı (Haziran 2012-Aralık 2016)*	117
Çizelge 6.23 4706 Sayılı Kanunun Ek 3 üncü Maddesine Göre Ön İzin Verilen Taşınmazların Dağılımı (Haziran 2012-Aralık 2016)*	118

1.GİRİŞ

1.1 Çalışmanın Önemi

Ekonomideki toplam talebin en önemli unsurlarından biri olan yatırımlar istihdam seviyesi, tasarruf hacmi, enflasyon oranı, faiz oranı, ithalat ve ihracat düzeyleri ile milli gelir gibi temel makroekonomik değişkenleri etkilemektedir. Bu nedenle, yatırım düzeyinin artırılması ekonominin büyüme performansı açısından önem taşımaktadır. Yatırım teşvik uygulamaları aracılığıyla özel sektör yatırımları desteklenmekte, bu yolla yaratılan katma değerle hem istihdam seviyesi yükseltilmeye hem de milli gelir başta olmak üzere diğer makroekonomik göstergeler iyileştirilmeye çalışılmaktadır.

“Yatırım Teşvik Sistemi” yatırımların ve istihdamın artırılmasında önemli düzenlemeler barındırmakta olup, bu kapsamda yatırımcılara çeşitli destekler sunulmaktadır. Bu destek unsurlarından biri de “yatırım yeri tahsisi” olarak Maliye Bakanlığını (Milli Emlak Genel Müdürlüğü) ilgilendirmektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’deki yatırım teşvik sisteminin yapısını ve etkinliğini yatırım yeri tahsisi destek unsuru olarak kamu taşınmazları yönünden araştırmaktır. Bu amaçla, öncelikle yatırım teşviklerinin üretimi ve istihdamı artırmada, tasarrufları yüksek katma değere sahip yatırımlara yönlendirmede ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını azaltmada başarılı olup olmadığı ile yatırımların sektörel dağılımı üzerinde güçlü etkileri bulunup bulunmadığı incelenmekte, daha sonra yatırım yeri tahsisi desteğinin teşvik sistemi içindeki yeri ve önemi ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

1.2 Çalışmanın Amacı

Bir destek unsuru olarak yatırımlara tahsis edilen kamu taşınmazlarının sayısına ve yüzölçümlerine ilişkin veriler elde edilmesine karşın, Ekonomi Bakanlığı tarafından düzenlenen yatırım teşvik belgelerinde öngörülen yatırımların ve istihdamın gerçekleşmeleri ile ilgili verilere ulaşılamamıştır. Söz konusu verilerin Ekonomi Bakanlığı tarafından yayımlanmaması ve paylaşılmak istenilmemesi çalışmanın

önündeki en önemli sınırlamalardan birisini oluşturmakta ve bu da teşvik sisteminin etkinliğinin ve verimliliğinin isabetli bir şekilde değerlendirilmesi önünde engel teşkil etmektedir. Bu nedenle çalışmada, kamu taşınmazlarının yatırım teşvik sistemindeki yeri ve önemine ilişkin değerlendirmeler yapılırken, düzenlenen teşvik belgelerinin sunduğu veriler esas alınmaktadır.

Bu çalışmada, “yatırım yeri tahsisi” desteğinin özellikle 2009 yılında yürürlüğe giren 2009/15199 Karar Sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” ile başlayan ve 2012 yılında bu Kararı yürürlükten kaldıran 2012/3305 Karar Sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” ile bugünkü halini alan yeni teşvik sistemindeki yeri ve önemi değerlendirilmekte, bu açıdan uygulama sonuçları 5084 Sayılı Kanun ile 2009/15199 ve 2012/3305 sayılı Kararlar ile sınırlandırılmaktadır.

Türk Hukuk Sistemi’nde Hazine, özel bütçeli idareler, il özel idareleri veya belediyelerin mülkiyetinde bulunan arazi veya arsaların üzerinde irtifak hakkı tesis edilebilmesi mümkün olmakla birlikte, Hazine dışındaki kurumların mülkiyetlerinde bulundukları taşınmazları bir destek unsuru olarak yatırımcılara sunmaktan ziyade genellikle başka amaçlarla değerlendirmeyi tercih ettikleri bilinmektedir. Bu çalışmada sadece Hazine mülkiyet ve yönetimindeki taşınmazların yatırım teşvik sistemindeki yeri ve önemi incelenmiş olup, çalışma kapsamında; “kamu taşınmazları” kavramı dar anlamda “Hazineye ait taşınmazlar” olarak ele alınmış, diğer kamu idarelerinin mülkiyet ve yönetiminde bulunan taşınmazlar ihmal edilmiştir.

Ekonomi Bakanlığı tarafından düzenlenen yatırım teşvik belgelerini alan yatırımcıların hangi oranda yatırım yeri tahsisi desteği olarak kamu taşınmazlarından yararlandıklarını tespit etmek için kamu taşınmazlarının yatırımlara tahsisinde daha etkin ve verimli kullanılmasına yönelik yapılacak mevzuat çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Diğer yandan, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını azaltmak amacıyla 2017 yılı itibariyle uygulamaya konulan Cazibe Merkezleri Programı kapsamında, uygulamanın yapılacağı 23 il için geçerli yeni teşvik unsurları da bu çalışmada incelenmiş, yatırım yeri tahsisi kapsamında Hazine taşınmazlarının nasıl bir rol oynayacağı hususu ise detaylı olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme mevcut

mevzuat hükümleri dahilinde yapılmış olup, henüz uygulama sonuçları belli olmayan bu Programın belirlenen hedeflere ulaşmada ne kadar etkin olduğu belirlenememiştir.

1.3 Önceki Çalışmaların Değerlendirilmesi ve Araştırma Gereksinimi

Birçok ülkede ve Türkiye’de kamu taşınmazlarının yatırımcılara kuruluş yeri olarak verilmesi yoluyla yatırımların artırılması mümkün olabilmekte ve arazi tahsisi belirtilen amaçlarla son 50 yıl boyunca yoğun biçimde kullanılmaktadır. Bununla birlikte yatırımcılara Hazine taşınmazlarının teşvik aracı olarak kullanımı ve etkilerinin değerlendirilmesine yönelik olarak yapılan akademik çalışma sayısının oldukça sınırlı düzeyde olduğu açıktır. Araştırmanın temel konusunu teşkil eden kamu taşınmazlarının yatırım yeri olarak tahsisine yönelik uygulamalarının değerlendirilmesi olup, konu ile doğrudan ilgili olan önceki iki çalışmanın özeti aşağıda verilmiştir:

Gündoğan (2011) tarafından hazırlanan “Türkiye’de Kamu Taşınmazlarının Turizm Yatırımlarına Tahsis İşlemleri ve Sorunlarının Analizi” başlıklı yüksek lisans tezinde sadece turizm amaçlı yatırımların teşviki açısından taşınmaz tahsisi konusu ele alınmış ve turizm sektörü açısından yaşanan sorunlar tespit edilerek çözüm önerileri getirilmiştir. Bu kapsamda Türkiye’nin turizm potansiyeli de dikkate alınarak turizm faaliyetlerine yönelik dağınık olan mevzuat hükümlerinin yeni bir idari yapı oluşturacak şekilde tekleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Demirhan (2014)’ın “Yatırımların Teşvikine Yönelik Kamu Taşınmazları Tahsisleri ve Türkiye Uygulaması” başlıklı çalışmasında; Türkiye’de uygulanan teşvik sisteminin gelir ve istihdam etkisi analiz edilmiş, teşvik mevzuatı uygulamaları açıklamış ve yatırım yeri tahsislerinin uygulama yöntemleri incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda teşvik uygulamaları ile bölgesel nüfus ve istihdam dinamiklerinin olumlu etkilendiği ve gelişmişlik sorunlarının azaltılabileceği tespit edilmiştir.

Bu çalışmada ise diğer çalışmalardan farklı olarak yatırım yeri tahsisi destek unsuru olarak kamu taşınmazlarının Türkiye’deki yatırım teşvik sistemi içerisindeki yapısı ve

etkinliği araştırılmaktadır. Bu amaçla, öncelikle yatırım teşviklerinin üretimi ve istihdamı artırmada, tasarrufları yüksek katma değere sahip yatırımlara yönlendirme ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını azaltmada başarılı olup olmadığı ile yatırımların sektörel dağılımı üzerinde güçlü etkileri bulunup bulunmadığı incelenmekte, daha sonra yatırım yeri tahsisi desteğinin teşvik sistemi içindeki yeri ve önemi ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Çalışma toplamda altı bölümden oluşmakta olup, giriş bölümünün ardından ikinci bölümünde; yatırım kavramı ve yatırım türleri tanımlandıktan sonra yatırımların ekonomi üzerindeki etkileri açıklanmaktadır. Üçüncü bölümde; teşvik kavramı, yatırım teşviklerinin amaçları ve türleri ile yatırım teşviklerinin yatırım kararlarına olan etkisinden bahsedilmekte ve ülkemizde yatırım teşvik sisteminin tarihsel gelişimi ele alınmaktadır. Dördüncü bölümde; yatırım teşvik sistemine ilişkin yasal ve idari düzenlemeler incelenmektedir. Beşinci bölümde; bölgesel kalkınma ve Cazibe Merkezleri Programına ilişkin yasal ve idari düzenlemeler yer verilmiştir. Altıncı bölümde; kamu taşınmazlarının yatırım teşvik sistemi içindeki yeri ve önemi kapsamında, yatırım teşviklerinin uygulama sonuçları 5084 Sayılı Kanun ile 2009/15199 Sayılı Karar ve 2012/3305 Sayılı Karar çerçevesinde ele alınmış ve uygulama sonuçları değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçları ve öneriler bölümünde ise; genelde yatırım teşvik sisteminin özelde kamu taşınmazlarının yatırımlara tahsisi uygulamasının etkinliğini ve verimliliğini artırmaya dönük hem genel teşvik sistemine, hem de bir destek unsuru olarak kamu taşınmazlarının yatırımlara tahsisine yönelik çözüm önerileri sıralanmış ve bu çerçevede gayrimenkul geliştirme ve yönetimi uzmanlarının yeri ve önemi vurgulanmıştır.

2. MAKROEKONOMİK AÇIDAN YATIRIMLAR VE EKONOMİYE ETKİLERİ

2.1 Yatırım Kavramı

Çeşitli açılardan ele alınabilen yatırım kavramı, iktisadi anlamda yeni üretim üniteleri kurmak, büyütmek ve eski üniteleri yenilemek için milli gelirden ayrılan veya tasarruf edilen kısımdır. Müteşebbis açısından yatırım, nakdi sermayenin amortisman ve kârlarla tekrar nakdi sermaye haline gelmek ve müteşebbise dönmek üzere aynı sermayeye dönüşümüdür (Bali 1979).

Yatırım, belli bir süre içinde sermaye stokuna ilave yapmak için iş dünyası tarafından yapılan harcama miktarıdır. Yatırım harcamaları ekonominin fiziksel sermaye stokuna hangi hızla ilavede bulunduğunu belirleyerek, ekonominin uzun dönem büyüme ve verimlilik performansının belirlenmesine yardımcı olur (Fischer 1998). Fiziki sermaye stokuna yapılan ilaveler olan yatırım harcamaları, üretim için kullanılacak inşaat yapımı, fabrika yapımı, üretim makineleri alımı ve firmaların stoklarına yapılan ilaveleri ifade etmektedir (Yıldırım ve Karaman 2001).

Bir ekonomide tüketim harcamaları, kamu alımları ve net ihracat ile birlikte toplam talebi oluşturan yatırım harcamaları temelde ulusal tasarruf düzeyine bağlıdır. Tasarruf düzeyinin yüksek olması yatırım düzeyinin de yüksek olmasını sağlayarak istihdam, büyüme, enflasyon ve diğer makroekonomik değişkenler üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır.

2.2 Yatırım Türleri ve Yatırımların Ekonomi Üzerindeki Etkileri

Genel ekonomi açısından ve işletmeler açısından olmak üzere iki başlık altında sınıflandırılabilen yatırımlar, bir taraftan yeni iş olanakları yaratarak istihdamın artmasına katkıda bulunurken, diğer taraftan üretimi artırarak ihracatın ve milli gelirin

yükselmeye olanak sağlamaktadır. Ayrıca yatırım düzeyinin yükselmesi, enflasyon ve cari işlemler dengesi üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır.

2.2.1 Genel Ekonomi Açısından Yatırım Türleri

Ekonomide üretim kapasitesi yaratmaya yönelik olan makine, tesisat ve teçhizat yatırımları ile hammadde stoklarına yapılan ilaveler reel yatırımları oluştururken, ekonominin üretim kapasitesini artırmaya yönelik olmayan tahvil, hisse senedi, hazine bonusu, kâr zarar ortaklığı belgesi gibi finansal varlıklara yapılan yatırımlar ise mali yatırımları oluşturur.

Brüt yatırımlar ve net yatırımlar olarak yapılan bir başka ayırmada; gayrisafi yatırımlar olarak da ifade edilen brüt yatırımlar, bir ekonomide belli bir dönemde üretilen veya ithal edilen mallardan tüketilmeyen veya ihraç edilmeyen ve böylece bir sonraki döneme aktarılan kısımdır. Net yatırımlar ise, brüt yatırımlardan aşınma ve yıpranma payları düşüldükten sonra kalan kısımdır (Banar 1998). Brüt yatırım ile net yatırım arasındaki farkın en büyük nedeni maddi duran varlıkların amortismanıdır.

Diğer taraftan, devlet tarafından kâr amacı güdülmeyen yapılan baraj, liman, otoyol, metro, demiryolu, köprü, haberleşme, enerji yatırımları ile kamu kurum ve kuruluşlarının kendileri veya diğer kuruluşlar aracılığıyla gerçekleştirdikleri altyapı yatırımları kamu yatırımlarını oluştururken, özel sektörün kâr amacı güderek yaptığı yatırımlar ise özel yatırımları oluşturur.

2.2.2 İşletmeler Açısından Yatırım Türleri

Yenileme yatırımları, bir işletmenin mevcut sermaye yatırımı yerine yaptığı yeni yatırımlardır. İşletmelerin böyle bir yatırıma gitmelerindeki temel amaç, maliyet etkinliği sağlamaktır. Bu yatırımlarla işletmeler direkt işçilik, hammadde, enerji gibi faaliyet giderlerini azaltmayı amaçlayabilecekleri gibi, daha kaliteli mal üreterek satış üstünlüğü sağlamayı da hedefleyebilirler (Göker 1996). Mal ve hizmet üretiminin

sürekliğini sağlamak için sermaye tahsisini içeren yenileme yatırımları, işletmenin üretimine devam edebilmesi için aşınmış, yıpranmış ve eskimiş maddi duran varlıkların yenilenmesini kapsamaktadır.

İşletmede bulunan sermaye mallarında meydana gelen aşınma, yıpranma ve eskimeler karşılandıktan sonra sermaye malları stokuna yeni ilaveler yapılmışsa, bu yeni ilavelere genişleme yatırımları denir. Böylece ekonominin üretim kapasitesi artmış olur (Köklü 1984).

Rasyonelleştirme yatırımları olarak da adlandırılan modernizasyon yatırımları ise, işletmelerin üretim kapasitelerini yükseltmek ve maliyetlerini azaltmak için yaptıkları yatırımlardır. Bu tür yatırımlar, daha yararlı mal ve hizmet üretimini sağlamak amacıyla sermaye tahsisini içermektedir.

Faydaları diğer yatırımlara göre daha uzun süreli olarak elde edilen stratejik yatırımların bu faydaları sayısal olarak ölçülemez. Riski azaltıcı ve çalışanların motivasyonunu artırıcı yatırımlar bu grup altında toplanmaktadır.

Hızla gelişen teknolojinin bir gereği olarak, üretilen malların kalitesini yükseltmek ve işletmenin pazar payını korumak ya da arttırmak amacıyla yapılan kalite düzeltme yatırımları, ürünün kalitesini yükseltici etki yapmaktadır.

Bir ekonomide döviz, hammadde, dış finansman, istihdam gibi alanlarda zaman zaman kıtlıklarla karşılaşılabilir. Daha çok gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan bu tür darboğazları gidermek amacıyla yapılan yatırımlara darboğaz giderme yatırımları adı verilmektedir (Bozkurt 1995).

2.2.3 Yatırımların Ekonomi Üzerindeki Etkileri

Yatırımlar bir ekonomide toplam talebin en önemli unsurlarından biridir. Öncelikle yatırım düzeyinin yükselmesi yatırım mallarına olan talebi artırarak, yatırım malları

üretimine artmasına neden olmaktadır. Böylece ekonominin üretim kapasitesi büyür ve milli gelir artar. Yatırımların hasıla üzerindeki bu etkisi Keynes tarafından “yatırımların gelir etkisi” olarak adlandırılmıştır. Diğer taraftan, yatırımların artması milli geliri artırmak suretiyle tasarruf düzeyinin yükselmesine ve sermaye birikimine yol açarak, yeni yatırımlar için kaynak yaratmaktadır. Harrod - Domar büyüme modelinde bu etki “yatırımların kapasite etkisi” olarak adlandırılmıştır.

Beveridge eğrisine göre, açık iş sayısı ile işsiz sayısı arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır (Ağayev ve Bora 2012). Yatırımların artması açık iş sayısını artırarak, bir başka deyişle yeni iş olanakları sağlayarak işsizliğin azalmasına yol açar. İstihdam olanaklarının artmasıyla toplumun yaşam standartlarında iyileşmeler görülmekte ve bu da bir takım sosyal sorunların çözümüne katkıda bulunmaktadır.

Yatırımları bir diğer etkisi cari işlemler dengesi üzerinde görülmektedir. Cari işlemler dengesinin en önemli kalemleri mal ve hizmet ihracatı ve ithalatıdır. Yatırım düzeyi yetersiz olan ve dolayısıyla yeterince üretemeyen ekonomiler iç talebi ithalatla karşılamak zorunda kalmaktadırlar. Yatırımların artması hem mal, hem de hizmet üretimini artırmak suretiyle, bir taraftan ithalat giderlerini azaltırken, diğer taraftan yurt içinde tüketilmeyen kısmın ihraç edilmesiyle ihracat gelirlerini artırmakta ve böylece cari açığın azalmasına katkıda bulunmaktadır.

Bir ekonomide talep artışı üretim artışıyla desteklenmediği sürece mal ve hizmet fiyatları yükselir ve enflasyonist bir süreç ortaya çıkar. Talep artışının enflasyona neden olmaması için üretimin mutlaka artması gerekmekte olup, bu da ancak yatırım düzeyinin yükselmesiyle mümkün olmaktadır. Yatırımlar, mal ve hizmet üretimini artırarak fiyatlarının düşmesini sağlamaktadır. Bu yolla enflasyonun azalmasına katkıda bulunan yatırımlar, yarattığı dışsal faydalarla diğer sektörlerin gelişmesine de olumlu katkıda bulunmaktadır.

3. YATIRIM TEŞVİK SİSTEMİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ

3.1 Yatırım Teşvik Sistemi

Çeşitli destek unsurları aracılığıyla belli bölgelere ve belli sektörlere yönelik yatırımları artırarak milli gelir seviyesini yükseltmeyi ve istihdama katkı sağlamayı amaçlayan yatırım teşvik sistemi, diğer taraftan bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarını azaltmakta ve işsizliği azaltmak suretiyle sosyal sorunların çözümüne yardımcı olmaktadır.

3.1.1 Teşvik Kavramı

Önceden seçilen birtakım ekonomik faaliyet alanlarının diğer alanlara göre daha çok ve daha hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla, kamu tarafından sunulan destekler, yardımlar ve özendirmeler olarak tanımlanan “teşvik” kavramı, ekonomideki karar birimlerini belli alanlara yönlendirerek hedeflenen sonuçların gerçekleşmesini sağlamaktadır.

Teşvik, belirli ekonomik ve sosyal faaliyetlerin diğerlerine göre daha fazla ve hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla, devlet tarafından çeşitli yöntemlerle verilen nakdi, nakdi olmayan destekler, yardımlar ve özendirmeler olarak tanımlanabilir (Ezer ve Şimşek 2013).

Yatırım teşviklerinin genel bir tanımı İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (Organisation for Economic Co – operation and Development) tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre yatırım teşvikleri; bir yatırımın maliyetini veya potansiyel kârını etkileyerek veya yatırımla ilgili risklerini değiştirerek yatırımın büyüklüğünü, bölgesini ve sektörünü etkilemek için hazırlanan hükümet önlemleridir.

Teşvik kavramını daha iyi anlamak için teşviklerin özelliklerini incelemekte yarar vardır (Duran 2003). Belirtilen özellikler altı ana maddede açıklanmaktadır:

1. Teşvikler, devlet tarafından verilir. Teşvikler, genellikle özel kesime verilmekle birlikte kamu teşebbüslerine de verilebilmektedir.
2. Teşvikler, devlete bir maliyet yükler. Bu nakdi teşviklerde ucuz kredi ve hibeler yoluyla yapılan transferler nedeniyle kamu fonlarının azalmasından kaynaklanabileceği gibi, vergisel teşviklerde tahakkuk etmiş veya gelecekte tahakkuk edecek bir devlet gelirin bağışlanmasından kaynaklanan gelir azalması şeklinde de olabilir.
3. Teşvikler, devlet açısından gelir kaybı veya fon azalmasına neden olurken, firmalar açısından bir “yararı” ifade eder.
4. Teşvikler, yatırımın mahiyetini, bölgesini, sektörünü, büyüklüğünü ve zamanlamasını etkilemek amacıyla dönük olarak kullanılır.
5. Teşvikler, dolaylı ve dolaysız olarak verilebilir.
6. Teşvikler, açık veya gizli olabilir.

Teşvikler, makroekonomik politikalar çerçevesinde yatırımların, istihdamın, ihracatın ve milli gelirin artırılması gibi genel konularda kullanılmasının dışında bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılması, teknolojik gelişmenin sağlanması ve uluslararası alanda firmaların rekabet güçlerinin artırılması gibi özgün konularda da kullanılmaktadır. Bu çok yönlü kullanım alanları ile teşvikler piyasa aksaklıklarını giderme, yaşam kalitesini yükseltme, sürdürülebilir büyümeyi ve sosyal gelişimi destekleme ile sınırlı kaynakların verimli kullanımını sağlama gibi çok farklı pozitif dışsallıkların oluşmasına yardımcı olmanın yanında, kamu kaynaklarının özel sektöre transferi aşamasında oluşan verimsizlik, istenen faaliyetin desteklenmesi pahasına diğer faaliyetlerden fedakârlık yapılması, fayda ve maliyetlerin tam olarak ölçülememesi nedeniyle sağlıklı fayda - maliyet analizlerinin yapılamaması, ulusal ve uluslararası düzeyde haksız rekabete yol açması gibi olumsuz etkilere de neden olmaktadır (Eser 2011).

3.1.2 Yatırım Teşviklerinin Amaçları

Özellikle az gelişmiş ülkelerde gelir düzeyinin düşük olması sonucu kişi başına gelirin asgari yaşam koşullarını sürdürmeyi sağlayamaması, buna bağlı olarak tasarruf ve yatırım düzeyinin yetersiz olması, nüfusun büyük bir bölümünün tarımda istihdam edilmesi, ihracatın daha çok tarımsal ürünlerden oluşması, kadının toplumsal yaşamda ikinci plana itilmesi, okur - yazar oranının düşük olması, bebek ölüm oranlarının yüksek olması, ortalama insan ömrünün az olması, sağlıksız kentleşme ve yetersiz beslenme gibi ekonomik ve sosyal problemler bulunmaktadır. Bu durum, yabancı tasarruflara başvurulmasını bir zorunluluk haline getirmektedir.

Genel anlamda, teşvik uygulamalarıyla yatırımların artırılması toplam talebi canlandırarak çarpan etkisiyle milli gelirin artmasını sağlayacaktır. Böylece istihdam seviyesi yükselecek ve işsizliğin yol açtığı toplumsal sorunların ortaya çıkması belli ölçüde önlenmiş olacaktır.

Yatırım teşvikleri ile makroekonomik anlamda ekonomik, sosyal vb. önemli amaçlar gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu amaçlardan birincisi, ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamaktır. Ekonomik kalkınma, toplumun yaşam standartlarında, üretilen malların kalitesinde ve üretimin organizasyonunda ortaya çıkan iyileşmeleri ifade etmekte olup, sosyal kalkınmayı da beraberinde getirmektedir. Ekonomik kalkınma için öncelikle ekonomik büyüme gerektiğinden, kişi başına düşen reel gayri safi milli hasılanın (GSMH) belli bir düzeyin üzerine çıkarılması önem arz etmektedir. Bu da ancak yatırımların ve dolayısıyla sermaye birikiminin artırılması ile mümkün olmaktadır. Teşvik uygulamalarıyla ekonomik ve sosyal açıdan katma değeri yüksek olan yatırımlara öncelik verilerek ekonomik ve sosyal kalkınma gerçekleştirilmektedir.

İkinci amaç, istihdamı artırarak bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarını azaltmaktır. Ekonomik açıdan nispeten geri kalmış bölgelerde işsizlik başta olmak üzere, kişi başına gelirin düşük olması, eğitim, sağlık, hızlı nüfus artışı gibi ekonomik ve sosyal sorunlar ortaya çıkmaktadır. Özellikle bu bölgelerde yatırımların desteklenmesi istihdam olanakları yaratarak işsizlik sorununun ve buna bağlı olarak

sözü edilen diğer sorunların çözümüne katkıda bulunacak, böylece bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarının belli ölçüde azaltılmasına olanak sağlayacaktır.

Üçüncü amaç, sanayinin ve teknolojinin gelişmesine katkıda bulunmaktır. C.Clark vd. (1935) tarafından geliştirilen “Üç Sektör Teorisi”ne göre ekonomik gelişmeyle birlikte sanayi ve hizmetler sektörlerinin tarım sektörüne göre daha fazla gelir getirici ve gelirde bir istikrar unsuru oluşturması nedeniyle işgücünün sektörel dağılımı tarım sektöründen sanayi ve hizmetler sektörlerine kayacaktır (Güreşçi, 2009). Yatırım teşvik araçları kullanılarak, özel sektör yatırımlarının sanayi dallarında yoğunlaşması sağlanmak suretiyle ekonomik gelişme hızlandırılabilir ve bu yolla araştırma ve geliştirme (ar-ge) harcamaları artırılarak teknolojik gelişmeye katkıda bulunulabilir.

Dördüncü amaç, uluslararası rekabet gücünü artırmaktır. Teşvik edilen alanlarda ortaya çıkan teknolojik gelişmeyle birlikte daha kaliteli üretim sağlanarak hem yurt içi talep karşılanmak suretiyle ithalat giderleri azaltılabilir hem de üretim maliyeti düşürülerek ihracatta rekabet gücü artırılabilir. Bunun doğal sonucu olarak da cari denge üzerinde olumlu etkiler ortaya çıkacaktır.

3.1.3 Yatırım Teşviklerinin Türleri

Duran teşvikler amaçlarına, kapsamına, veriliş dönemine, kaynaklarına ve araçlarına göre beş ayrı sınıflandırmaya tabi tutulabildiğini ifade etmektedir (Duran 2003):

Amaçlarına göre teşvikler; yatırımları ve arzı artırmak, ihracatı destekleyerek rekabet gücü kazanmak, ülkeye yabancı sermaye girişini özendirmek, ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı hızlandırmak, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarını gidermek, müteşebbislerin yatırım yapma arzuları üzerinde etkili olabilecek riskleri azaltmak, ar-ge harcamalarını artırarak teknolojik gelişmeyi sağlamak, nitelikli insan gücü yetiştirmek suretiyle beşeri sermayeyi artırmak, üretimin kalitesini ve verimliliğini artırmak, küçük ve orta büyüklükteki işletmeleri (KOBİ) desteklemek gibi amaçları gerçekleştirmek için verilen teşviklerdir.

Kapsamına göre teşvikler; genel ve özel amaçlı teşvikler biçiminde sınıflandırılmaktadır. Genel amaçlı teşvikler, sektör ayrımı yapmaksızın ekonomideki bütün sektörleri kapsayan ve tüm sektörler için aynı oranlarda uygulanan gümrük muafiyeti veya katma değer vergisi (KDV) istisnası gibi teşviklerdir. Özel amaçlı teşvikler ise, belli firmaları, sektörleri veya bölgeleri diğerlerine göre daha avantajlı duruma getiren ar-ge harcamalarına dönük yatırımlara sağlanan uygun koşullu krediler gibi teşviklerdir.

Veriliş dönemine göre teşvikler; yatırım öncesi teşvikler, yatırım dönemi teşvikleri ve işletme dönemi teşvikleri olarak üç ayrı aşamaya ayrılabilir. Yatırım öncesi teşvikler, yatırım projesinin ilk aşamasında müteşebbislerin cesaretlendirilerek doğru yatırım kararı vermelerini sağlamaya dönük aynı, nakdi veya teknik yardımlardan oluşmaktadır. Yatırım öncesinde müteşebbisleri bilgilendirme, onlara yatırımın önemi, verimliliği, kârlılığı, ülke ekonomisine katkısı gibi konularda rehberlik etme ve onları yönlendirmenin dışında, ihtiyaç duyulması durumunda onlara uygun koşullu kredi ve hibe gibi birtakım teşvikler de sağlanabilir. Yatırım dönemi teşvikleri, yatırım projesinin uygulanmasıyla yatırımın tamamlanma süresi sonunda işletmenin faaliyete geçeceği zamana kadar verilen desteklerden oluşmaktadır. İşletme dönemi teşvikleri ise, işletmenin mal ve hizmet üretmeye başlamasından sonra üretim maliyetlerini azaltmaya dönük uygulamalardır.

Kaynaklarına göre teşvikler; kâr/gelir bazlı, sermaye yatırımları bazlı, emek bazlı, satış bazlı, katma değer bazlı, diğer özel harcama bazlı, ithal bazlı, ihraç bazlı olarak sınıflandırılabilir.

Kullanılan araçlara göre teşvikler; aynı teşvikler, nakdi teşvikler, vergisel teşvikler, garanti ve kefaletler ve diğer teşvikler olarak sınıflandırılabilir (Çizelge 3.1).

Çizelge 3.1 Kullanılan Araçlara Göre Teşvik Araçlarının Çeşitleri (Duran 2003)

1- Aynı Teşvikler	a) Arsa - Arazi tahsisi b) Bina temini
2- Nakdi Teşvikler	a) Karşılıksız Nakdi Teşvikler i- Hibeler ii- Primler b) Karşılıklı Nakdi Teşvikler - Uygun koşullu krediler
3- Vergi Teşvikleri	a) Gelir ve Kurumlar Vergisi Teşvikleri i- Düşük oranlı gelir ve kurumlar vergisi ii- Vergi muafiyeti iii- Zarar mahsubu iv- Hızlandırılmış amortisman v- Yatırım indirimi vi- Bazı harcamaların vergiden düşülmesi vii- Vergi kredisi b) KDV Teşvikleri i- Sermaye mallarına KDV istisnası ii- Gelişmemiş bölgelere ve/veya bazı ürünlere düşük KDV oranı c) Gümrük Vergisi Teşvikleri i- Makine-teçhizat, hammadde, parça ve yedek parça gibi sermaye mallarına gümrük muafiyeti ii- Gümrük vergisi iadesi
4- Garanti ve Kefaletler	a) Kredi garantileri b) Yüksek ticari risk taşıyan projelere kamu kaynaklı risk sermayesi katılımı c) Ekonomik ve ticari riskleri kapsayan ayrıcalıklı kamu sigortası (devalüasyon, politik karmaşa gibi)
5- Diğer Teşvikler	a) Alt yapı hazırlanması b) Ucuz enerji desteği c) Yatırım öncesi hizmetler; finansman kaynakları, yatırım projesi hazırlama ve yönetme, pazar araştırması, hammadde ve alt yapı durumu, üretim projesi ve pazarlama teknikleri, eğitim, know-how veya kalite kontrol geliştirme teknikleri ile ilgili yardımlar d) Ayrıcalıklı kamusal anlaşmalar

Başka bir sınıflandırmada, kullanılan araçlara göre teşvikler; vergisel, doğrudan finansal ve dolaylı finansal teşvikler olmak üzere üç başlık altında toplanabilir (Eser 2011). Genellikle belirli kriterlerin yerine getirilmesi suretiyle otomatik bir biçimde uygulanan vergisel teşvikler daha çok yatırımların ve istihdamın teşvikinde kullanılmakta olup, yatırım indirimi, kurumlar vergisi indirimi, gelir vergisi indirimi, KDV ve gümrük vergisi muafiyeti, hızlandırılmış amortisman gibi araçlardan oluşmaktadır.

Devlet tarafından firmaları direkt parasal olarak desteklemeye yönelik uygulanan doğrudan finansal teşvikler arasında ise nakit hibe destekleri, sübvans edilmiş borçlar, borç garantileri, nakit istihdam yardımları, düşük faizli ya da faizsiz kredi destekleri yer almaktadır.

Devlet tarafından yerel birimlere kaynak transferi yapılarak dolaylı biçimde özel kesimin desteklenmesine dönük olan dolaylı finansal teşvikler ise daha çok girişimcilik programlarından, ar-ge teşviklerinden, işgücü eğitimlerinden ve KOBİ'lere danışmanlık hizmeti desteklerinden oluşmaktadır.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) tarafından yapılan sınıflandırmaya göre teşvikler; finansal teşvikler, mali teşvikler ve diğer teşvikler olmak üzere üç başlık altında toplanmıştır. Bunlardan finansal teşvikler yatırım indirimi, sübvansiyonlar ve hükümet garantilerinden oluşurken, mali teşvikler kârlılığı artırmaya yönelik teşviklerden, emek maliyetini azaltmaya yönelik teşviklerden, satışları artırmaya yönelik teşviklerden, ithalat teşviklerinden, katma değere yönelik teşviklerden, pazarlama gibi harcamalar için verilen teşviklerden oluşmaktadır. Gereklilikleri azaltan düzenlemeler, sübvansiyonlar, piyasa ayrıcalıkları ve döviz ayrıcalıkları ise diğer teşvikleri oluşturmaktadır (Ezer ve Şimşek 2013).

3.1.4. Yatırım Teşviklerinin Yatırım Kararlarına Olan Etkisi

Girişimcinin temel amacı, maksimum kâr elde edebileceği alanlara yatırım yapmaktır. Makroekonomi teorisinde yatırım düzeyini etkileyen önemli bazı unsurlar vardır. Bunların başında sermayenin marjinal etkinliği ile ilişkilendirilebilen yatırımdan beklenen kârlılık düzeyi ve borçlanmanın maliyetini temsil eden faiz oranı gelmektedir.

Sermayenin marjinal etkinliği, bir yatırım projesinin bugünkü değerini sıfır kılan ve dolayısıyla yatırım projesinin beklenen net getirilerinin bugünkü değerini bugünkü maliyetine eşitleyen iskonto oranıdır. Keynes'e göre, girişimci sermayenin marjinal

etkinliği ile piyasa faiz oranını karşılaştırır. Eğer sermayenin marjinal etkinliği piyasa faiz oranından büyükse yatırım yapma kararı verir (Ünsal 2003).

Dolayısıyla girişimci öncelikle kâr beklentisinin yüksek olduğu alanlara yatırım yapma arzusundadır. Bir yatırım projesinin kârlılığı ise iki şekilde artırılabilir. Birincisi, yatırımdan elde edilecek gelirlerin artırılması, ikincisi ise yatırımın maliyetinin düşürülmesidir. Başta vergisel teşvikler olmak üzere, yukarıda belirtilen teşvik tedbirleri, yatırım projesinin maliyetini düşürmek suretiyle yatırımın kârlılığını artırarak yatırım kararları üzerinde olumlu etkide bulunmaktadır.

Teşvikler işletmelerin faaliyet alanları, kuruluş yerleri, üretim teknikleri ve üretim kapasitesi seçimi konularında işletme kararları üzerinde etkili olmaktadır. Yatırım döneminde yatırımcıya sağlanan teşviklerin yanında yatırım sonrası dönemde de sağlanacak teşvikler de yatırımcının gelecekle ilgili beklentilerini olumlu etkileyerek yatırım yapma arzusunu artıracaktır.

Piyasa koşulları, girişimcileri bazı alanlara yatırım yapmaktan ve bu alanlarda faaliyette bulunmaktan alıkoyabilir. Ancak diğer taraftan, ekonomide bu yatırımlara ve faaliyetlere öncelik verilmesi zorunlu olabilir. Özel teşebbüsü milli ekonominin zorunlu önceliklerine yönlendirebilmek için kamu otoriteleri teşvik mekanizmalarını kullanmaktadır. Böylece ekonomideki darboğazın giderilmesi ve gerekli altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır (Benlikol ve Müftüoğlu 1997).

Girişimcilerin yatırım kararları üzerinde etkili olan teşviklerin avantajlarını üç başlık altında toplamak mümkündür (Duran 1998):

- Yatırımın maliyetini düşürmek; yatırım indirimi, vergi, resim ve harç istisnası ile gümrük vergisi muafiyeti gibi mali teşvikler yatırımın maliyetini düşürmektedir.
- Finansman ihtiyacını hafifletmek; düşük faizli iç ve dış yatırım kredileri, işletme kredisi, yatırım destekleme primi, teşvik primi gibi finansal nitelikli teşvikler ile

finansman fonu uygulaması sayesinde yatırım ve işletme aşamasında yatırım için gerekli finansmanın sağlanmasında teşviklerle yatırımcıya destek olunmakta ve kolaylık sağlanmaktadır.

- Kârlılığını arttırmak; altyapı yatırımlarının devlet tarafından gerçekleştirilmesi, ucuz arsa ve arazi temini, vergi, resim ve harç muafiyeti ile maliyetler düşürülerek yatırımın kârlılığının artması sağlanmaktadır.

Böylece, bir taraftan finansal açıdan desteklenmek suretiyle girişimcilere kaynak temin edilirken, diğer taraftan geleceğe ilişkin risklere karşı devlet tarafından sağlanan güvenceler yatırım kararlarını olumlu yönde etkilemekte ve girişimcilerin yatırım yapma arzuları artmaktadır.

3.2 Türkiye’de Yatırım Teşvik Sisteminin Tarihsel Gelişimi

Cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılından 1960’lı yılların başlarına kadar, 1934 ve 1936 yıllarında uygulamaya konulan Sanayi Planları hariç, Türkiye’de kalkınma çabaları planlı bir şekilde gerçekleşmemiş, 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatının kurulmasıyla planlı kalkınma dönemine geçilmiştir.

3.2.1 Planlı Kalkınma Öncesi Dönem (1923-1960)

Türkiye’nin ilk kuruluş yıllarında ekonomik hayatı canlandırmak, mevcut sorunları belirlemek ve alınacak tedbirleri görüşmek üzere, 17 Şubat - 4 Mart 1923 tarihlerinde İzmir İktisat Kongresi toplanmıştır. Kongreye çiftçi, tüccar, sanayici ve işçi temsilcileri katılmıştır. Ülkedeki ekonomik yapılanmanın, uygulanacak iktisat politikasının yönünü belirleyen bir “Misak-ı İktisadi” belirlenmiştir. Bu ekonomik programla, yurt içi sanayiye kurmak ve geliştirmek, özel girişime öncelik veren ve mülkiyet haklarına saygılı bir ekonomik sistemi oluşturmak amaçlanmıştır (Sabır 2003). Kongrede sanayiye ilişkin alınan kararlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Koruyucu gümrük vergileri yoluyla sanayinin korunması ve bu sanayi için ithal olunacak mallara muafiyet tanınması,
- Sanayinin ve sanayicinin teşvik edilmesi,
- Ulaştırımda ucuz tarife uygulanması ve ulaşım olanaklarının geliştirilmesi,
- Sanayi alanında kredi olanaklarının artırılması ve bazı kolaylıklar sağlanması,
- Sanayinin ihtiyacı olan teknik elemanların yetiştirilmesi için gerekli eğitim kurumlarının oluşturulması, sanayi odalarının kurulması,
- Sanayicilere kredi vermek üzere bir sanayi bankası kurulması,
- Teşvik-i Sanayi Kanununun günün ihtiyaçlarını karşılar hale getirilmesi.

Bu kararlar doğrultusunda, ekonomiye faydalı olabilecek özel sermayenin desteklenmesine ilke olarak izin verilmiş ve sanayileşme başta olmak üzere, tarım ve hizmetler sektörünün geliştirilmesi öncelikli hedef olarak belirlenmiştir.

Kongrede alınan kararlara paralel olarak, gerek özel sektörü gerekse kamu sektörünü finanse edecek bazı bankalar kurulmuştur. Bu amaçla, özel sektör yatırımlarını finanse etmek için 1924 yılında ilk ulusal banka olan Türkiye İş Bankası, kamu sektörünü finanse etmek için 1925 yılında ilk kalkınma bankası olan Türkiye Sınai ve Maadin Bankası kurulmuştur.

Türkiye'nin ekonomik açıdan kalkınabilmesi için ihtiyaç duyulan sanayileşmeyi gerçekleştirmek amacıyla, sanayi kuruluşlarının teşviki ve korunması için 1913 yılında çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu 1927 yılında gözden geçirilerek kapsamı genişletilmiştir. Kanunda yerli sanayi sektörüne ucuz devlet arazisi tahsisi, çeşitli vergi muafiyetleri, taşıma indirimleri gibi teşvikler ve muafiyetler getirilerek sermaye birikimine destek verilmiştir (Coşkun 2003).

1927 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu ile sanayi kesimine çeşitli teşvik ve bağışlıklar getirilmiştir. Bunların bazıları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Yücel 2014):

- Uygun görülen girişimlere 10 hektara kadar karşılıksız arazi tahsisi,

- Kazanç, gümrük vergileri ve harçlardan bağışıklık sağlanması,
- Haberleşme olanaklarının ve enerjinin devletçe sağlanması,
- Kuruluş sırasında yurt dışından sağlanacak araç ve gereçlerin nakliyesinden %30 indirim sağlanması.

Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan faydalanan kuruluşların önemli bir kısmı nitelik olarak sanayi kuruluşu sayılmayacak madencilik, bitkisel üretim ve hayvancılıkla ilgili kuruluşlar olmuştur. Daha sonra, 17 Nisan 1934 tarihinde Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (I. BYSP) uygulamaya konulmuştur. Tarım ve hizmetler sektörünü içermemesi nedeni ile bir ulusal makro plan özelliği taşımayan I. BYSP, yalnızca sanayi sektörünü kapsayan bir sektör planıdır. Önceden belirlenmiş makro hedeflerin de yer almadığı ve belki de bu nedenle başarılı bir şekilde uygulanan Planın dayandığı temel ilkeler şöyle özetlenebilir (Yücel 2014);

- Temel hammaddeleri yurt içinde üretilen veya üretilecek olan sınai tesislere öncelik verilmesi,
- Büyük sermaye ve ileri teknoloji gerektiren projelere kaynak ayrılması,
- Kuruluş kapasitelerinin iç tüketimi karşılayacak düzeyde tutulması.

Temel ihtiyaç maddelerinin yurt içinden karşılanmasını hedefleyen sanayileşme stratejisinin dayandığı Plan, bu temel ilkelere dayanarak seçilmiş dokuma, maden, selüloz, seramik ve kimya alt sanayi dallarında fabrika kurmak kararına uygun şekilde düzenlenmiştir.

I. BYSP uygulamasının başarılı olması üzerine, henüz uygulaması devam ederken, 1936 yılı başlarında İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı (II. BYSP) hazırlanmıştır. Bu Planda sanayileşmenin gerektirdiği ithalat artışını karşılamak için, ihracat yapılması amaçlanmıştır. Bu nedenle ithal ikameci sanayileşme stratejisinden ihracata dönük sanayileşme stratejisine geçildiği görülmektedir. İlkine oranla daha büyük bir program olan II. BYSP'nda madencilik, enerji, makine, kimya ve gemi yapımı sanayine ağırlık verilmiştir. Ancak II. Dünya Savaşı öncesi savaş rüzgârlarının esmesi nedeniyle Plan uygulanamamıştır.

3.2.2 Planlı Kalkınma Dönemi (1960 Sonrası Dönem)

1963-2005 tarihleri arasında beş yıllık dönemleri kapsayan toplam sekiz adet Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmış, Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013 dönemini kapsayacak şekilde yedi yıllık olarak planlanmıştır. Halen uygulanmakta olan Onuncu Kalkınma Planı ise 2014-2018 dönemini kapsayacak şekilde yine beş yıllık olarak hazırlanmıştır.

3.2.2.1 Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (I. BYKP) on beş yıllık bir perspektif planın ilk hamle safhasıdır. Bu onbeş yıllık süre sonunda ulaşılabilecek hedefler; Türkiye'nin kalkınması için gerekli olan her alanda ve yeterli miktarda, üstün nitelikte bilim adamı ve uzman personelin yetiştirilmiş olması, % 7 oranında bir gelişme hızının sağlanması, istihdam sorununun çözülmesi, dış ödeme dengesinin sağlanması ve bu hedeflerin sosyal adalet ilkelerine uygun olarak gerçekleştirilmesi şeklinde özetlenebilir. Planda sanayinin teşviki için aşağıdaki tedbirlerin alınacağı öngörülmüştür (Anonim 1963):

- Sanayide kuruluş yerlerinin seçilmesinde bölgeler arası dengeli bir kalkınma sağlama hedefine göre hareket edilmesi,
- Planda özendirilen malları üretecek sanayi kollarına kredi kolaylıkları sağlanması,
- Sanayide üretimi artırmak amacıyla hızlı amortisman uygulamasına geçilmesi,
- Sanayinin komple imalat yapması için istihsal vergisinin uygulanmasının değişmesi ve yerli oranın artırılmasının teşvik edilmesi,
- İhracatı Geliştirme Merkezi tarafından ihracat araştırması yapılması ve sanayi ürünlerinin ihracatının kolaylaştırılması,
- İhraç edilen sanayi ürünlerinde kullanılan hammaddelerden alınan gümrük vergisi ve resimlerle, istihsal vergisinin geri verilmesi ve bu yollarla ihracatın kolaylaştırılması,
- İhraç edilen ürünlerdeki yerli hammadde fiyatlarının uluslararası fiyatlara uygunluğunun sağlanması.

Alınan tedbirlerin, özel sektör fonlarının arzulan verimli alanlara yatırılmasını büyük ölçüde teşvik edeceği ve ayrıca geri kalmış bölgelere yapılacak yatırımlara sağlanacak vergi indirimleri yoluyla yatırımların bu bölgelere kaydırılmasının teşvik edileceği ve bu tür olanakların toplandığı merkezlerde sanayi bölgeleri kurulması yoluna gidileceği, devletin de bu bölgelerde gerekli alt yapı yatırımlarına öncelik vereceği bu planda belirtilmiştir.

I. BYKP döneminde yatırım indirimi, ihracatta vergi iadesi, hızlandırılmış amortisman uygulaması, gümrük tarifelerinin ayarlanması ve bazı vergi ve resimlerin taksitlendirilmesi usulü teşvik yönünden uygulanmaya başlanmış, bunlardan yatırım indirimi, gümrük vergisi ve resimlerinin taksitlendirilmesi ile ihracatta vergi iadesi yaygın bir şekilde uygulanmıştır. 1966 yılı sonuna kadar girişimcilerin öz kaynaklarından karşılanan 1 milyar 66 milyon Türk Lirası (TL) civarında yatırım, yatırım indirimi teşvikinden yararlanmış ve 182 milyon TL civarında ithalata bağlı vergi ve resim taksite bağlanmıştır. Diğer taraftan, sanayi mallarının ihracatını teşvik etmek amacıyla uygulanan ihracatta vergi iadesi yoluyla 1964 - 1966 döneminde yaklaşık olarak 115 milyon TL vergi iadesi yapılmıştır (Anonim 1968).

Plan dönemi boyunca özel sektör yatırımları hedefleri aşarken kamu yatırımları hedeflerinin gerisinde kalmıştır. Ancak, özel sektör yatırımları, bu dönemde dış ticaret, kredi ve vergi politikaları ile çeşitli teşvik tedbirleri uygulanmasına rağmen hızlı sanayileşmenin gerektirdiği düzeyde imalat sektörüne kaydırılamamıştır. 1963 yılında toplam özel sektör yatırımları içinde % 43,2 olan konut yatırımları payı 1965 yılında % 46'ya yükselirken, aynı yıllar arasında imalat yatırımlarının payı % 36,4'ten % 23,9'a gerilemiştir. Planda özel sektör yatırımlarını artırmak için öngörülen teşvik tedbirlerinin önemli bir kısmı uygulanamamış olmasına rağmen, özel sektör yatırımları toplam olarak % 8,3 oranında hedefleri aşmıştır (Anonim 1968).

Özel teşvik tedbirlerinin girişimciler tarafından yeterince bilinmemesi, sadece belirli büyüklüğün üzerindeki ve belirli bölgelerdeki kuruluşların bunlardan yararlanmaları, teşvik uygulanmasının bazı durumlarda sadece ödüllendirme sonucu doğurması, teşvik araçlarından yararlanmak isteyen girişimcinin formalitelerin fazlalığı, yetkili ve sorumlu

kuruluşların çeşitliliği nedeniyle zaman kaybetmesi ve zorluklarla karşılaşması bu dönemde ortaya çıkan temel sorunlar olmuştur.

3.2.2.2 İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (II. BYKP), özel sektör yatırımlarının ekonomik ve sosyal ilkeler çerçevesinde teşvik edileceği, özel sektör yatırımlarının teşvik edilmesi amacıyla geliştirilen tedbirlerin bir araya getirilerek formalitelerin basitleştirileceği ve uygulamada etkin ve hızlı işleyecek bir yapı kurulacağı belirtilmiştir.

Bu planda, yatırımları teşvik etmek amacıyla alınacak tedbirlerden bazıları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Anonim 1968):

- I. BYKP döneminde uygulanan teşvik tedbirlerinin uygulamada görülen sakıncalarının giderilerek kullanılmalarına devam edilmesi,
- Teşvik tedbirlerinin daha etkin ve daha yaygın olarak kullanılabilmesi, formalitelerin azaltılması ve cevaplama süresinin kısaltılması amacıyla, yatırım projelerinin değerlendirilmesinden sonra verilecek tek bir belge ile yatırımın değişik teşvik tedbirlerinden kolaylıkla yararlanılmasının sağlanması,
- Faydası olmayan teşvik araçları kaldırılması,
- Geri kalmış bölgeler için özel rejim uygulanması olanağının sağlanması,
- Sanayinin teşvikinde selektif kredi politikasından yararlanılması,
- Organize sanayi bölgelerinin (OSB) kurulmasının ve gelişmesinin teşvik edilmesi.

Önceleri Sanayi Bakanlığı tarafından uygulanan teşvik tedbirleri, 1967 yılında Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosu ve 1970 yılından itibaren Devlet Planlama Teşkilatı'na (DPT) bağlı Teşvik Uygulama Dairesi tarafından yürütülmüştür. 1971 yılında Sanayi Bakanlığı'na devredilen Daire, 1980 yılında tekrar DPT'ye bağlanmıştır.

Bu dönemde, yatırımları ve ihracatı geliştirmek amacıyla kurulan Geliştirme ve Teşvik Fonu etkili bir araç olarak uygulanmış, gümrük vergisi muafiyetine ilişkin yürürlükte bulunan 474 Sayılı Kanun yeniden düzenlenmiş, dağıtık halde bulunan teşvik uygulamaları Yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosu'nda toplanmış, yatırım indirimi oranı % 50'den % 80'e çıkarılmış, özel sektörün kendi başına gerçekleştiremeyeceği yatırımlara devlet katkısını sağlamak için bütçeye ödenek konulması benimsenmiş, yatırımları teşvik etmek için proje bazında döviz tahsisi gibi tedbirler alınmıştır (Bozkurt 1995).

Yatırımların teşvik edilmesi amacıyla 1967 yılında çıkarılan 933 Sayılı Kanun ile yatırım indirimi oranı bölgeler ve sektörler düzeyinde yükseltilmiş, gümrük vergisi muafiyeti, ihracatta vergi iadesi ve sanayi bölgesi kurulması için arazi kamulaştırılması uygulaması getirilmiştir. Ayrıca, 1969 yılında teşvik işlemleri için "teşvik belgesi" uygulamasına geçilmiştir (Ezer ve Şimşek 2013).

Kamu ve özel kesim yatırımlarının toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payına bakıldığında, I. BYKP dönemindeki gerçekleşmede kamu kesiminin payı plan hedefinin altında kalmışken, % 52,6 olarak hedeflenen II. BYKP'nda kamu kesiminin payı % 53,1 oranında gerçekleşerek plan hedefini bir miktar aşmış, I. BYKP döneminde hedeflenenin üzerinde gerçekleşen özel kesim yatırımları ise % 47,4 olarak hedeflenen II. BYKP'nda % 46,9 olarak gerçekleşmiş ve plan hedeflerinin biraz altında kalmıştır (Anonim 1973).

933 Sayılı Kanunun bazı hükümlerinin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi sonucu, teşvik ve geliştirme fonları, gümrük vergilerinde muafiyet ve bu Kanuna dayalı kararnamelerle getirilen teşvik tedbirleri ortadan kalkmış, daha önceki teşviklerin uygulanmasına geri dönmüş, teşvik tedbirleri düşük oranlı yatırım indirimi, ihracatta vergi iadesi, gümrük vergisi ve resimlerinin taksitlendirilmesiyle sınırlı kalmıştır.

3.2.2.3 Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (III. BYKP), teşvik ve yöneltme politikasının, özel sektör için yol gösterici olma niteliğine sahip bir uygulama aracı olduğu ve bu politikanın amacının özel sektörün katkısından yararlanmak ve bu katkıyı zaman içinde artırmak olduğu belirtilmiştir. Planda, teşvik ve yöneltme politikasının ilkelerinden bazıları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir (Anonim 1973):

- Teşvik sisteminin temel ilke olarak, yerli teşebbüslere yönelmesi, objektif olması, yararlanacak teşebbüslerin beyanına dayalı olarak, idari takdir alanını çok zorunlu hallerle sınırlayarak kendiliğinden işler hale getirilmesi,
- Teşvik uygulamasında, teşebbüslere doğrudan doğruya fon tahsisinin öngörülmemesi,
- Teşvik uygulamalarında, kurulmuş veya kurulacak sanayi ile özel sektör veya kamu sektörü arasında ayrıcalık gözetilmesi,
- Uygulamada genel teşvik dengesini bozacak yönde belli sektör ve yöreler için değişiklikler yapılmaması.

Bu planda yatırımların özendirilmesine ilişkin fazla bir açıklama yapılmamış, yine plan döneminde yatırımların teşvik edilmesi konusunda diğer planlardan farklı ve daha geniş kapsamlı bir yasal düzenleme yapılmamıştır. 1973 yılında faiz farkı iadesi yeniden düzenlenmiş, yine aynı yılda ihracat garantili yatırımlara, gemi inşası ve gemi inşa tesislerine ilişkin kredilere vergi, resim ve harç istisnası uygulaması getirilmiştir.

Kamu ve özel kesim yatırımlarının toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payına bakıldığında, planda kamu kesimi yatırımlarının payı % 56,4 olarak hedeflenmiş ve % 51,1 oranında gerçekleşerek plan hedefinin gerisinde kalmış, özel kesim yatırımları ise % 43,6 olarak hedeflenmiş ve % 48,9 oranında gerçekleşerek plan hedeflerini aşmıştır (Anonim 1979).

Bu ilk üç plan döneminde teşvik mevzuatının oluşturulduğu ve kurumsallaşma konusunda önemli yol alındığı görülmektedir. Ayrıca yatırım indirimi, ihracatta vergi iadesi ve hızlandırılmış amortisman gibi teşvik araçları ilk kez bu dönemde uygulanmıştır. Yine bu dönemin bir başka özelliği de 1968 yılında ilk kez Kalkınmada Öncelikli Yöre (KÖY) uygulamasının başlaması ile geri kalmış illere yönelecek yatırımların daha cazip şartlarda teşvik edilmesidir (Yavan 2011).

3.2.2.4 Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (IV. BYKP), yatırımları teşvik ve yönlendirme araçlarının daha selektif olarak, üretim dalı, kapasitesi, teknolojisi, sermaye sahipliği ve ödemeler dengesine katkısına ve yer seçimine göre etkili ölçülerde farklılaştırılarak uygulanacağı, yatırımların yurt düzeyine dağılımını yönlendirmek amacı ile teşvik araçlarına yörelere göre ağırlık verileceği, bu amaçla bir taraftan öncelikli sektörlerdeki kamu yatırımlarına öncelik tanınacağı, diğer taraftan teşvik ve yönlendirme araçlarıyla da özel kesim yatırımlarına yön verileceği belirtilmiştir. Bu planda, yukarıda belirtilenler dışında, yatırım teşvikleri ile ilgili aşağıdaki ilkeler benimsenmiştir (Anonim 1979):

- Özel sektörün sanayi yatırımlarına yönelmesinin teşvik edilmesi,
- Planda belirtilen amaçlara ve kurallarına uygun olarak sanayi yatırımları yapan girişimcilere güvenceler sağlanması,
- Sanayi ve hizmet alanlarındaki yatırımlarda yer seçiminde verimli tarım alanlarının kullanılmamasına özen gösterilmesi,
- Devlet veya özel sektör tarafından yapılacak iç ve dış güvenliği ilgilendiren tesislerin projelendirme aşamasında yer seçimi kararı verilirken, savunma ve milli güvenlik ihtiyaçlarının dikkate alınması,
- Teşvik konusuna ilişkin mevzuatın tek bir yasa içinde toplanarak birbirini tamamlayan bir teşvik sistemi kurulması,
- İhracatta talebe uygun bir şekilde ürün çeşitlendirilmesine yönelik üretim yapan birimlerin teşvik edilmesi.

Plan dönemi içinde 24 Ocak 1980 ekonomik istikrar kararlarıyla birlikte ithalata dayalı sanayileşme stratejisinden ihracata dönük sanayileşme stratejisine geçilmiş, ayrıca Eylül ayında askeri müdahale ile iktidar değişmiştir. Dışa dönük sanayileşme stratejisine paralel olarak, ihracatın teşviki önem kazanmıştır.

Yatırım teşviklerinde, teşvik belgesine dayalı uygulama daha kolay hale getirilmiş, orta vadeli kredi sistemi teşvik belgesine bağlanmış, teşvik edilecek yatırım konuları yeniden belirlenmiş, döviz cinsinden alınan kredilere kur garantisi getirilmiş, turizmi teşvik yabancı sermaye için de geçerli hale getirilmiş, mali denge vergisi kaldırılarak kurumlar vergisi oranlarında indirim gidilmiş ve gider vergisinde sanayi lehine düzenlemeler yapılmıştır (Ünal 2001). Buna ilave olarak söz konusu dönemde 12.03.1982 tarihli ve 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu yürürlüğe konulmuş, teşvik tedbirlerinin kapsamına ilişkin olarak “Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi” ile tüm teşviklerin yabancı sermaye için de geçerli hale getirilmesi öngörülmüştür.

IV. BYKP dönemi boyunca verilen 6.773 adet teşvik belgesinin yatırım tutarı 1997 yılı sabit fiyatlarıyla 7.562.427 milyar TL, dolar cinsinden 38.377 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu teşvik belgelerine bağlı olarak yapılan yatırımların GSMH içindeki payı ortalama % 11,2 düzeyindedir. 24 Ocak 1980 Kararlarının etkisiyle en fazla teşvik belgesi 1981 yılında verilmiş olup, bu belgelere bağlı yatırım tutarı 1997 yılı sabit fiyatlarıyla 2.864.858 milyar TL olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 3.2).

Çizelge 3.2 Yatırım Teşvik Belgelerinin Gelişimi (1979-1983) (Duran 1998)

Yıllar	Belge Sayısı (Adet)	Cari Fiyat (Milyon TL)	1997 Yılı Fiyatı (Milyar TL)	Milyon US Dolar	GSMH İçindeki Pay (%)
1979	424	113.825	353.264	3.031	4
1980	571	472.770	1.172.423	6.218	9
1981	3.245	1.667.500	2.864.858	15.126	21
1982	1.556	1.152.650	1.543.384	7.162	11
1983	977	1.532.290	1.628.498	6.840	11
Toplam	6.773	4.939.035	7.562.427	38.377	-

3.2.2.5 Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (V. BYKP), zamanında hazırlanamamasından dolayı bir yıl gecikmeli olarak 1985-1989 dönemini kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. 1984 yılı için ise bir yıllık geçiş programı hazırlanmıştır. Bu geçiş programında en önemli değişiklik, geri kalmış bölgelerde uygulanan yatırım teşviklerinin daha fazla oranda desteklenmesiyle yatırım indirimi oranının % 100'e çıkarılması olmuştur.

V. BYKP'nda teşvik politikasının ilkeleri şu şekilde belirlenmiştir (Anonim 1985):

- Teşvik araçlarının yatırımın konusuna, kapasitesine, teknolojisine, istihdam ve ödemeler dengesine katkısı ile yer seçimine göre etkili ölçülerde farklılaştırılmış olarak ve selektif biçimde kullanılması,
- Teşvik tedbirlerinin yörelere göre uygulanmasında farklılaştırmaya devam edilmesi, yurt dışında çalışan vatandaşlarımızın yapacakları yatırımlar ile KÖY'lerde ve OSB'lerde yapılacak yatırımlara ve ihracata dönük yatırımlara ilave teşvikler sağlanması,
- Teşvik mevzuatının tek yasada toplanarak, bir yatırım ve ihracatı teşvik sistemi geliştirilmesi,
- İstihdam sorununu çözmek için emek yoğun yatırım projelerinin teşvikine ağırlık verilmesi,
- Yatırımların finansmanında özkaynak kullanımının teşvik edilmesi,
- Mevcut teşvik araçlarının uygulanmasına devam edilmesi, özellikle deniz taşımacılığı ve gemi inşa sanayi, enerji ve tarıma dayalı entegre yatırımlar ve toplu konut yatırımları için ilave teşvik tedbirleri uygulanması.

Bu planda, verimli yatırımların teşviklerden maksimum seviyede faydalanması sağlanmaya çalışılmış, desteklenecek yatırım ve üretim konularını kapsayan liste yerine, teşvik edilmeyecek yatırım ve üretim konuları belirlenerek kolaylık sağlanmıştır. Ayrıca teşvik mevzuatında yapılan değişikliklerle, uygulama belgeleri kaldırılarak tek belge ile işlemlerin yürütülmesi sağlanmıştır.

1986 yılında Yatırımların Teşviki ve Yönlendirilmesi ile ilgili 87/1 Sayılı Tebliğ’de; gümrük muafiyeti, yatırım indirimi, özel önem taşıyan sektörlerde ve KÖY’lerde çalışanların ücretlerinin vergilendirilmesinde indirim, yatırım finansman fonundan faydalanma, vergi, resim ve harç istisnası, döviz tahsisi, kaynak kullanma destekleme primi, KDV erteleme ve yatırım malı imalatçısı teşvik kredisi uygulaması başlatılmıştır (Perek 2002).

Plan dönemi boyunca verilen 13.150 adet teşvik belgesinin yatırım tutarı 1997 yılı sabit fiyatlarıyla 15.763.704 milyar TL, dolar cinsinden 72.674 milyon Amerikan doları olarak gerçekleşmiştir. Bu teşvik belgelerine bağlı olarak yapılan yatırımların GSMH içindeki payı ortalama % 16,8 düzeyinde olmuştur (Çizelge 3.3).

Çizelge 3.3 Yatırım Teşvik Belgelerinin Gelişimi (1985-1989) (Duran 1998)

Yıllar	Belge Sayısı (Adet)	Cari Fiyat (Milyon TL)	1997 Fiyat (Milyar TL)	Milyon US Dolar	GSMH İçindeki Pay (%)
1985	1.833	5.419.780	2.536.239	10.456	15
1986	2.491	10.308.510	3.556.857	15.400	20
1987	2.828	13.719.760	3.546.846	16.034	18
1988	2.741	20.567.950	3.132.847	14.447	16
1989	3.257	34.457.900	2.990.915	16.337	15
Toplam	13.150	84.473.900	15.763.704	72.674	-

3.2.2.6 Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

Bu Planda, teşvik politikasının temel amacı, rekabet edebilir bir yapı içinde döviz kazandırıcı faaliyetlerin ve Plan hedefleri ile uyumlu olarak yatırımların artırılması ve bölgeler arası dengesizliğin azaltılması olarak belirlenmiş ve aşağıda verilen temel ilkeler benimsenmiştir (Anonim 1990):

- Yatırım ve Döviz Kazandırıcı Faaliyetleri teşvik sisteminin tek bir yasada toplanması ve daha az sayıda daha etkin araçlara sahip olacak yönde geliştirilmesi,

- Teşvik edilecek yatırım projelerinin uzun dönemde rekabet şansına sahip teknolojik yapıda kurulması, mevcut tesislerin ise modernize ve tevsi edilmesi,
- Teşvik politikası çerçevesinde, ar-ge, yüksek teknoloji, çevre kirliliğini önleme, enerji tasarrufu, doğal kaynakları harekete geçirme gibi konular üzerinde önemle durulması,
- KÖY'lere ilişkin olarak, yatırım ve işletme dönemine ait daha etkili tedbirler uygulanması,
- Yatırım indirimi uygulamasının, yeniden değerlendirme sonucu ortaya çıkan yeni değerler üzerinden yapılabilmesine olanak sağlanması,
- Yatırımların finansmanında öz kaynak kullanımının teşvik edilmesi,
- İhracat kredisi ve ihracat sigortası sistemleri geliştirilmesi ve ihracatçının her türlü teknik yardımdan yararlanmasının sağlanması,
- Finansal kiralama yolu ile yapılacak yatırımların artırılması,
- Yurtdışı müteahhitlik hizmetlerinin ve yabancı ülkelerde yatırım yapacak müteşebbislerin dünya piyasalarında daha güçlü hale gelmeleri için verilen teşviklerin devam ettirilmesi.

Bu planın teşvik uygulamalarında sosyal, idari ve finansal araçların bir bütün halinde uygulanması ilkesi esas alınmış, bölge ve illerin sosyo-ekonomik özellikleri uluslararası standartlara göre uyarlanarak bölge ve bölge altı düzeyde dengeli planlamalar gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde uygulanan politikalar daha çok KÖY'lere yönelik iyileştirme araçlarından oluşmuş, KÖY'lere yönelik finansal kaynakların artırılması ve bu amaca yönelik özel fon oluşturulması uygulamaları devreye sokulmuştur (Akdeve ve Karagöl 2013).

Bu dönemde, kaynak yetersizliği nedeniyle nakit teşviklerden kademeli olarak vazgeçilmiş, 1990 yılında gümrük vergisi ve fon muafiyeti kaldırılmış, 1991 yılında döviz tahsisi teşvik tedbirlerinden çıkarılmış, gümrük vergisi ve fon muafiyeti uygulamasına yeniden geçilmiştir. Yine 1991 yılında "Kamu Kaynak Destekleme Primi" uygulaması kaldırılarak, yerine "Kaynak Kullanımı Destek Fonu Kaynaklı Kredi" getirilmiştir. İzleyen yılda ise, bu tedbir de kaldırılmış ve yerine "Fon Kaynaklı Kredi" olanağı getirilmiştir.

Teşvik belgesine bağlanacak olan yatırım projelerinin tutarları ve yatırımlara sağlanacak teşvikler plan döneminde; yatırım indirimi, gümrük vergisi muafiyeti, teşvik kredileri, finansman fonu, vergi, resim ve harç istisnası, teşvik primi, arsa ve arazi tahsisi, sigorta primi desteği ve enerji teşviki olarak belirlenmiştir.

Plan dönemi boyunca verilen 10.914 adet teşvik belgesinin yatırım tutarı 1997 yılı sabit fiyatlarıyla 11.826.501 milyar TL, dolar cinsinden 81.383 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu teşvik belgelerine bağlı olarak yapılan yatırımların GSMH içindeki payı ortalama % 10,2 düzeyindedir. Bu dönemde, en fazla teşvik 1993 yılında, en az teşvik ise 1994 yılında verilmiştir. Yatırım teşviklerinin GSMH içindeki payı ise yine 1994 yılında % 6'ya düşerek ortalamanın oldukça altında gerçekleşmiştir (Çizelge 3.4). Bunun nedeni, 1994 Krizinin ekonomi üzerindeki olumsuz etkileridir.

Çizelge 3.4 Yatırım Teşvik Belgelerinin Gelişimi (1990-1994) (Duran 1998)

Yıllar	Belge Sayısı (Adet)	Cari Fiyat (Milyon TL)	1997 Fiyat (Milyar TL)	Milyon US Dolar	GSMH İçindeki Payı (%)
1990	3.140	42.600.170	2.345.580	16.524	11
1991	1.774	58.453.100	2.022.025	14.018	9
1992	1.553	93.128.030	1.970.419	13.521	8
1993	3.053	330.740.240	4.181.439	30.106	17
1994	1.394	214.280.240	1.307.038	7.214	6
Toplam	10.914	739.201.780	11.826.501	81.383	-

3.2.2.7 Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (VII. BYKP), bir yıl gecikmeli olarak 1996 yılında yürürlüğe girmiş, bunun öncesinde 1995 yılı için bir yıllık geçiş programı hazırlanmıştır. Bu geçiş programında, yatırım teşvik tedbirleri ile ilgili yeni değişiklikler getirilmemiş olmakla birlikte, Gümrük Birliği'ne (GB) uyumun sağlanması

için yatırım teşviklerinin sınırlandırılması, nakit teşviklerin azaltılması, eğitim ve sağlık alanlarındaki yatırımların teşvik edilmesi öngörülmüştür.

VII. BYKP’nda, yatırımlarının teşvikinde ar-ge ile teknolojik gelişme başta olmak üzere, çevre koruma, yeni istihdam yaratma, KOBİ’leri destekleme, bölgeler arası gelişmişlik farkının azaltılmasına katkıda bulunma ve GB’nin gerektirdiği yapısal uyumu sağlama konularının esas alınacağı belirtilmiş ve şu ilkelere yer verilmiştir (Anonim 1996):

- Sanayinin teşvikinde, sektörel teşvikler yerine faaliyet bazında destek verilmesi,
- Teşvik sisteminin basitleştirilerek yeniden düzenlenmesi, teşvik araçlarının uluslararası yükümlülüklerimizle uyumlu hale getirilmesi ve etkinliğinin artırılmasının sağlanması,
- Teşvik sisteminin etkinliğini artırmak üzere, teşvik için ayrılacak kaynağın önceden belirlenerek bütçeleştirilmesi,
- Özellikle yüksek teknoloji kullanımını gerektiren üretim alanlarında, yabancı sermayeli yatırımlar yoluyla teknoloji transferi desteklenmesi, teknoloji transferi ile teknoloji üretiminin birbirini tamamladığı bir politika izlenmesi,
- Sanayinin rekabet gücünü artırabilmek için ileri teknoloji sanayileri öncelikli olmak üzere ar-ge faaliyetlerinin desteklenmesi,
- Özel sektörün eğitim yatırımları yapmasının teşvik edilmesi,
- KDV, Gelir ve Kurumlar Vergisi Kanunlarında yer alan istisna ve muafiyetlerin yeniden gözden geçirilerek asgari seviyeye indirilmesi uygulamasına devam edilmesi,
- Büyük kentlere verilen sanayi teşviklerinin sınırlandırılması, teşviklerin diğer yörelere ve orta büyüklükteki kentlere yönlendirilmesi,
- Ormanların ve kamu arazilerinin turizm yatırımlarına tahsisinde doğal çevrenin korunmasının gözetilmesi ve bu amaçla Turizmi Teşvik Kanununun revize edilmesi.

Yatırımların teşvikine ilişkin bu dönemde bir takım düzenlemeler yapılarak, özellikle Olağanüstü Hal (OHAL) bölgesindeki ve KÖY’lerdeki yatırımlar teşvik edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, 1996 yılında “Acil Destek Programı” düzenlenerek tamamlanamayan yatırımlar program kapsamına alınmış, 1997 yılında OHAL

bölgesindeki illerde yapılacak yatırımlarda yatırım dönemi boyunca elektrik enerjisi desteği verilmesi kararlaştırılmış, 21.01.1998 tarihli ve 4325 sayılı “Olağanüstü Hal Bölgesinde Ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere İstihdam Yaratılması Ve Yatırımların Teşvik Edilmesi İle 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile en az 10 kişi istihdam eden işyerleri için istihdamı teşvik edici bazı önlemler alınmış, belirtilen illerde yatırımlara vergi indirimi, istihdam teşvikleri ve kamuya ait arsa ve arazilerin bedelsiz olarak tahsisi gibi olanaklar getirilmiş, 1999 yılında da geri kalmış 25 ilde yatırım teşvik belgesi sahibi firmalara, yatırım tamamlandıktan sonra üç yıl süre ile indirimli enerji desteği verilmiştir (Yavan 2011).

Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan 1998/10755 Sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Esasları Hakkında Karar”da, bölgeler gelişmiş yöreler, KÖY’ler ve normal yöreler olmak üzere üçe ayrılmış ve gümrük vergisi istisnası, yatırım indirimi, makine ve teçhizat alımında KDV desteği, vergi, resim ve harç istisnası, enerji desteği, arsa tahsisi ve kredi tahsisi destek unsurları olarak belirtilmiştir. Bu Kararı yürürlükten kaldıran 2000/1821 Sayılı “Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Esasları Hakkında Karar”da ise, arsa ve enerji desteği destek unsurları arasından çıkarılmış, gelişmiş yöreler için uygulanan yatırım sınırlaması kaldırılmış, tüm yörelerdeki yatırımların destek unsurlarından yararlanmalarına olanak sağlanmış, tüm bölgeler için % 100 olan yatırım indirimi oranı gelişmiş yörelerde % 40, normal yörelerde % 60, OSB’ler ve KÖY’lerde ve özel önem taşıyan sektörlerde % 100, büyük yatırımlarda ise % 200 olarak tespit edilmiştir (Ezer ve Şimşek 2013).

Plan döneminde, teşvik belgesi almış yatırımlarda düşüş meydana gelmiştir. 1995, 1996, 1997, 1998 ve 1999 yıllarında verilen teşvik belgelerinin sayısı ve toplam tutarı, sırasıyla 4.955 adet ve 48,9 milyar dolar, 5.023 adet ve 24,6 milyar dolar, 5.144 adet ve 21,5 milyar dolar, 4.291 adet ve 15,4 milyar dolar, 2.967 adet ve 11,2 milyar dolar olmuştur. Sektörel bazda ise 1995-1999 döneminde teşvik belgelerinin toplam yatırım tutarı içinde imalat sanayinin payı % 87,6’dan % 43,4’e düşerken enerji, turizm, ulaştırma ve diğer hizmet sektörü yatırımlarının payı artmıştır. İmalat sanayi payındaki bu gerilemede, GB’ye hazırlık amacıyla tekstil sektörü başta olmak üzere 1995 yılında aşırı düzeyde artan yatırım eğilimi etkili olmuştur. Bu dönemde, teşvik belgelerinde

tevsii ve modernizasyon yatırımlarının payı artarken, komple yeni yatırımlar % 70-80 düzeyindeki ağırlığını korumuştur. Plan döneminde KOBİ'lere, OHAL bölgesi ile KÖY'lerdeki yatırımlara ve büyük ölçekli sınai yatırımlara ilave destek olanakları sağlanmış, teşvik için ayrılan kaynak bütçeleştirilmiş, ancak bu kaynağın yetersizliği, uygulamada mevzuatın sık değişmesi, bürokrasinin fazlalığı ve devlet yardımlarını sağlayan kurumlar arasındaki koordinasyon eksikliği önemini korumuştur (Anonim 2000).

3.2.2.8 Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (VIII. BYKP) yatırımları teşvik politikalarının temel amacı; dünya ile entegrasyonu sağlamak, bilgi toplumuna erişmek ve yabancı sermayeyi teşvik etmek olarak belirlenmiş ve şu ilkeler benimsenmiştir (Anonim 2000):

- Bilgi teknolojileri, ar-ge ve teknoloji geliştirme, altyapı, Yap-İşlet-Devret ve benzeri modellerle yürütülen projeler, çevre koruma, KOBİ'lerin gelişmesi, kalifiye işgücü sağlanması, istihdam yaratma, döviz kazandırma ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik yatırımların desteklenmesi,
- Yatırımların teşvik edilmesinde daha etkin araçların kullanılması, bürokrasinin azaltılması, şeffaflık, genellik ve yansızlığın temel ilke olması,
- Bürokrasiyi azaltmak amacıyla, belli büyüklükteki projelerin dışındaki yatırımlar için belgesiz teşvik sistemine geçilmesi, yatırım teşvik belgesine ait bazı işlemlerin yatırımın bulunduğu illerde yapılmasının sağlanması,
- Yatırım teşvik sisteminin etkinliğini artırmak amacıyla, karmaşık hale gelen bölge ve yöre tanımlamalarının yeniden yapılması ve kaynağın amacına uygun kullanıp kullanılmadığını araştırmak için takip, kontrol ve değerlendirme mekanizmasının etkin hale getirilmesi,
- Türkiye'nin sanayi haritasının çıkarılarak, birbirini besleyen ve birbirinin altyapısını oluşturan yatırımlar ile bölgesel gelişmeye yönelik projelerin desteklenmesi,
- Yatırımlarda Devlet Yardımları Mevzuatının sade, anlaşılır ve tek bir çerçeve karar haline getirilmesi.

Planda, KÖY'lerde teşvik belgeli yatırımların gümrük ve fon muafiyeti, KDV istisnası ve yatırım indirimi gibi teşvik araçlarından yararlandırıldığı, bu yörelerdeki KOBİ'lerin yatırım ve işletme kredisi ile desteklendiği, 4325 Sayılı Kanun çerçevesinde, OHAL bölgesindeki illerin de dahil olduğu 22 ilde uygulanmak üzere gelir ve kurumlar vergisi istisnası, çalışanlardan kesilen vergilerin ertelenmesi, işlemlerde vergi, resim ve harç istisnası, sigorta primi işveren paylarının devletçe karşılanması ve bedelsiz yatırım yeri tahsisi gibi ilave teşvik araçları uygulamasına devam edildiği belirtilmiştir (Anonim 2000).

Yatırımların ve istihdamın artışını hızlandırmak ve özel kesimin bölgesel gelişmeye katkısını artırmak için bazı teşvik tedbirleri yürürlüğe konulmuştur. 2004 yılında yürürlüğe giren 5084 Sayılı Kanun ile 36 ilde başlatılan teşvik uygulaması, 2005 yılındaki düzenlemeyle 49 ile çıkarılmış ve böylece KÖY'ler kapsamındaki iller, 2001 yılı kişi başına milli geliri 1.500 dolardan az olan iller ile 2003 yılı sosyo ekonomik gelişmişlik endeksi (SEGE) değeri eksi olan illerde yer alan işletmeler için istihdam artışı şartına bağlı olarak çalışanlar üzerindeki gelir vergisi ve sigorta primi ödemelerinde indirim sağlanarak, söz konusu işletmelere enerji ve bedelsiz arazi desteği getirilmiştir (Anonim 2007b).

Plan dönemi boyunca verilen 14.872 adet teşvik belgesinin 13.913 adedi yerli sermaye ve kalan 959 adedi yabancı sermayeye verilmiştir. Dönem boyunca teşvik belgesine bağlı olarak yapılan 67.693 milyon TL'lik sabit yatırım tutarının 53.041 milyon TL'si yerli sermaye ve 14.652 milyon TL'si yabancı sermayeye ait olduğu görülmektedir. Ayrıca bu dönem boyunca öngörülen istihdam sayısı toplamda 690.657 kişi olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde, yerli ve yabancı sermaye toplamı olarak en fazla teşvik hem teşvik belgesi adedi bakımından (3.541 adet), hem de sabit yatırım tutarı bakımından (16.077 milyon TL) 2005 yılında gerçekleşmiştir (Çizelge 3.5). İnceleme sonuçlarına göre toplam yatırım teşvik belgesi içinde yabancılara verilen belgelerin payı % 6,89 ve toplam sabit sermaye içinde yabancı sermayeli yatırımların payının % 21,64 olduğu görülmektedir. Yabancı yatırımcıların teşvik belgesinden yararlanma eğiliminin oldukça düşük düzeyde kaldığı dikkati çekmektedir.

Çizelge 3.5 Yatırım Teşvik Belgelerinin Gelişimi (2001-2005) *

Yıllar	Sermaye Türü	Belge Sayısı (Adet)	Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)
2001	Yabancı Sermaye	173	3.547	14.537
	Yerli Sermaye	1.878	8.822	91.194
2002	Yabancı Sermaye	201	1.652	23.559
	Yerli Sermaye	2.451	9.978	111.850
2003	Yabancı Sermaye	191	955	14.266
	Yerli Sermaye	2.980	10.718	129.004
2004	Yabancı Sermaye	206	4.672	34.547
	Yerli Sermaye	3.251	11.273	123.747
2005	Yabancı Sermaye	188	3.826	28.605
	Yerli Sermaye	3.353	12.251	119.348
GENEL TOPLAM		14.872	67.693	690.657

(*) Ekonomi Bakanlığının veri tabanından yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

3.2.2.9 Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) ve Sonrası

Dokuzuncu Kalkınma Planı ve sonrası, bu çalışmanın ana konusunu oluşturduğundan ve Dördüncü Bölümde ayrıntılı olarak inceleneceğinden, teşvik politikalarının tarihsel gelişimi içinde bu döneme yer verilmemiştir.

4.YATIRIM TEŞVİK SİSTEMİNE İLİŞKİN YASAL VE İDARİ DÜZENLEMELER

4.1 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu

Turizm sektörünü düzenleyecek, geliştirecek, dinamik bir yapı ve işleyişe kavuşturacak tertip ve tedbirlerin alınmasını sağlamayı amaçlayan 12.03.1982 tarihli ve 2634 sayılı “Turizmi Teşvik Kanunu”, turizm hizmeti ile bu hizmetin gereği kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezlerinin tespiti ile geliştirilmelerine, turizm yatırım ve işletmelerinin teşvik edilmesine, düzenlenmesine ve denetlenmesine ilişkin hükümleri kapsamaktadır.

Bu Kanun’ la, turizm sektöründe teşvik tedbirleri ile istisna, muafiyet ve haklardan yararlanabilmek için Kültür ve Turizm Bakanlığında turizm yatırımı belgesi veya turizm işletmesi belgesi alınması ve belgeli yatırımlara söz konusu Bakanlık tarafından belirlenen süreler içinde başlanması ve yatırımın tamamlanarak işletmeye açılması zorunluluğu getirilmiştir.

Kanun gereğince, Kültür ve Turizm Bakanlığının tasarrufuna geçen taşınmazların yatırımcılara tahsisi, kiralanması ve bunlar üzerinde irtifak hakkı tesisine ilişkin esaslar, süreler, bedeller ve diğer koşullar Kültür ve Turizm Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından müştereken tespit edilmekte, bu taşınmazlar üzerinde irtifak hakkı tesisi ve alt yapı için gerekli olanlar üzerinde bu alt yapıyı gerçekleştirecek kamu kurumu lehine bedelsiz irtifak hakkı tesisi ise Kültür ve Turizm Bakanlığının uygun görüşü üzerine Maliye Bakanlığınca belirlenen koşullarla Maliye Bakanlığı tarafından yapılmaktadır.

Kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezlerinde kamu kuruluşlarına ait olan turizm, eğitim ve dinlenme amaçlı tesisler ve araziler üzerindeki tahsisler tahsisi yapan idarece kaldırılmakta ve tasarruf hakları Kültür ve Turizm Bakanlığı’na verilmektedir.

Kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgesinin tamamının veya alt bölgenin tek bir ana yatırımcıya tahsisi için yapılan başvuruların tamamı Bakanlar Kurulu tarafından değerlendirilerek seçilen yatırımcıya ön izin verilmesine ve ön izin koşullarına karar verilmektedir. Tahsis işlemleri plan amaçlarına ve ön izin koşullarına göre Kültür ve Turizm Bakanlığınca yürütülmekte olup, uygun görülen yatırım projeleri için yatırım belgesi düzenlendikten sonra ön izin kesin izne dönüştürülmekte, bu taşınmaz mallar üzerinde ana yatırımcı lehine irtifak hakkı tesisi ise, Kültür ve Turizm Bakanlığının uygun görüşü üzerine Maliye Bakanlığı tarafından yapılmaktadır.

Bu bölgelerde yeni işe başlayan ana yatırımcı, alt yatırımcı ve yatırımcıların bu bölgelerde yapacakları yatırımlara teşvik mevzuatı çerçevesinde hangi teşviklerin verileceği ve verilecek teşviklerin hangi yatırımlara ne şekilde ve ne ölçüde uygulanacağı hususlarında Bakanlar Kurulu yetkilidir.

4.2 4325 Sayılı Olağanüstü Hal Bölgesinde Ve Kalkınmada Öncelikli Yörelerde İstihdam Yaratılması Ve Yatırımların Teşvik Edilmesi İle 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun

OHAL bölgesinde ve KÖY'lerde vergi teşvikleri uygulamak ve yatırımlara bedelsiz kamu arsa ve arazisi temin etmek suretiyle yatırımları ve istihdam olanaklarını artırmayı amaçlayan 22.01.1998 tarihli ve 4325 Sayılı Kanun, yürürlüğe girdiği tarihte OHAL bölgesi ve mücavir alanına dahil iller ile Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığınca belirlenen kişi başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) miktarları 1500 ABD Doları veya daha az ve DPT Müsteşarlığınca belirlenen sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi - 0.5 ve daha düşük bulunan illerden Bakanlar Kurulunca tespit edilecek illeri ve Bakanlar Kurulunca KÖY'ler kapsamına alınan illeri ve ilçeleri kapsamaktadır.

1. Adıyaman	11. Bitlis	21. Hakkari	31. Malatya	41. Sinop
2. Ağrı	12. Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri)	22. Iğdır	32. Mardin	42. Sivas
3. Aksaray	13. Çankırı	23. Kahramanmaraş	33. Muş	43. Şanlıurfa
4. Amasya	14. Çorum	24. Karabük	34. Nevşehir	44. Şırnak
5. Ardahan	15. Diyarbakır	25. Karaman	35. Niğde	45. Tokat
6. Artvin	16. Elazığ	26. Kars	36. Ordu	46. Trabzon
7. Bartın	17. Erzurum	27. Kastamonu	37. Osmaniye	47. Tunceli
8. Batman	18. Erzurum	28. Kırıkkale	38. Rize	48. Van
9. Bayburt	19. Giresun	29. Kırşehir	39. Samsun	49. Yozgat
10. Bingöl	20. Gümüşhane	30. Kilis	40. Siirt	50. Zonguldak

Şekil 4.1 4325 Sayılı Kanun Kapsamında Kalan İller Haritası (Anonim2016a)

4325 Sayılı Kanunda yatırımların teşvik edilmesine ilişkin olarak sağlanan destek unsurları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Gelir ve Kurumlar Vergisi İstisnası: 01.01.1998 - 31.12.2000 tarihleri arasında, OHAL bölgesi kapsamında sayılan illerde yeni işe başlayan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, bu illerde en az 10 işçi çalıştırmaları şartıyla, bu işyerlerinden elde ettikleri kazançları işe başlama tarihinden itibaren yatırım dönemi dahil beş vergilendirme dönemi gelir ve kurumlar vergisinden muaf tutulmakta, 01.01.2001 - 31.12.2007 tarihleri arasında bu illerde en az 10 işçi çalıştırmaları şartıyla, bu işyerlerinden elde ettikleri kazançları üzerinden hesaplanan gelir ve kurumlar vergisinden 10 işçi çalıştıranlarda % 40, 51 ve daha fazla işçi çalıştıranlarda % 60 oranında indirim yapılmakta, 11 - 50 arasında (50 dahil) işçi çalıştıranlar için uygulanacak indirim oranı %40 oranına her bir işçi için 0.5 puan eklemek suretiyle tespit edilmektedir.

- İşlemlerde Vergi, Resim, Harç İstisnası: Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten 31.12.2002 tarihine kadar uygulanmak üzere; OHAL bölgesi kapsamında sayılan illerde yapılacak teşvik belgeli yatırımlar, Kanunun 5 inci maddesinde belirtilen işlemlerde

veraset ve intikal vergisi, damga vergisi, banka ve sigorta muameleleri vergisi, emlak vergisi ve harçlar ile 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununa göre alınan vergi, resim ve harçlardan muaf tutulmaktadır.

- Sigorta Primi İşveren Payları: OHAL bölgesi kapsamında sayılan illerde, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihi izleyen ayın başından 31.12.2002 tarihine kadar yeni işe başlayan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin bu illerdeki işyerlerinde çalıştırdıkları işçiler ile bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten önce işe başlamış olan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin 31.1.1997 tarihinden önce ilgili idareye vermiş oldukları en son 4 aylık sigorta prim bordrolarında bildirdikleri işçi sayısına ilave olarak yeni işe aldıkları ve bu işyerlerinde fiilen çalıştırdıkları işçiler için, prime esas kazançları üzerinden tahakkuk ettirilecek primlerin işveren hissesi Hazine tarafından karşılanmaktadır.

- Çalışanlardan Kesilen Vergilerin Ertelenmesi: OHAL bölgesi kapsamında sayılan illerde, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihi izleyen ayın başından 31.12.2002 tarihine kadar yeni işe başlayan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin bu illerdeki işyerlerinde çalıştırdıkları işçiler ile bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten önce işe başlamış olan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin 31.1.1997 tarihinden önce ilgili idareye vermiş oldukları en son 4 aylık sigorta prim bordrolarında bildirdikleri işçi sayısına ilave olarak yeni işe aldıkları ve bu işyerlerinde fiilen çalıştırdıkları işçilerin, ücretlerinden kesilen ve beyan edilerek tahakkuk ettirilen gelir ve damga vergileri, beyanname verme süresini izleyen ikinci yılın aynı dönemine ertelenmektedir.

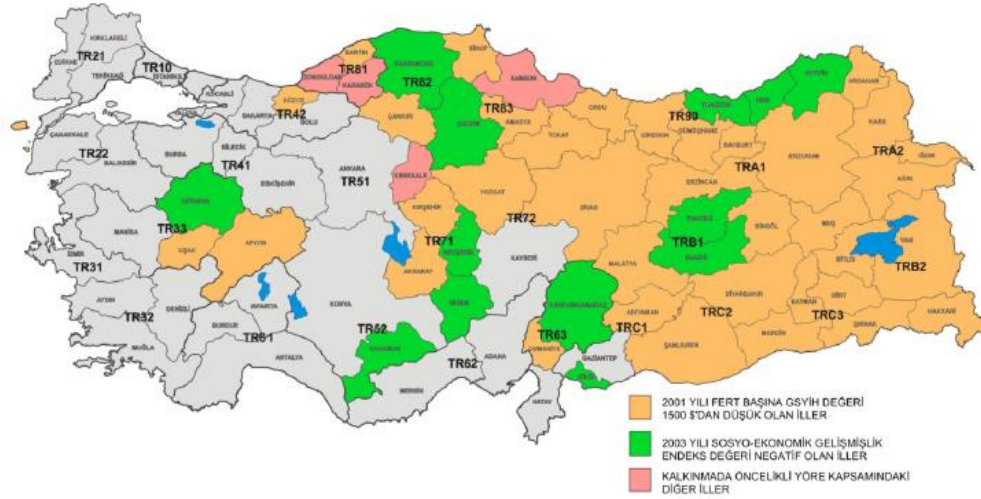
- Bedelsiz Yatırım Yeri Tahsis¹: KÖY'lerde, OSB'lere öncelik verilmek üzere en az 10 kişilik istihdam öngören teşvik belgeli yatırımlar için gerçek ve tüzel kişilere, belirlenecek istihdam esaslarına yatırımın faaliyete geçmesi tarihinden itibaren beş yıl süre ile uyulması koşuluyla Hazineye ait arazi ve arsaların mülkiyetinin bedelsiz olarak devredileceği, imar planı olmayan devir konusu arazi ve arsaların imar planlarının öncelikle yapılacağı öngörülmektedir.

¹ Bedelsiz yatırım yeri tahsisine ilişkin düzenleme 29.1.2004 tarihli ve 5084 Sayılı Kanununun 10 uncu maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.

4.3 5084 Sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun

Bazı illerde vergi ve sigorta primi teşvikleri uygulamak, enerji desteği sağlamak ve yatırımlara bedelsiz arsa ve arazi temin etmek suretiyle yatırımları ve istihdam olanaklarını artırmayı amaçlayan 29.01.2004 tarihli ve 5084 Sayılı Kanun;

- Vergi ve sigorta primi teşvikleri ile enerji desteği açısından Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığınca 2001 yılı için belirlenen kişi başına GSYH tutarı 1500 ABD Doları veya daha az olan iller ile bu iller dışında kalan ve DPT Müsteşarlığınca 2003 yılı için belirlenen sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre endeks değeri eksi olan illeri,
 - Bedelsiz arsa ve arazi temini açısından yukarıda belirtilen iller ile KÖY'ler kapsamındaki diğer illeri,
- Kapsamaktadır.

Şekil 4.2 5084 Sayılı Kanun Kapsamında Kalan İller Haritası (Anonim 2016b)

Bu Kanun kapsamında, sözü edilen illerde faaliyette bulunan veya faaliyette bulunacak firmalara aşağıdaki teşviklerin verilmesi öngörülmüştür:

- Gelir Vergisi Stopajı Teşviki: 01.04.2005 tarihinden itibaren yeni işe başlayan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, en az 10 işçi çalıştırmaları koşuluyla, bu iş yerlerinde çalıştırdıkları işçilerin, bu tarihten önce işe başlamış olan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinden asgari 10 işçi çalıştıranların iş yerlerinde fiilen çalışan işçilerin, ücretleri üzerinden hesaplanan gelir vergisi 31.12.2009 tarihine kadar organize sanayi veya endüstri bölgelerinde kurulu iş yerleri için tamamı, diğer yerlerdeki iş yerleri için % 80'i terkin edilmektedir.

- Sigorta primi işveren hissesi teşviki: Yukarıda sözü edilen işçilerin prime esas kazançları üzerinden hesaplanan sigorta primlerinin işveren hissesi organize sanayi veya endüstri bölgelerinde kurulu iş yerleri için tamamı, diğer yerlerdeki iş yerleri için % 80'i Hazinece karşılanmaktadır.

- Enerji Desteği: 1.4.2005 tarihinden itibaren faaliyete geçen ve asgari 10 işçi çalıştıran işletmeler ile 1.4.2005 tarihinden önce faaliyete geçmiş ve asgari 10 işçi çalıştıran işletmelerden, fiilen ve sürekli olarak hayvancılık (su ürünleri yetiştiriciliği ve tavukçuluk dahil), organik ve biyoteknolojik tarım, kültür mantarı yetiştiriciliği ve kompostu, seracılık, sertifikalı tohumculuk ve soğuk hava deposu ile imalat sanayi, madencilik, turizm konaklama tesisi, eğitim veya sağlık alanlarında faaliyette bulunanların elektrik enerjisi giderlerinin % 20'si Hazinece karşılanır.

- Bedelsiz Yatırım Yeri Tahsisi¹: 2001 yılı için belirlenen kişi başına GSYH tutarı 1500 ABD Doları veya daha az olan iller ile KÖY'lerde en az on kişilik istihdam öngören yatırımlarda gerçek ve tüzel kişilere; istihdam şartına 5 yıl süreyle uyulmak koşuluyla, Hazineye, katma bütçeli kuruluşlara, belediyelere veya il özel idarelerine ait arazi ve arsaların mülkiyetinin bedelsiz olarak devredilebileceği, devre konu taşınmaz üzerindeki kamuya ait bina ve müştemilatının, binalar için arsa payı hariç hesaplanan vergi değeri üzerinden devredileceği öngörülmüştür.

¹ Bedelsiz yatırım yeri tahsisine ilişkin düzenleme 18.02.2009 tarihli ve 5838 Sayılı Kanununun 32 inci maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Belirtilen teşvik kapsamında, öncelikle organize sanayi veya endüstri bölgelerinde boş bulunan parsellerin söz konusu gerçek ve tüzel kişilere tahsisi, boş parsel bulunmaması halinde Hazineye, katma bütçeli kuruluşlara, belediyelere veya il özel idarelerine ait arazi ve arsaların tahsis edilmesi öngörülmüş, diğerlerine göre bu teşvikin uygulama alanı genişletilerek KÖY’lerdeki işletmelerin de faydalanmaları olanaklı hale getirilmiş, bu teşvikten yararlanabilmek için işletmenin en az 5 yıl boyunca 10 işçi istihdam etmesi zorunluluğu getirilmiştir.

Daha sonra bu Kanunda çeşitli tarihlerde değişikliklere gidilmiştir. Bu değişikliklerden bedelsiz yatırım yeri tahsisi desteğine ilişkin olarak;

- 16.07.2004 tarihli ve 5228 Sayılı Kanun ile üzerinde henüz faaliyete geçmemiş yatırım bulunan arazi veya arsalar da bu kapsamda değerlendirilmiş ve tahsis edilen arsa ve arazi üzerinde kamuya ait taşınmazın vergi değeri üzerinden devralınmasında, bedelin ödenmesi iki yılı ödemesiz olmak üzere dört yıla çıkarılmıştır.
- 12.05.2005 tarihli ve 5350 Sayılı Kanunla yukarıda belirtilen iller dışında kalan ve DPT Müsteşarlığınca 2003 yılı için belirlenen sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre endeks değeri eksi olan iller de kapsama dahil edilmiş, asgari istihdam sayısı 30 kişiye çıkarılmış ve 6831 Sayılı Orman Kanununa tabi alanlar hariç olmak üzere, Devletin hüküm ve tasarrufu altında olması nedeniyle mülkiyeti devredilemeyen taşınmazlar üzerinde bedelsiz kullanma izni verileceği öngörülmüştür.
- 28.03.2007 tarihli ve 5615 Sayılı Kanunla asgari istihdam sayısı tekrar 10 kişiye düşürülmüş, arsa ve arazinin bedelsiz devri ile üzerindeki ihtiyaç dışı kamu binalarının bedel karşılığı devri yatırımcılar lehine kırkdokuz yıllığına bedelsiz irtifak hakkı tesis edilmesi biçimine dönüştürülmüş ve Orman Kanununa tâbi alanlar hariç olmak üzere, Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunması nedeniyle irtifak hakkı tesis edilemeyen taşınmazlar üzerinde ise kırkdokuz yıl süreli bedelsiz kullanma izni verilebileceği öngörülmüştür.
- 18.02.2009 tarihli ve 5838 Sayılı Kanun ile bedelsiz yatırım yeri tahsisi desteği yürürlükten kaldırılmıştır.

5084 Sayılı Kanun ile vergi ve sigorta primi teşvikleri ile enerji desteği açısından 2001 yılı için belirlenen kişi başına GSYH düzeyi 1.500 ABD Doları veya daha az olan 36 il (Çizelge 4.1) başlangıçta tespit edilmiş, 01.01.2005 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere 2003 yılı SEGE değeri negatif olan 13 il daha ilave edilerek (Çizelge 4.2) 49 ile çıkarılmış, bedelsiz yatırım desteğinden de bu 49 il ile birlikte KÖY kapsamında bulunan illerdeki (Çizelge 4.3) yatırımların yararlanmaları öngörülmüştür (Anonim 2006).

Çizelge 4.1 5084 Sayılı Kanuna Göre Teşviklerden Yararlanabilecek İller (Anonim 2016c)

Adıyaman	Bingöl	Hakkari	Siirt
Afyon	Bitlis	Iğdır	Sinop
Ağrı	Çankırı	Kars	Sivas
Aksaray	Diyarbakır	Kırşehir	Şanlıurfa
Amasya	Düzce	Malatya	Şırnak
Ardahan	Erzincan	Mardin	Tokat
Batman	Erzurum	Muş	Uşak
Bartın	Giresun	Ordu	Van
Bayburt	Gümüşhane	Osmaniye	Yozgat

Çizelge 4.2-DPT Müsteşarlığınca 2003 Yılı İçin Belirlenen Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralamasına Göre Endeks Değeri Negatif Olan İller (Anonim 2016d)

Artvin	Karaman	Nevşehir	Tunceli
Çorum	Kastamonu	Niğde	
Elazığ	Kilis	Rize	
Kahramanmaraş	Kütahya	Trabzon	

Böylece bedelsiz yatırım yeri tahsisinden yararlanacak il sayısı, yukarıda belirtilen 49 ilin yanı sıra Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri), Karabük, Kırıkkale, Samsun ve Zonguldak illeri ile birlikte 54 ile çıkarılmıştır. Bu Kanunla sağlanan teşviklerde, sektörel bir düzenleme yapılmadığı ve sadece bölgesel seçicilik kriterine dayalı olarak teşvikler uygulandığı görülmektedir.

Çizelge 4.3 Kalkınmada Öncelikli İller (Anonim 2016e)

Adıyaman	Bitlis	Hakkari	Malatya	Sinop
Ağrı	Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada İlçeleri)*	Iğdır	Mardin	Sivas
Aksaray	Çankırı	Kahramanmaraş	Muş	Şanlıurfa
Amasya	Çorum	Karabük*	Nevşehir	Şırnak
Ardahan	Diyarbakır	Karaman	Niğde	Tokat
Artvin	Elazığ	Kars	Ordu	Trabzon
Bartın	Erzincan	Kastamonu	Osmaniye	Tunceli
Batman	Erzurum	Kırıkkale*	Rize	Van
Bayburt	Giresun	Kırşehir	Samsun*	Yozgat
Bingöl	Gümüşhane	Kilis	Siirt	Zonguldak*

4.4 4706 Sayılı Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi Ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun

Hazineye ait taşınmazların daha kısa sürede ekonomiye kazandırılmasını amaçlayan 29.06.2001 tarihli ve 4706 Sayılı Kanuna 18.02.2009 tarihli ve 5838 Sayılı Kanun ile eklenen Ek 3 üncü madde aşağıdaki düzenlemeleri içermektedir;

13.6.2006 tarihli ve 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 32/A maddesi kapsamındaki yatırımlarla ilgili olarak talep edilen taşınmazın bulunduğu ilçenin mülki sınırları içindeki organize sanayi veya endüstri bölgelerinde bu yatırımlar için tahsis edilebilecek boş parsel bulunmaması, gerçekleştirilecek yatırımın toplam tutarının, talep edilen taşınmazların maliki idarelerce takdir edilecek rayiç değerinin tarım, hayvancılık ve eğitim yatırımları için bir¹, turizm yatırımları için iki, diğer yatırımlar için üç katından az olmaması kaydıyla; Hazineye, özel bütçeli idarelere, il özel idarelerine veya

¹ 4.7.2012 tarihli ve 6353 Sayılı Kanunun 24 üncü maddesiyle, bu maddede yer alan “tarım ve hayvancılık yatırımları için bir” ibaresi “tarım, hayvancılık ve eğitim yatırımları için bir” şeklinde değiştirilmiştir.

belediyelere ait arazi veya arsaların üzerinde kırkdokuz yıl süreli bağımsız ve sürekli nitelikli irtifak hakkı tesis edilebilir veya kullanma izni verilebilir.

Yatırımcılar lehine tesis edilecek irtifak hakkı veya kullanma izinlerinde ilk yıl bedeli, yatırım konusu taşınmazın emlak vergi değerinin yüzde üçüdür. İrtifak hakkı veya kullanma izni verilenlerden ayrıca hasılat payı alınmaz.

İrtifak hakkı tesis edilecek veya kullanma izni verilecek taşınmazlardan imar planı bulunmayanların planları ile uygulama projeleri, bedelsiz olarak verilen ön izin süresi içinde yapılır. Ön izin süresi iki yılı geçemez.

İstihdam edilecek işçi sayısına, yatırım konusu işletmenin faaliyete geçtiği tarihten itibaren beş yıl süreyle uyulması zorunludur.

Hazineye ait taşınmazlar; tarım ve hayvancılık yatırımları hariç olmak üzere, birinci fıkra kapsamında en az elli milyon ABD Doları karşılığı Türk Lirası tutarında, en az yüz kişiye istihdam sağlayacak şekilde ve taşınmazın rayiç değerinin en az üç katı tutarında yatırım yapacaklara, 492 sayılı Harçlar Kanununun 63 üncü maddesinde yer alan harca esas değer üzerinden doğrudan satılabilir. Bu yerlerin amacı dışında kullanılmayacağına dair tapu kütüğüne şerh konulur.

Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esasları belirlemeye ve ikinci fıkrada belirtilen bedeli Bakanlar Kurulunca belirlenecek bölgeler itibarıyla farklılaştırmaya ve sifıra kadar indirmeye Maliye Bakanlığı yetkilidir.

Yatırım teşvik sisteminde bir destek unsuru olarak yer alan “yatırım yeri tahsisi” desteği, bu yasal düzenlemeye ve buna bağlı olarak Maliye Bakanlığı (Milli Emlak Genel Müdürlüğü) tarafından çıkarılan “Kamu Taşınmazlarının Yatırımlara Tahsisine İlişkin Usul ve Esaslar” çerçevesinde yatırımcılara sağlanmaktadır.

4.5 Yeni Teşvik Sistemi

Bölgesel ve sektörel öncelikleri dikkate alan, illerin özelliklerini ve potansiyellerini gözeten, yurt içinde ve yurt dışında sürekli değişen piyasa koşullarına uyum sağlayabilecek esnekliğe sahip olan, bürokrasiyi minimize ederek daha az sayıda ancak daha etkili araçlara sahip olan yeni bir teşvik sistemi için 2000’li yılların başından itibaren çalışmalara başlanmıştır. Diğer taraftan, Avrupa Birliği’ndeki uygulamalara uyum sağlama zorunluluğu ve 2005 yılında tam üyelik ve müzakere sürecine resmen girilmesi bu yöndeki çabaları hızlandırmış, 2008 yılındaki küresel finans krizinin ortaya çıkması ve Türkiye ekonomisini ciddi biçimde sarsmış olması yeni teşvik modeline geçiş için uygun ortam hazırlamıştır (Yavan 2011 b).

4.5.1 2009/15199 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

Bakanlar Kurulu tarafından 14.07.2009 tarihinde kararlaştırılan ve 16.07.2009 tarihli ve 27290 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 2009/15199 sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” ile amaçlar aşağıdaki gibi sıralanabilir¹:

- Bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını azaltmak,
- Uluslararası rekabet gücünü artıracak, teknoloji ve ar-ge içeriği yüksek olan büyük ölçekli yatırımları desteklemek,
- Dolaysız yabancı yatırımları artırmak,
- Tasarrufları katma değeri yüksek sektörlerle yönlendirerek üretimi ve istihdamı artırmak,
- Yatırım eğiliminin devamlılığını sağlayarak sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak,
- Çevre korumaya yönelik yatırım faaliyetlerini ve ar-ge faaliyetlerini desteklemek.

2009/15199 sayılı Kararda, yatırım desteklerinin uygulanması açısından bölgeler sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyeleri dikkate alınarak dört gruba ayrılmış, bölgesel

¹ 2009/15199 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

yatırımlara, I. ve II. Bölgelerde; vergi indirimi, sigorta primi işveren hissesi desteği ve yatırım yeri tahsisi desteğinden, III. ve IV. Bölgelerde; bu destek unsurlarına ilave olarak faiz desteğinden, büyük ölçekli yatırımlara ise; vergi indirimi, sigorta primi işveren hissesi desteği ve yatırım yeri tahsisi desteklerinden yararlanma olanağı 2009/15199 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile getirilmiştir (Çizelge 4.4 ve Çizelge 4.5).

Çizelge 4.4 Teşvik Araçları – I¹

Bölgeler	Gümrük Vergisi Muafiyeti	KDV İstisnası	Faiz Desteği		Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği		Yatırım Yeri Tahsisi
			TL	Döviz	2011 Öncesi	2011 Sonrası	
I. Bölge	Var	Var	-	-	2 Yıl	-	Var
II. Bölge	Var	Var	-	-	3 Yıl	-	Var
III. Bölge	Var	Var	3 Puan	1 Puan	5 Yıl	3 Yıl	Var
IV. Bölge	Var	Var	5 Puan	2 Puan	7 Yıl	5 Yıl	Var

Çizelge 4.5 Teşvik Araçları - II²

Bölgeler	Vergi İndirimi							
	31.12.2010 tarihinden önce yatırıma başlanması				31.12.2010 tarihinden sonra yatırıma başlanması			
	Normal Yatırım		Büyük Ölçekli Yatırım		Normal Yatırım		Büyük Ölçekli Yatırım	
	Yatırıma Katkı Oranı (%)	Kurumlar Vergisi / Gelir Vergisi İndirim Oranı (%)	Yatırıma Katkı Oranı (%)	Kurumlar Vergisi / Gelir Vergisi İndirim Oranı (%)	Yatırıma Katkı Oranı (%)	Kurumlar Vergisi / Gelir Vergisi İndirim Oranı (%)	Yatırıma Katkı Oranı (%)	Kurumlar Vergisi / Gelir Vergisi İndirim Oranı (%)
I. Bölge	20	50 (%10 KV)	30	50 (%10 KV)	10	25 (%15 KV)	25	25 (%15 KV)
II. Bölge	30	60 (%8 KV)	40	60 (%8 KV)	15	40 (%12 KV)	30	40 (%12 KV)
III. Bölge	40	80 (%4 KV)	50	80 (%4 KV)	20	60 (%8 KV)	40	60 (%8 KV)
IV. Bölge	60	90 (%2 KV)	70	90 (%2 KV)	25	80 (%4 KV)	45	80 (%4 KV)

¹ 2009/15199 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

² 2009/15199 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

2009/15199 sayılı Karar ile yürürlüğe giren ve en gelişmiş illerin I. Bölge, en az gelişmiş illerin ise teşvik unsurlarının en çok olduğu IV. Bölgede bulunduğu, yüksek katma değerli yatırımlar için özel teşviklerin öngörüldüğü, büyük ölçekli yatırımların asgari yatırım limitlerine uyulması kaydıyla tüm bölgelerde desteklendiği, yatırım yeri tahsisinin 49 il ile sınırlandırılmayarak büyük proje yatırımları ile bölgesel ve sektörel olarak desteklenecek yatırımlar için öngörüldüğü yatırım teşvik sistemi (Ezer ve Şimşek 2013), yedi teşvik unsurundan oluşmaktadır¹:

- Gümrük vergisi muafiyeti: Teşvik belgesi kapsamındaki yatırım malları ile otomobil ve hafif ticari araç yatırımlarında yatırım dönemi içinde kalmak kaydıyla, CKD aksam ve parçalarının ithali, gemi ve elli metrenin üzerindeki yat inşa yatırımları ile ilgili tekne kabuğu ithali gümrük vergisinden muaf tutulmuştur.
- Katma değer vergisi istisnası: Teşvik belgesi kapsamında uygun görülen makine ve teçhizatın ithali ve yerli teslimleri katma değer vergisinden istisna edilmiştir.
- Faiz desteği: Bölgesel desteklerden yararlanacak yatırımlar için bankalardan kullanılacak en az bir yıl vadeli kredilerin teşvik belgesinde kayıtlı sabit yatırım tutarının % 70'ine kadar olan kısmı için ödenecek faizin veya kâr payının bir kısmının (1-5 puan arası) Hazine Müsteşarlığı tarafından uygun görülmesi durumunda en fazla ilk beş yıl için ödenmek kaydıyla bütçe kaynaklarından karşılanabilmesi olanağı getirilmiştir.
- Sigorta primi işveren hissesi desteği: Büyük ölçekli yatırımlar ile bölgesel uygulama kapsamında desteklenen yatırımlardan, teşvik belgesinde kayıtlı istihdam öngörülmesi ile tutarlı olmak kaydıyla, istihdam için ödenmesi gereken sigorta primi işveren hissesinin asgari ücrete tekabül eden kısmının belli sürelerde Hazine tarafından karşılanması olanağı yatırımcılara sunulmuştur.
- Vergi indirimi: Büyük ölçekli yatırımlar ile bölgesel uygulama kapsamında gerçekleştirilen yatırımlarda, bölgelere göre farklılaşan oranlarda kurumlar vergisi veya gelir vergisinde indirim ve yatırıma katkı olanakları getirilmiştir.

¹ 2009/15199 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

- Yatırım yeri tahsisi: 29.06.2001 tarihli ve 4706 Sayılı Kanunun Ek 3 üncü maddesi hükmü çerçevesinde Hazine Müsteşarlığı tarafından teşvik belgesi düzenlenmiş büyük ölçekli yatırımlar ile bölgesel desteklerden yararlanacak yatırımlar için Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde yatırım yeri tahsis edilebileceği kararlaştırılmıştır.

- Taşınma desteği: Tekstil, konfeksiyon ve hazır giyim, deri ve deri mamulleri sektörlerinde I. ve II. Bölgelerdeki illerde faaliyette bulunan işletmelerin IV. Bölgedeki illere 31.12.2010 tarihine kadar bütünüyle taşınması ve en az 50 kişilik istihdam sağlanması halinde, bu tesisler için kurumlar vergisi veya gelir vergisinin 5 yıl süreyle % 75 oranında indirimli olarak uygulanacağı, yatırım yeri tahsis edilebileceği ve çalışanların asgari ücrete tekabül eden sigorta primi işveren hissesinin tamamının taşınma tarihinden itibaren 5 yıl süre ile bütçeden karşılanacağı hüküm altına alınmıştır.

2009/15199 Sayılı Karar ile getirilen yatırım teşvik sistemi üç ana başlık altında incelenebilir:

- Büyük ölçekli yatırımların teşviki: Yüksek teknoloji ve büyük miktarda sermaye gerektiren, teknoloji düzeyini ve ar-ge kapasitesini yükselterek dış piyasalarla rekabet gücü kazandıracak yatırımları kapsayan ve 12 kritik sektörün tespit edildiği bu sistemde (Çizelge 4.6), bölge ayırımı yapılmaksızın özellikle büyük ölçekli yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye çekilmesi amaçlanmakta, bu sektörlerle yapılacak belli tutarların üzerindeki yatırımlar özel ve yoğunlaştırılmış teşviklerle desteklenmektedir (Yavan 2011).

Çizelge 4.6 Büyük Ölçekli Yatırımlar (*)¹

Sıra No	Sektör	50 Milyon TL'nin Üzerindeki Asgari Sabit Yatırım Tutarları (Milyon TL)
1	Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	
	a- Ana Kimyasal Maddelerin İmalatı	1000
	b- Diğer Kimyasal Ürünlerin İmalatı	300
2	Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	1000
3	Transit Boru Hattıyla Taşımacılık Hizmetleri Yatırımları	
4	Motorlu Kara Taşıtlarının İmalatı Yatırımları	250
5	Demiryolu ve Tramvay Lokomotifleri ve/veya Vagon İmalatı Yatırımları	
6	Liman ve Liman Hizmetleri Yatırımları	250
7	Elektronik Sanayi Yatırımları	
	a- LCD/Plazma Üretimi Yatırımları	1000
	b- Modül Panel Üretimi Yatırımları	150
	c- Lazer Televizyon, Üç Boyutlu Televizyon ve OLED Televizyonlar ve benzeri Televizyon Üretimi Yatırımları	
	d- Diğer Elektronik Sektörü Yatırımları	
8	Tıbbi Alet, Hassas ve Optik Aletler İmalatı Yatırımları	
9	İlaç Üretimi Yatırımları	100
10	Hava ve Uzay Taşıtları İmalatı Yatırımları	
11	Makine İmalat Yatırımları	
12	Madencilik Yatırımları	
	Maden Kanununda belirtilen IV/c grubu metalik madenlerle ilgili nihai metal üretimine yönelik izabe (cevher işleme) tesisleri ile bu tesislere entegre maden üretimine yönelik (istihraç + işleme) yatırımlar (AKÇT kapsamı ürünler hariç).	

(*) 13/06/2006 tarihli ve 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 5838 Sayılı Kanunun 9 uncu maddesi ile değişik 32/A maddesinde belirtilen 50 Milyon TL'nin üzerindeki yatırımlar.

- Bölgesel yatırımların teşviki: Yatırım teşvik sisteminin önceki yıllardaki uygulamalarında gelişmiş, normal ve KÖY'ler gibi bölge tanımları kullanılırken, 5084 Sayılı Kanunda bölgesel teşvikler illeri baz almış, teşvik araçlarının uygulanması

¹ 2009/15199 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

bakımından yeni bir bölge tanımı getiren 2009/15199 sayılı Kararda ise, 28/8/2002 tarihli ve 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararında yer alan İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması - Düzey 2 bölgeleri, sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyeleri dikkate alınarak dört gruba ayrılmıştır (Çizelge 4.7).

Çizelge 4.7 Yatırım Teşvik Uygulamasında Bölgeler¹

I. Bölge	II. Bölge	III. Bölge	IV. Bölge
İstanbul	Balıkesir	Konya	Kastamonu
Tekirdağ	Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada İlçeleri hariç)	Karaman	Çankırı
Edirne	Aydın	Hatay	Sinop
Kırklareli	Denizli	Kahramanmaraş	Trabzon
İzmir	Muğla	Osmaniye	Ordu
Bursa	Antalya	Kırıkkale	Giresun
Eskişehir	Isparta	Aksaray	Rize
Bilecik	Burdur	Niğde	Artvin
Kocaeli	Adana	Nevşehir	Gümüşhane
Sakarya	Mersin	Kırşehir	Erzurum
Düzce		Manisa	Erzincan
Bolu		Afyonkarahisar	Bayburt
Yalova		Kütahya	Ağrı
Ankara		Uşak	Kars
		Kayseri	Ardahan
		Sivas	Iğdır
		Yozgat	Van
		Zonguldak	Muş
		Karabük	Bitlis
		Bartın	Hakkari
		Samsun	Malatya
		Tokat	Elazığ
		Çorum	Bingöl
		Amasya	Tunceli
		Gaziantep	Şanlıurfa
		Adıyaman	Diyarbakır
		Kilis	Mardin
			Batman
			Şırnak
			Siirt
			Çanakkale İli Bozcaada ve Gökçeada İlçeleri

Bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasını ve sektörel kümelenmenin teşvik uygulamalarıyla desteklenmesini ve bu sayede uygun bir yatırım ortamı yaratılmasını amaçlayan bu sistemde (Yavan 2011):

¹ 2009/15199 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

- Bütün iller kapsama alınarak, SEGE'ye göre Türkiye dört bölgeye ayrılmış, bölgesel bazda desteklenecek sektörler ve yatırım konuları İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması-Düzey 2 temel alınmak suretiyle belirlenerek 26 alt bölge ortaya çıkmıştır.
 - Her bölgede teşvik edilecek sektörler belirlenerek, değişen araçlarla ve kademeli olarak artan teşviklerle desteklenmiştir.
 - Bölgelerin gelişmişlik düzeyleri dikkate alınarak teşvikler farklı yoğunluklarda belirlenmiştir.
 - Sektörel teşvikler ile büyük ölçekli yatırımlara sağlanan teşvikler gelişmiş bölgelere oranla az gelişmiş bölgelerde daha fazla desteklenmiştir.
 - Bölgelerin ekonomik ölçekleri dikkate alınarak hangi sektörlerin destekleneceği belirlenmiştir.
 - Eğitim, sağlık ve turizm konaklama yatırımları (3 yıldız ve üzeri) İstanbul hariç tüm yörelerde teşvik edilmiştir.
 - I. ve II. Bölgelerde bulunan, tekstil ve giyim eşyası konusunda faaliyet gösteren ve en az 50 kişilik istihdam sağlayan tesislerin IV. Bölgeye taşınması teşvik edilmiştir.
 - Bu teşviklerden yararlanan yatırımların işletmeye geçişlerinden itibaren en az 5 yıl süreyle bölgede faaliyette bulunması koşulu aranmıştır.
- Genel yatırımların teşviki: Asgari yatırım tutarlarına ulaşılması kaydıyla, genel teşvik sisteminden teşvik edilmeyecek yatırım konuları dışında ülke genelindeki bütün yatırımlar için uygulanabilen bu sistemde, büyük ölçekli yatırımlar ile bölgesel teşviklerden yararlanamayan yatırımlar gümrük vergisi muafiyeti ve KDV istisnası gibi vergisel unsurlar yoluyla teşvik edilmektedir.

4.5.2 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

Bakanlar Kurulu tarafından 15.06.2012 tarihinde kararlaştırılan ve 19.06.2012 tarihli ve 28328 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 2012/3305 Karar Sayılı "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar" ile 2009/15199 Sayılı Karar yürürlükten kaldırılmıştır.

2012/3305 sayılı Kararla, Türkiye'nin 2023 vizyonu ile üretim ve ihracat odaklı büyüme stratejisi açısından oldukça büyük önem arz eden yatırım teşvik sistemi, 2009/15199 Sayılı Kararda olduğu gibi, kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedeflere uygun olarak, aşağıdaki amaçların gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır¹:

- Tasarrufları katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirmek,
- Üretimi ve istihdamı artırmak,
- Uluslararası rekabet gücünü artıracak ve ar-ge içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımları özendirmek,
- Uluslararası doğrudan yatırımları artırmak,
- Bölgesel gelişmişlik farklılıklarını azaltmak,
- Kümelene ve çevre korumaya yönelik yatırımları özendirmek,
- Ar-ge faaliyetlerini desteklemek.

Bu yatırım teşvik sisteminde, il bazlı bölgesel teşvik uygulamasına geçilmekte, tespit edilen bölgelerde bulunan OSB'lerde yapılacak yatırımlar, ar-ge harcamalarına dayalı yatırımlar, çevre yatırımları, sektörel işbirliğine dayalı yatırımlar ve büyük ölçekli yatırımlar için daha kapsamlı destekler sağlanmakta, ilk kez stratejik yatırımlar için farklı bir teşvik sistemi uygulanmaktadır (Gökmen ve Kartaloğlu 2012).

Teşvik unsurlarının uygulanması açısından illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyeleri dikkate alınarak altı bölgeye ayrıldığı 2012/3305 sayılı Kararda, 2009/15199 Sayılı Karar ile getirilen genel, bölgesel ve büyük ölçekli yatırımların teşvikinden oluşan yatırım teşvik sistemine stratejik yatırımların teşviki de eklenmiştir (Çizelge 4.8).

Yatırımların destek unsurlarından yararlanabilmesi için asgari sabit yatırım tutarının I. ve II. Bölgelerde 1 milyon TL, III., IV., V. ve VI. Bölgelerde ise 500 bin TL olması gerekir. Ancak, desteklerden yararlanacak yatırımların varsa belirlenen asgari kapasite,

¹ 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

sabit yatırım tutarı ve diğer şartları sağlaması da gerekir¹. Ayrıca, yatırımların sözü edilen teşvik araçlarından faydalanabilmesi için yapılacak sektörel, mali ve teknik değerlendirmeler çerçevesinde projenin uygun görülmesi ve teşvik belgesi düzenlenmesi gerekir.

Çizelge 4.8 Yatırım Teşvik Sisteminin Temel Bileşenleri²

YATIRIM TEŞVİK SİSTEMİ			
Genel Teşvik Uygulamaları	Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki	Bölgesel Teşvik Uygulamaları	Stratejik Yatırımların Teşviki
* Gümrük Vergisi Muafiyeti * KDV İstisnası * Gelir Vergisi Stopajı Desteği (VI. Bölge) * Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği (Tersanelerin gemi inşa yatırımları için)	* Gümrük Vergisi Muafiyeti * KDV İstisnası * Gelir Vergisi Stopajı Desteği (VI. Bölge) * Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği * Vergi İndirimi * Yatırım Yeri Tahsisi * Sigorta Primi Desteği (VI. Bölge)	* Gümrük Vergisi Muafiyeti * KDV İstisnası * Gelir Vergisi Stopajı Desteği (VI. Bölge) * Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği * Vergi İndirimi * Yatırım Yeri Tahsisi * Sigorta Primi Desteği (VI. Bölge) * Faiz Desteği (III, IV, V, VI. Bölgeler)	* Gümrük Vergisi Muafiyeti * KDV İstisnası * Gelir Vergisi Stopajı Desteği (VI. Bölge) * Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği * Vergi İndirimi * Yatırım Yeri Tahsisi * Sigorta Primi Desteği (VI. Bölge) * Faiz Desteği * KDV İadesi

- Genel teşvik uygulamaları: Bölgesel, büyük ölçekli ve stratejik yatırımlar ile teşvik edilmeyecek yatırım konuları ve teşviki için öngörülen şartları sağlayamayan yatırım konuları hariç olmak üzere, yukarıda belirtilen sabit yatırım tutarları ve üzerindeki yatırımlar bölge ayrımı yapılmaksızın bütün illerde gümrük vergisi muafiyeti, KDV istisnası, gelir vergisi stopajı desteği (VI. Bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için) ve sigorta primi işveren hissesi desteğinden (tersanelerin gemi inşa yatırımları için) yararlandırılmaktadır.

Yatırım projelerinin bu teşvik uygulamalarından yararlanabilmesi için aşağıdaki koşulların sağlanması gerekli görülmüştür:

¹ 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

² 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

- Asgari yatırım tutarının I. ve II. Bölgeler için 1 milyon TL, diğer bölgeler için ise 500 bin TL olması,
- Yatırım konusunun “Teşvik Edilmeyecek Yatırım Konuları” arasında yer almaması ve eğer “Teşviki Belirli Şartlara Bağlı Yatırım Konuları” arasında yer alıyorsa, bu yatırım konusuna özel olarak belirlenen şartları sağlaması gerekli görülmektedir.
- Büyük ölçekli yatırımların teşviki: Sabit yatırım tutarı en az 50 milyon TL olmak üzere, sektörüne göre değişik büyüklüklerde tanımlanan, ölçek ekonomilerinden faydalanmak, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını ve ihracatı artırmak, teknoloji düzeyini ve ar-ge kapasitesini yükseltmek ve uluslararası alanda rekabet üstünlüğü sağlamak için özel teşvikler sağlanan yatırımlar büyük ölçekli yatırım olarak tanımlanabilir (Ezer ve Şimşek 2013).

Yüksek ve orta-yüksek teknolojili ürünlerin yer aldığı 12 yatırım konusu daha fazla oran ve sürelerde desteklenerek, yatırımların büyük ölçekli yatırımlar arasında değerlendirilebilmesi için gereken asgari yatırım tutarı düşürülmüş, emek-yoğun üretimden teknoloji-yoğun üretime geçişi sağlamada yüksek katma değerli yatırımları daha çok desteklemek üzere adımlar atılmıştır (Akgül 2014).

Büyük ölçekli yatırımların bölgeler arasındaki dağılımında dengeyi sağlamak için, diğer bölgelere göre daha az gelişmiş olan bölgelere daha çok destek verilmesini öngören yeni yatırım teşvik sisteminde, VI. Bölgeye yapılacak yatırımlara gelir vergisi stopajı desteği ve sigorta primi işçi hissesi desteği verilirken, diğer bölgeler bu desteklerden yararlanamamaktadır. Benzer biçimde, sözü edilen büyük ölçekli yatırımlarda verilecek olan sigorta primi işveren hissesi destek süresi bölgelerin gelişmişlik seviyeleri ile ters yönlü değişmekte, böylece büyük ölçekli yatırımların payının artırılması ve az gelişmiş bölgelere kaydırılması hedeflenmektedir. Bu kapsamda sağlanacak teşviklerin, teknoloji ve ar-ge kapasitesini yükseltmek suretiyle yatırımcıya uluslararası alanda rekabet gücü sağlayacağı değerlendirilmektedir (Akdeve ve Karagöl 2013).

Belirtilen uygulama, teknoloji ve ar-ge kapasitesini artırma ve uluslararası alanda rekabet üstünlüğü sağlama potansiyeli bulunan 12 farklı sektörde yapılacak yatırımlara,

bölgesel gelişmişlik düzeyine göre farklılaştırılmış, ancak bölgesel yatırım teşvik uygulamalarından daha avantajlı oranlarda destek sağlanmak üzere tasarlanmış olup, bu çerçevede yatırımların teşviki için belirlenen yatırım konularının (Çizelge 4.9) asgari sabit yatırım tutarlarına sahip olmaları gerekmektedir.

Çizelge 4.9 Büyük Ölçekli Yatırım Konuları¹

Sıra No	Yatırım Konuları	Asgari Sabit Yatırım Tutarları (Milyon TL)
1	Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	1000
2	Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	200
3	Liman ve Liman Hizmetleri Yatırımları	200
4	Motorlu Kara Taşıtlarının İmalatı Yatırımları a) Motorlu Kara Taşıtları Ana Sanayi Yatırımları b) Motorlu Kara Taşıtları Yan Sanayi Yatırımları	200 50
5	Demiryolu ve Tramvay Lokomotifleri ve/veya Vagon İmalatı Yatırımları	50
6	Transit Boru Hattıyla Taşımacılık Hizmetleri Yatırımları	
7	Elektronik Sanayi Yatırımları	
8	Tıbbi Alet, Hassas ve Optik Aletler İmalatı Yatırımları	
9	İlaç Üretimi Yatırımları	
10	Hava ve Uzay Taşıtları ve/veya Parçaları İmalatı Yatırımları	
11	Makine (Elektrikli Makine ve Cihazlar Dahil) İmalatı Yatırımları	
12	Metal Üretimine Yönelik Yatırımlar	

Tespit edilen yatırım konularına, yatırım teşvik araçları ile sağlanacak yardım yoğunlukları bölgelerin ekonomik gelişmişlik düzeyine göre farklılaştırılarak, desteklenecek olan yatırım projesinin bir OSB'de yapılması durumunda, vergi indirimi ve sigorta primi işveren hissesi desteği, bir alt bölgeye uygulanan oran ve sürelerde (Çizelge 4.10) sağlanmaktadır (Anonim 2013). Bu kapsamda, asgari tutarları sağlayan yatırım konuları, genel teşvik uygulamalarındaki destek unsurlarına ek olarak vergi indirimi, yatırım yeri tahsisi ve sigorta primi desteğinden (VI. Bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için) yararlandırılmaktadır.

¹ 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

Çizelge 4.10 Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki Uygulamasında Sağlanan Destekler
(Anonim 2016g)

Destek Unsurları			BÖLGELER					
			1	2	3	4	5	6
KDV İstisnası			Var	Var	Var	Var	Var	Var
Gümrük Vergisi Muafiyeti			Var	Var	Var	Var	Var	Var
Vergi İndirimi	Yatırıma Katkı Oranı (%)	OSB Dışı	25	30	35	40	50	60
		OSB İçi	30	35	40	50	60	65
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği		OSB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
		OSB İçi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
Yatırım Yeri Tahsisi			Var	Var	Var	Var	Var	Var
Sigorta Primi Desteği			Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	10 yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği			Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	10 yıl

- Bölgesel teşvik uygulamaları: Bir takım yatırımların belli bölgelerde ve illerde desteklenmek kaydıyla, tasarrufların katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirilmesinin, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasının, istihdamın artırılmasının, verimliliğin ve üretimin artırılmasının amaçlandığı bölgesel teşvik uygulamalarında bütün yatırım konuları teşvik edilmemektedir. Teşvik unsurlarının yoğunluğunun ve yararlanma sürelerinin bölgelere göre farklılaştırıldığı bu uygulamadan, 2012/3305 sayılı Kararda belirtilen sektörlerde asgari yatırım tutarları ve/veya kapasiteleri şartını sağlayan yatırımlar yararlanabilmektedir (Ezer ve Şimşek 2013).

Yeni teşvik sisteminde, Kalkınma Bakanlığı tarafından 2011 yılı temel alınarak oluşturulan “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması” dikkate alınarak altı bölgeli bir sınıflandırmaya gidilmiştir (Çizelge 4.11). Doğu Anadolu Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunan illerin hemen hemen tamamı en avantajlı teşviklerin sunulduğu VI. Bölgede yer alırken, SEGE değeri en yüksek olan Ankara, İzmir, İstanbul gibi iller ise I. Bölgede yer almaktadır.

Çizelge 4.11 Yatırım Teşvik Uygulamasında Bölgeler¹

1. Bölge	2. Bölge	3. Bölge	4. Bölge	5. Bölge	6. Bölge
Ankara	Adana	Balıkesir	Afyonkarahisar	Adıyaman	Ağrı
Antalya	Aydın	Bilecik	Amasya	Aksaray	Ardahan
Bursa	Bolu	Burdur	Artvin	Bayburt	Batman
Eskişehir	Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada İlçeleri Hariç)	Gaziantep	Bartın	Çankırı	Bingöl
İstanbul	Denizli	Karabük	Çorum	Erzurum	Bitlis
İzmir	Edirne	Karaman	Düzce	Giresun	Diyarbakır
Kocaeli	Isparta	Manisa	Elazığ	Gümüşhane	Hakkari
Muğla	Kayseri	Mersin	Erzincan	K.Maraş	Iğdır
	Kırklareli	Samsun	Hatay	Kilis	Kars
	Konya	Trabzon	Kastamonu	Niğde	Mardin
	Sakarya	Uşak	Kırıkkale	Ordu	Muş
	Tekirdağ	Zonguldak	Kırşehir	Osmaniye	Siirt
	Yalova		Kütahya	Sinop	Şanlıurfa
			Malatya	Tokat	Şırnak
			Nevşehir	Tunceli	Van
			Rize	Yozgat	Bozcaada ve Gökçeada İlçeleri
			Sivas		

Belirtilen kapsamda illere göre tanımlanan sektörler, ilin bulunduğu bölgedeki şartları sağlamaları halinde, genel ve büyük ölçekli yatırımlara sağlanan bu teşviklere ek olarak faiz desteğinden (III., IV., V. ve VI. bölgelerdeki yatırımlar için) yararlandırılmaktadır. Bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında yatırım yeri tahsis desteğinin tüm bölgelerde yapılacak yatırımlar için bir destek unsuru olarak sağlandığı görülmektedir

Yine bu kapsamda, KDV istisnası ve gümrük vergisi muafiyetinden tüm bölgelerin yararlandırıldığı, bölgelerin gelişmişlik seviyesi azaldıkça desteklerin sayısının ve

¹ 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

oranlarının arttığı, sigorta primi desteği ile gelir vergisi stopajı desteğinin sadece VI. Bölgede gerçekleştirilecek yatırımlara sağlandığı görülmektedir (Çizelge 4.12).

Çizelge 4.12 Bölgesel Teşvik Uygulamalarında Sağlanan Destekler (Anonim 2016h)

Destek Unsurları			BÖLGELER					
			1	2	3	4	5	6
KDV İstisnası			Var	Var	Var	Var	Var	Var
Gümrük Vergisi Muafiyeti			Var	Var	Var	Var	Var	Var
Vergi İndirimi	Yatırıma Katkı Oranı (%)	OSB Dışı	15	20	25	30	40	50
		OSB İçi	20	25	30	40	50	55
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği		OSB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
		OSB İçi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
Yatırım Yeri Tahsisi			Var	Var	Var	Var	Var	Var
Faiz Desteği	İç Kredi	Yok	Yok	3 Puan	4 Puan	5 Puan	7 Puan	
	Döviz/Dövizle Endeksli Kredi			1 Puan	1 Puan	2 Puan	2 Puan	
Sigorta Primi Desteği			Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	10 yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği			Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	10 yıl

Yeni yatırım teşvik sisteminde, bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında birtakım değişiklikler yapılmıştır (Akgül 2014):

- İl grupları esasına dayanan ve bir önceki teşvik sisteminin esasını oluşturan sistem yerine, il bazlı bölgesel sisteme geçilmiş, böylece yeni bir bölgesel harita oluşturulmuştur (Şekil 4.1).
- Vergi indirimi, faiz desteği ve sigorta primi işveren hissesi desteği unsurlarında süreler uzatılarak ve destek oranları artırılarak, yatırımcı lehine değişiklikler yapılmış, vergi indiriminden işletmeye geçilip kar elde edildikten sonra yararlanma yerine, yatırımcıya yatırım döneminde vergi indiriminden yararlanma olanağı getirilmiştir.
- OSB’lerde gerçekleştirilecek yatırımlar ile aynı sektörde faaliyet gösteren en az beş gerçek veya tüzel kişinin ortağı olduğu yatırımcı tarafından gerçekleştirilen ve ortak faaliyet gösterilen alanda entegrasyonu sağlayacak yatırımların bir alt bölge

desteklerinden faydalanması sağlanmak suretiyle, yatırım havzalarının oluşturulması amaçlanmıştır.

- Bölgesel teşviklerden faydalanabilmek için gerçekleştirilmesi gereken asgari sabit yatırım tutarları azaltılarak kapsam genişletilmiştir.
- Öncelik verilen bir takım yatırım konuları (madencilik, demiryolu, otomotiv, savunma sanayi, özel sektör tarafından gerçekleştirilecek okul öncesi, ilkököl, ortaokul ve lise yatırımları, kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgelerinde yapılacak turizm yatırımları, denizyolu ile yük ve/veya yolcu taşımacılığına yönelik yatırımlar gibi) daha çok teşvik unsuruyla desteklenmiştir.

Şekil 4.4 Yatırım Teşvik Sisteminde Bölgesel Harita (Anonim 2016)

- Stratejik yatırımların teşviki: Katma değeri yüksek olan sektörlerde ihracat yapabilmek için yüksek oranda ara malı ithalatının zorunlu hale gelmesiyle, özellikle dışa bağımlılığın yüksek olduğu ara mallara öncelik verilerek cari açığın azaltılması amaçlanmaktadır. İthalatın yaklaşık olarak 3/4'ünü oluşturan ara malı üretiminin yurt içinde gerçekleştirilmesi stratejik önem taşıdığından, sanayinin yapısal dönüşümüne katkı sağlayacak stratejik sektörler yatırım teşvik unsurları ile desteklenmektedir.

Bir yatırım projesinin stratejik yatırım kapsamında desteklenebilmesi için aşağıdaki koşulların tamamını sağlaması gerekmektedir;

- Asgari sabit yatırım tutarının 50 milyon TL'nin üzerinde olması,
- Yatırım konusu ürünle ilgili yurtiçi toplam üretim kapasitesinin ithalattan az olması,
- Belge konusu yatırımla sağlanacak katma değer in asgari % 40 olması (rafineri ve petrokimya yatırımları hariç),
- Yatırım konusu ürünle ilgili olarak son bir yıl içerisinde gerçekleşen toplam ithalat tutarının 50 milyon ABD Dolarının üzerinde olması (Yurt içinde üretimi olmayan ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar hariç).

Sayılan koşulların hepsini bir arada sağlayan, ithalat bağımlılığı yüksek ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar stratejik yatırım olarak değerlendirilmektedir¹. Stratejik yatırımlar için belirtilen koşulları sağlayan yatırımlar, bölge farkı gözetilmeksizin, yukarıda belirtilen teşviklerin tümüne ek olarak KDV iadesinden yararlandırılmaktadır (Çizelge 4.13).

Yatırımların büyüklüklerine, yapılacakları sektörler e, yerlerine ve üretilecek mal veya hizmetlere göre uygun olan destek uygulaması kapsamında desteklendiği bu yatırım teşvik sisteminde dokuz adet destek unsuru yer almaktadır (Anonim 2013):

- Gümrük vergisi muafiyeti: Yatırım teşvik belgesi kapsamında yurt dışından temin edilecek yatırım malı makine ve teçhizat için gümrük vergisinin ödenmemesi biçiminde uygulanan destek unsurudur.
- Katma değer vergisi istisnası: Teşvik belgesi kapsamında yurt içinden ve yurt dışından temin edilecek yatırım malı makine ve teçhizat için KDV'nin ödenmemesi şeklinde uygulanan bu destek unsuru, teşvik belgesinin veya teşvik belgesi kapsamında yer alan makine ve teçhizatın devir işlemleri ile makine ve teçhizat listelerinde set, ünite, takım vb. olarak belirtilen malların kısmi teslimlerinde de uygulanmaktadır.

¹ 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

Çizelge 4.13 Stratejik Yatırımların Teşviki Uygulamasında Sağlanan Destekler
(Anonim 2016i)

Destek Unsurları		BÖLGELER					
		I	II	III	IV	V	VI
KDV İstisnası		Var					
Gümrük Vergisi Muafiyeti		Var					
Vergi İndirimi	Yatırıma Katkı Oranı (%)	50					
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Destek Süresi	7 Yıl (VI. Bölgede 10 Yıl)					
Yatırım Yeri Tahsisi		Var					
Faiz Desteği	İç Kredi	5 Puan					
	Döviz/Dövizle Endeksli Kredi	2 Puan					
Sigorta Primi Desteği		10 yıl (Sadece VI. Bölgede Gerçekleştirilecek Yatırımlar İçin)					
Gelir Vergisi Stopajı Desteği		10 yıl (Sadece VI. Bölgede Gerçekleştirilecek Yatırımlar İçin)					
KDV İadesi		Var (Sadece 500 Milyon TL ve Üzeri Yatırımlar İçin)					

- Katma değer vergisi iadesi: Sabit yatırım tutarı 500 milyon TL'nin üzerindeki "Stratejik Yatırımlar" kapsamında gerçekleştirilen bina-inşaat harcamaları için tahsil edilen KDV iade edilmektedir.

- Faiz desteği: Teşvik belgesi kapsamında kullanılan en az bir yıl vadeli yatırım kredileri için sağlanan bu finansman desteğinde, teşvik belgesinde kayıtlı sabit yatırım tutarının %70'ine kadar kullanılan krediye ilişkin ödenecek faizin veya kâr payının belli bir oranı Ekonomi Bakanlığı tarafından karşılanmaktadır.

-Sigorta primi işveren hissesi desteği: Teşvik belgesi kapsamında gerçekleştirilen yatırım yoluyla sağlanan ilave istihdam için ödenmesi gereken sigorta primi işveren hissesinin asgari ücrete tekabül eden kısmı Ekonomi Bakanlığı tarafından karşılanmaktadır.

Büyük ölçekli yatırımlar ile bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında desteklenen yatırımlarda, sigorta primi işveren hissesi desteği 2-10 yıl arasında değişen sürelerde uygulanmaktadır (Çizelge 4.14).

Çizelge 4.14-Büyük Ölçekli Yatırımlar İle Bölgesel Teşvik Yatırımlarında Uygulanacak Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği Süreleri (*)¹

Bölgeler	31/12/2013 tarihine Kadar (bu tarih dahil) başlanılan yatırımlar	1/1/2014 tarihinden itibaren başlanılan yatırımlar
1	2 yıl	-
2	3 yıl	-
3	5 yıl	3 yıl
4	6 yıl	5 yıl
5	7 yıl	6 yıl
6	10 yıl	7 yıl

(*)Stratejik yatırımlar için 6. Bölgede 10 yıl, diğer bölgelerde 7 yıl süreyle uygulanır.

Söz konusu desteğin tutarı, bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında desteklenen yatırımlar ile büyük ölçekli yatırımlarda sabit yatırım tutarının % 3-10'u arasında değişen oranlarda uygulanmaktadır (Çizelge 4.15).

Çizelge 4.15-Büyük Ölçekli Yatırımlar İle Bölgesel Teşvik Yatırımlarında Yararlanılacak Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği Tutarının Sabit Yatırım Tutarına Oranı(*)²

Bölgeler	Bölgesel Teşvik Uygulamaları	Büyük Ölçekli Yatırımlar
	Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteğinin Sabit Yatırım Tutarına Oranı (%)	Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteğinin Sabit Yatırım Tutarına Oranı (%)
1	10	3
2	15	5
3	20	8
4	25	10
5	35	11
6	50	15

(*) Stratejik yatırımlarda sigorta primi işveren hissesi desteğinin miktarı, bölge ayrımı yapılmaksızın sabit yatırım tutarının % 15'ini geçemez.

¹ 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

² 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

- Sigorta primi desteği: Sadece VI. Bölgede yapılacak olan bölgesel, büyük ölçekli ve stratejik yatırımlar için düzenlenen teşvik belgelerinde öngörülen bu destek unsurunda, teşvik belgesi kapsamında gerçekleştirilen yatırım yoluyla sağlanan ilave istihdam için ödenmesi gereken sigorta primi işçi hissesinin asgari ücrete tekabül eden kısmının Ekonomi Bakanlığı tarafından karşılanmaktadır.

- Gelir vergisi stopajı desteği: VI. Bölgede yapılacak yatırımlar için öngörülen bu destek unsurunda, teşvik belgesi kapsamında gerçekleştirilen yatırım yoluyla sağlanan ilave istihdam için belirlenen gelir vergisi stopajı terkin edilmektedir.

- Vergi indirimi: Gelir veya kurumlar vergisinin, yatırım için öngörülen katkı tutarına ulaşınca kadar indirimli olarak uygulanmasıdır.

Büyük ölçekli yatırımlar ile bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında gerçekleştirilecek yatırımlarda gelir veya kurumlar vergisi, öngörülen yatırıma katkı tutarına ulaşınca kadar indirimli olarak uygulanırken (Çizelge 4.16), 31.12.2013 tarihine kadar yatırıma başlanılmış olması halinde indirim oranları ile yatırıma katkı oranları farklı oranlarda belirlenmiştir (Çizelge 4.17).

Çizelge 4.16-Büyük Ölçekli Yatırımlar İle Bölgesel Teşvik Yatırımlarında Uygulanacak Yatırıma Katkı Ve Vergi İndirim Oranları¹

Bölgeler	Bölgesel Teşvik Uygulamaları		Büyük Ölçekli Yatırımlar	
	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirim oranı (%)	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirim oranı (%)
1	10	30	20	30
2	15	40	25	40
3	20	50	30	50
4	25	60	35	60
5	30	70	40	70
6	35	90	45	90

¹ 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

Çizelge 4.17-31.12.2013 Tarihine Kadar Başlanacak Yatırımlarda Uygulanacak Yatırıma Katkı Ve Vergi İndirim Oranları¹

Bölgeler	Bölgesel Teşvik Uygulamaları		Büyük Ölçekli Yatırımlar	
	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirim oranı (%)	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirim oranı (%)
1	15	50	25	50
2	20	55	30	55
3	25	60	35	60
4	30	70	40	70
5	40	80	50	80
6	50	90	60	90

- Yatırım yeri tahsis: Teşvik belgesi düzenlenmiş büyük ölçekli yatırımlar, stratejik yatırımlar ve bölgesel desteklerden yararlanacak yatırımlar için 4706 Sayılı Kanunun Ek 3 üncü maddesi çerçevesinde Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslara göre yatırım yeri tahsis edilmesi şeklinde uygulanan bir destek unsurudur.

2012/3305 sayılı Kararın yürürlüğe girmesiyle yatırım teşvik sisteminde birçok yenilik hayata geçirilmiştir. Bu yenilikler şu şekilde sıralanabilir (Anonim 2013):

- Stratejik yatırımların teşviki uygulamasının sisteme entegre edilmesi,
- Bölgesel ve büyük ölçekli yatırımlar kapsamında aranan asgari yatırım tutarlarının düşürülmesi ve sektörel kapsamın genişletilmesi,
- Bölgesel haritanın güncellenmesi ve il bazlı sisteme geçilmesi,
- En az gelişmiş bölgemiz olan VI. Bölgede tüm yatırım konularının bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında değerlendirilmesi,
- VI. Bölgede yapılacak yatırımlar için yeni istihdam desteklerinin getirilmesi,
- Destek unsurlarının oran ve sürelerinin yeniden belirlenmesi ve yeni destek unsurlarının ilave edilmesi,
- Öncelikli yatırım kavramının oluşturulması,
- Yatırımları kümelenmeye yönlendirecek uygulamaların getirilmesi,
- Kalkınma ajanslarının yetkilendirilmesi.

¹ 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

4.6 Kamu Taşınmazlarının Yatırımlara Tahsisine İlişkin Usul ve Esaslar

Kamu Taşınmazlarının Yatırımlara Tahsisine İlişkin Usul ve Esaslar, 09.06.2001 tarihli ve 4706 sayılı “Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”un Ek 3 üncü maddesi ile 15.06.2012 tarihli ve 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla yürürlüğe konulan “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar”a dayanılarak hazırlanmış ve 03.09.2009 tarihli ve 27338 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Anılan Usul ve Esasların amacı, mülkiyeti Hazineye, özel bütçeli idarelere, il özel idarelerine ve belediyelere ait taşınmazlar ile Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerler üzerinde 2012/3305 Sayılı Karar gereğince gruplandırılan illerde ve teşvik edilen sektörlerde yatırım yapacak yatırım teşvik belgesi sahibi gerçek ve tüzel kişilere ön izin ve kullanma izni verilmesine veya irtifak hakkı tesis edilmesine ilişkin işlemleri düzenlemektir.

Ön izin, irtifak hakkı kurulmadan veya kullanma izni verilmeden önce tescil, ifraz, tevhit, terk ve benzeri işlemlerin yapılması veya imar planının yaptırılması, değiştirilmesi ya da uygulama projelerinin hazırlanması ve onaylatılması gibi işlemlerin yerine getirilebilmesi için İdarece verilen izni ifade ederken, kullanma izni, Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan yerler üzerinde kişiler lehine İdarece verilen izni ifade etmektedir. İrtifak hakkı ise, bir taşınmaz üzerinde yararlanmaya ve kullanıma rıza göstermeyi veya mülkiyete ilişkin bazı hakların kullanılmasından vazgeçmeyi kapsayan ve diğer bir taşınmaz veya kişi lehine aynı hak olarak kurulan yükümlülüğü ifade etmektedir¹.

Hazinenin özel mülkiyetindeki taşınmazlar ile Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlere ait işlemler Maliye Bakanlığınca; özel bütçeli idarelere, il özel idarelerine ve belediyelere ait taşınmazlar ile ilgili işlemler ise taşınmaz maliki idarelerce yürütülmektedir.

¹ 19.06.2007 tarihli ve 26557 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Hazine Taşınmazlarının İdaresi Hakkında Yönetmelik

Teşvikten yararlanacak gerçek veya tüzel kişiler lehine; taşınmazlar üzerinde, ilk yıl için emlak vergi değerinin % 3'ü oranında¹ takdir edilecek bedel karşılığında kırkdokuz yıl süreli bağımsız ve sürekli nitelikte irtifak hakkı tesis edilebilir. Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunması ve tapuya tescil edilememesi nedeniyle irtifak hakkı tesis edilemeyen taşınmazlar üzerinde ise, ilk yıl için taşınmazın emlak vergi değerinin % 3'ü oranında takdir edilecek bedel karşılığında kırkdokuz yıl süreli kullanma izni verilebilir.

Devletin hüküm ve tasarrufu altında ve tapuya tescili mümkün olan yerler, Hazine adına tescil edildikten sonra irtifak hakkına konu edilebilir. Tapuya tescili mümkün olmayanlar için kullanma izni verilebilir. İrtifak hakkı tesis edilecek veya kullanma izni verilecek taşınmazın imar parseli niteliğinde bulunması durumunda, yapılacak yatırımın taşınmazın imar plânında ayrıldığı amaca uygun olması zorunludur. Yatırım teşvik belgesinde belirtilen istihdam edilecek işçi sayısına, yatırım konusu işletmenin faaliyete geçtiği tarihten itibaren beş yıl süreyle uyulması zorunludur.

¹ Bu oran 2012/3305 sayılı Karar'da belirtilen I. Bölge için %2,5, II. Bölge için %2, III. Bölge için %1,5, IV. ve V. Bölgeler için %1, VI. Bölge için %0,5'tir.

5. AZ GELİŞMİŞ BÖLGELER İÇİN UYGULANAN YENİ TEŞVİK SİSTEMİ: CAZİBE MERKEZLERİ PROGRAMI

Bilindiği gibi Türkiye'nin en önemli sorunlarından birisi, bölgesel dengesizlikler ve bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarıdır. Türkiye, bu bölgelerarası dengesizlik sorununu gidermek amacıyla çeşitli bölgesel kalkınma araçları kullanmıştır. Kullanılan en önemli araç, yatırım teşvikleridir. Türkiye'deki yatırım teşvik politikalarının en önemli amacı; ekonomik ve sosyal açıdan geri kalmış bölgelerin kalkınmasını hızlandırmak olmuştur.

Türkiye'de yatırım teşviklerin bölgesel kalkınma aracı olarak kullanılmaya başlanması 1960'lı yılların sonudur. Bunun başlıca nedeni, sanayinin ve sermayenin ülkenin batısındaki belli başlı merkezlerde yoğunlaşmasıdır. Yatırım teşvik politikalarının amaçlarından birisi, ekonomik ve sosyal açılardan geri kalmış bölgelerin kalkınmasını hızlandırmak, bu bölgelere yönelik özel amaçlı ve ayrıcalıklı teşvik politikalarının uygulanması olmuştur.

Bugüne kadar uygulanan ve mevcut teşvik sistemlerinin bölgesel gelişmişlik düzeyleri arasındaki farkların giderilmesinde başarı sağlanamaması yeni bir teşvik sistemi oluşturma zorunluluğu doğurmuştur. Bu kapsamda, az gelişmiş bölgelerin gelişmişlik düzeyinin artırılmasına yönelik olarak Cazibe Merkezleri Programı yürürlüğe konulmuştur.

Cazibe merkezleri programına değinilmeden önce, bölgesel ekonomi olarak bölge tanımı ve az gelişmiş bölgelerin ortaya çıkışı anlatılacaktır.

5.1 Bölge Tanımı

Bölge en genel anlamda, kentten büyük, fakat ülke topraklarının bütününden daha küçük olan ve kendine özgü bir takım özellikleri olan bir ülke parçasıdır. Bölgeyi bir bütünün parçası, yani bağımsız bir ülkenin fiziki bir parçası olarak nitelendirmek mümkündür. Bölgenin ölçeği amaçlarına göre değişmektedir. Bölge sınırlarının

çizilmesinde, coğrafi, ekonomik, toplumsal, yönetsel ölçütler kullanılmaktadır (Öztürk 2001).

Günümüzde bölgesel çalışmalarda genellikle fiziksel unsurlar, doğal kaynaklar, nüfus ve beşeri yapı, ekoloji ve çevre, iktisadi kalkınma, şehircilik çalışmaları ve planlama, bölgenin tarih, edebiyat ve sosyokültürel öğeleri esas alan metot ve teknikler kullanılmaktadır (Gündüz 2006).

5.2 Ekonomik Gelişmişlik Düzeylerine Göre Bölgelerin Ayrımı

Ekonomik gelişmişlik düzeyine göre yapılan bölge ayrımlarındaki ayırıcı niteliklerin durağan değil, devamlı bir değişme ve gelişme sürecinin ürünü olması nedeniyle, ekonomik gelişmişlik düzeyine göre bölge dinamik bir yapı arz etmektedir. Ekonomik gelişmişlik düzeylerine göre bölgeler kendi içlerinde, “az gelişmiş bölge” ve “gelişmiş bölge” şeklinde sınıflandırılmaktadır.

Az gelişmiş bölge, belli bir zamanda çeşitli sosyal ve ekonomik faktörler açısından başka bölgelere göre, ülkenin bütünü ile karşılaştırıldığında iktisadi avantajları olmayan bölge olarak tanımlanır (Gündüz 2006).

Az gelişmiş bölge, diğer bir ifadeyle geri kalmış bölge, gelişme potansiyeli olmayan ya da gelişme potansiyelini kaybetmiş bölgeler olarak tanımlanabilir. Bu tür bölgelerde gelir düzeyi ve gelir artış hızı düşük, nüfus artış hızı ise genellikle ülke nüfus artış hızından yüksektir. Ekonomik faaliyet tarıma dayalıdır ve bu da ilkel yöntemlerle yapılır. Sosyo-ekonomik göstergeler bakımından zayıf olan bu bölgelerde sabit sosyal altyapı yatırımları yetersizdir. Gelişmiş bölgelerle bu bölgeler arasında belirgin dengesizlikler söz konusudur (Bildirir 2005).

Az gelişmiş bölgelerin temel özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Planlama ve düzenleyici politika eksikliği,
- Yetersiz sermaye ve kredi finansmanına erişim güçlüğü,

- Alt yapı yatırımları yetersizliği,
- Doğal çevre nedeniyle eksik pazar ve sınır ötesi ekonomilere erişememe,
- Bölgede gelir dağılımının düzensiz olması,
- Sanayinin gelişmemesi, kullanılan teknolojinin basit olması,
- Ekonomik yapılarının tarıma dayalı olması,
- Tarımda yüksek katma değer öneren üretimin eksikliği ve tek ürüne dayalı bitkisel üretim sisteminin olmasıdır.

Az gelişmiş bölgeleri “gelişme halindeki az gelişmiş bölge” ve “potansiyel olarak az gelişmiş bölge” olarak ikiye ayırabilir:

Gelişme halindeki az gelişmiş bölge; gelir seviyesi itibariyle ülke ortalamasının altında olmakla beraber gelişme hızı ülke ortalamasının üstünde olan ve gelecekte de böyle seyredeceği tahmin edilen bölgelerdir. Bu tür bölgelerde gelişme potansiyeli uzun süre harekete geçirilemediği için, bölge az gelişmişlik niteliği arz etmektedir. Dolayısıyla, bölgedeki kaynakların yeterince değerlendirilememesinin yanı sıra, bölgeye özel veya kamu yatırımlarının çekilememesi, mevcut işgücü kaynaklarından faydalanılmaması sonucu bölge az gelişmişliğini sürdürmesine rağmen gelişmesini de sürdürmektedir.

Potansiyel olarak az gelişmiş bölge, gelir seviyesi ülke ortalamasının üzerinde ancak gelir artış hızı ülke ortalamasının altında kalan bölge ya da “gelişme potansiyelini kaybetmiş bölge” olarak tanımlanabilir. Bu bölgelerin kişi başına düşen ortalama gelir seviyeleri belirli dönemde ülke ortalamasının üstünde olmakla birlikte, gelişme ülke ortalamasının altında bulunduğu için bu bölgelerin refah düzeylerindeki düşüş nedeni ile az gelişmiş bölgeler arasına girecekleri gözlenmektedir (Güner 2007).

Gelişmiş bölge ise, genellikle kişi başına gelir seviyesi ve gelir artış hızı itibariyle ülke ortalamasının üstünde olan bölgelerdir. Gelişmiş bölgelerde gelir düzeyi yanında sosyal ve kültürel göstergeler de gelişmişlik özelliği taşıdığı gibi eğitim, sağlık, yol, su ve elektrik gibi sosyal altyapı yatırımları yoğunluğu da bu bölgelerde bulunmaktadır.

Gelişmiş bölgelerin temel özellikleri;

- Üretimde ileri teknoloji kullanılması ve bu bağli olarak üretim faktörlerinin verimliliğinin yüksek olması,
- Tasarruflara bağıli olarak yatırım oranlarının yüksek olması ve sürekli artışlar kaydedilmesi,
- Altyapı yatırımlarının yeterli olması,
- Gelir dağılımının düzenli olması,
- Dışarıdan sermaye göçü ve iş gücü alması,
- Kalkınma hızının ülke kalkınma hızından da yüksek olması olarak sıralanabilir.

Gelişmişlik seviyesi bu bölgelerin diğeri bölgelere nazaran daha az sorunu olduğunu ya da bu bölgelerin daha az dikkate alınması gerektiği sonucunu doğurmaz. Gelişmiş bölgelerde karşılaşılan en büyük sorun nüfus yoğunluğunun fazlalığıdır. Bu bölgelerin sahip olduğu gerek ekonomik gerek sosyo-kültürel avantajlar bu bölgelere yoğun insan göçlerine neden olmaktadır. Ancak, bununla beraber gerçekleşen sermaye ve iş gücü göçü bu bölgeler için daha fazla üretim ve kazanç anlamına gelmekte zengin olan bölge daha fazla gelişmekte ve zenginleşmektedir.

5.3 Türkiye’de Uygulanan Kalkınmada Öncelikli Yörelere Politikası

Türkiye’de KÖY’ler her dönemde diğeri bölgelere göre daha avantajlı ve öncelikli olarak teşvik araçlarından yararlandırılmıştır. Gerçekten de KÖY’ler hem arsa tahsisi, hem nakdi, hem de mali ve vergisel türdeki tüm teşvik araçlarından maksimum şekilde faydalanmıştır.

Türkiye’de bölgesel gelişme stratejileri KÖY üzerine inşa edilmiştir. KÖY politikası, kamunun az gelişmiş bölgeler için uyguladığı temel bir politikadır. Bu politika; kalkınma faaliyetlerinin planlanması, programlanması ve uygulanması aşamalarında; teşvik sistemi, kaynak tahsisi ve kamu harcama politikaları ile ilişkilendirilmiştir. Genel teşvik mevzuatı kapsamında geri kalmış bölgeler için özel tedbirler alınmazken, KÖY’lerde genel teşvik uygulamalarının daha yüksek oranda uygulanması yoluna

gidilmiştir. KÖY'lere getirilen kamusal destekler sadece teşvik uygulamaları ile sınırlı kalmamış, bunun yanı sıra KÖY'lerde çalışanların ücretlerini nispi olarak iyileştiren uygulamalar, tarımsal ve mesleki amaçlı kredi destekleri, Kamu Yatırım Fonundan yatırımlara sağlanan finansman desteği ve Devlet Planlama Teşkilatı bütçesinden KÖY'lerdeki yerel idarelerce sürdürülen projelere sağlanan finansal destekler de gerçekleştirilmiştir. Ancak şunu net olarak belirtmek gerekir ki, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının en aza indirilmesi ve geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasını amaçlayan KÖY politikası, genellikle bir sanayi teşvik politikası olarak yürütülmüştür.

Türkiye'de bölgesel gelir farklılıklarını azaltmak için uygulanan en temel politika olan KÖY uygulamasının başarısız olma nedenleri aşağıdaki gibi sayılabilir:

- Başlangıçta objektif kriterlere göre belirlenen teşvik kapsamındaki illerin sayısı zamanla siyasi kaygılar ve politik amaçlar doğrultusunda oldukça artmıştır. KÖY kapsamının aşırı genişlemesi bu yörelere yönelik uygulanan bölgesel politikaların gücünü zayıflatmış ve etkinliğini yitirmiştir.
- KÖY kapsamındaki il sayısının aşırı artması yatırımların teşvik edildiği iller arasında büyük gelir farklılıklarının doğmasına yol açmış ve dolayısıyla teşviklerden yararlanmak isteyen yatırımcılar bu durumda doğudaki en az gelişmiş iller yerine, KÖY kapsamında olan batıdaki daha gelişmiş illere yönelmiştir. Bu da bölgeler arasındaki eşitsizliği azaltmak yerine arttırıcı yönde etkiye neden olmuştur.
- KÖY kapsamındaki il sayısının giderek arttırılması, bu yörelere verilen desteklerin yeterli düzeyde verilememesine yol açmıştır. KÖY sayısının fazlalığı, sınırlı kaynaklarla bu yörelere verilen hizmetlerde gerek sayı, gerek kalite ve süre olarak istenilen seviyeye ulaşılmasında büyük bir engel teşkil etmiştir.
- KÖY'lere yönelik uygulanan politikaların daha çok sanayi yatırımlarını teşvik etmeyi amaçlaması da başarıya ulaşmayı engellemiştir. Zira daha tarımda yeterli gelişmeyi sağlayamamış ve geçimlik üretimden pazar için üretime geçememiş bu illerde, hammadde sağlama olanağı bulamayan, altyapısı yetersiz sanayinin hamle yapması da mümkün olamamıştır (Yavan 2010).

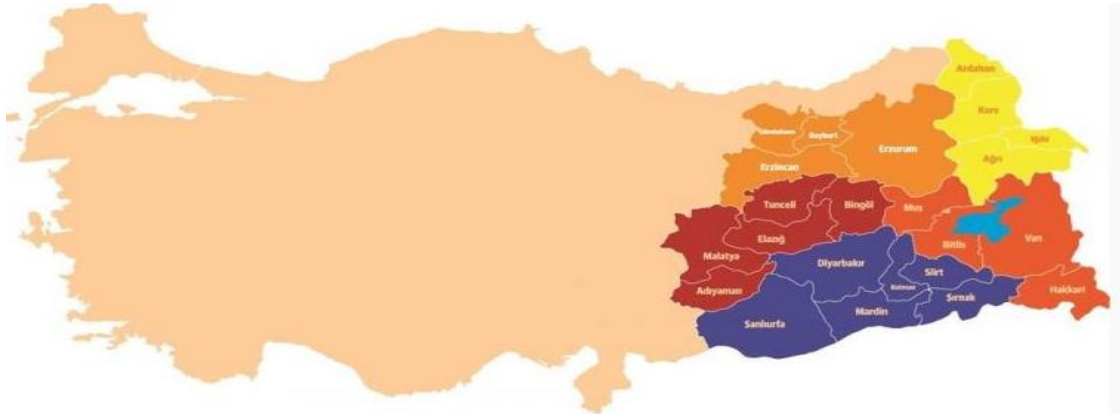
Son 30 yıllık yatırım teşvik uygulamaları değerlendirildiğinde, KÖY'lere teşvikler sayesinde önemli miktarda yatırım yapılmış olmasına rağmen, bu yatırımların

KÖY'lerin gelişmesinde yeterli olmadığı görülmektedir. Bu durum iki hususu gündeme getirmektedir: Ya KÖY'ler teşvikleri çekecek kadar cazip değildir, ya da KÖY'lere verilen yatırım teşvikleri yetersizdir. Her ikisinin de geçerli olduğunu düşünürsek, geri kalmış bölgelerin kalkınması için hem yeni, uygulanabilir ve etkin bir yatırım teşvik sistemine, hem de dar bölgelerden oluşan yeni bir bölgesel teşvik sistemine gereksinim olduğu görülmektedir.

5.4 Cazibe Merkezleri Programı

Cazibe Merkezleri Programının uygulanmasına esas teşkil eden düzenleme, 22 Kasım 2016 tarih ve 29896 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 678 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4456 sayılı Türkiye Kalkınma Bankası Anonim Şirketinin Kuruluşu Hakkında Kanuna ek madde eklenmesine ilişkin 27 nci maddesi ile yürürlüğe girmiş, uygulama kapsamındaki iller ve uygulama usul ve esaslar ise 11 Ocak 2017 tarihinde yayımlanan 2016/9596 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile ilan edilmiştir.

Cazibe Merkezleri Programının amacı; uygulama kapsamındaki illerin gelişmiş düzeyini arttırmak, refah seviyesini yükseltmek, istihdama, üretime ve ihracatımıza yeni bir ivme kazandırmaktır. Cazibe Merkezleri Programı kapsamındaki iller; Adıyaman, Ağrı, Ardahan, Batman, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Hakkâri, Iğdır, Kars, Malatya, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Tunceli ve Van İlleridir (Şekil 5.1).

Şekil 5.1 Cazibe Merkezleri Programı Kapsamındaki İller Haritası (Anonim 2017)

5.4.1 Cazibe Merkezleri Programı Kapsamındaki Destek Paketleri Ve Destek Unsurları

Program kapsamındaki destek paketleri; Yatırım ve Üretim Destek Paketi, Üretim Tesisi Taşıma Destek Paketi, Çağrı Merkezi Destek Paketi ve Veri Merkezi Yatırım ve Enerji Destek Paketi olmak üzere dört başlıktan oluşmaktadır.

Yatırım ve Üretim Destek Paketi;

- Danışmanlık Hizmeti Desteği,
- Yatırım Yeri Tahsisi Desteği,
- Bina Yapımı Desteği,
- Faizsiz Yatırım Kredisi Desteği,
- Faiz İndirimli İşletme Kredisi Desteği;

Üretim Tesisi Taşıma Destek Paketi;

- Nakdi Taşınma Desteği,
- Teşvik Desteği,
- Taşınan tesis için; Yatırım ve Üretim Destek Paketi kapsamındaki Yatırım Yeri Tahsisi Desteği ile Faiz İndirimli İşletme Kredisi Desteği,
- Yeni yatırımlar için; Yatırım ve Üretim Destek Paketi kapsamındaki Danışmanlık Desteği ile Faizsiz Yatırım Kredisi Desteği;

Çağrı Merkezi Destek Paketi;

- Bina Tahsisi Desteği,
- Fiber İletişim Altyapısı Desteği,
- Personel Eğitim Desteği,
- Yatırım ve Üretim Destek Paketi kapsamındaki Yatırım Yeri Tahsisi Desteği, Bina Yapımı Desteği ile Faizsiz Yatırım Kredisi Desteği;

Veri Merkezi Yatırım ve Enerji Destek Paketi;

- Veri Merkezi Enerji Desteği,
- Fiber İletişim Altyapısı Desteği,
- Yatırım ve Üretim Destek Paketi kapsamındaki Yatırım Yeri Tahsisi Desteği ile Faizsiz Yatırım Kredisi Desteği, unsurlarından oluşmaktadır.

5.4.2 Programdan Yararlanma Koşulları

Cazibe Merkezleri Programı kapsamında yatırımcılar başvuruda bulunmak ve talep edilen desteğe ilişkin koşulları taşımak kaydıyla, destek paketleri içindeki destek unsurlarının tamamından veya bir kısmından faydalandırılabilir.

Programdan yararlanabilecek yatırım türleri; imalat sanayii, çağrı merkezleri ve veri merkezi yatırımlarıdır. Bu sektörlerde yapılacak yeni yatırımların yanı sıra; imalat sanayinde;

- Yatırımlarını büyötmek isteyen,
- Yarım kalmış yatırımlarını ekonomiye kazandırmak isteyen,
- Cazibe Merkezi Programı dışındaki illerde faaliyet gösterirken yatırımlarını Program kapsamındaki illere taşımak isteyen,

Yatırımcılar desteklerden faydalanabilecektir.

Programdan yararlanma koşulları yapılacak yatırım türüne göre farklılık arz etmektedir (Çizelge 5.1).

Çizelge 5.1 Cazibe Merkezleri Programı desteklerinden yararlanma koşulları*

İmalat Sanayii Yatırımları	Asgari Sabit Yatırım Tutarı : 2 Milyon TL Asgari İstihdam : 30 kişi
Çağrı Merkezi Yatırımları	Asgari İstihdam : 200 kişi
Veri Merkezi Yatırımları	Asgari Beyaz Alan : 5.000 m ² Asgari Standart : TIER-3
Üretim Tesisi Taşıma Yatırım Kredileri	Asgari İstihdam Taahhüdü : 200 kişi Asgari Özkaynak Oranı : Yüzde 30

(*) Kalkınma Bakanlığının veri tabanından yararlanılarak araştırmacı tarafından derlenmiştir.

Programdan yararlanmak isteyen yatırımcılar, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. (Banka) Genel Müdürlüğü'ne veya Bankaya iletilmek üzere Kalkınma Ajansları Yatırım Destek Ofislerine başvurabilmektedir. Program kapsamındaki başvuruların değerlendirilmesi sürecinde; projenin optimum üretim veya hizmet ölçeğini sağlaması, İllerde ve bölgelerde arz ve talep dengesi gözetilerek yeni yatırımın atıl kapasite oluşturmaması, fizibilite ve proje değerlendirme raporuna göre yatırımın teknik, ekonomik ve mali yönden yapılabilir ve sürdürülebilir olması hususları dikkate alınmaktadır.

Başvuruların değerlendirilmesi aşamasında destekten öncelikli olarak yararlanacak yatırımcının belirlenmesinde dikkate alınacak olan öncelik kriterleri;

- Yüksek istihdam sağlayan,
- İthal ikamesi sağlayacak ürün üreten,
- İhracat potansiyeli olan,
- İleri-geri bağlantıları ile diğer alt sektörleri tetikleyecek nitelikte,
- Ar-ge ve yenilik içeren,
- Yerli makine ve teçhizat veya yerli teknoloji kullanan yatırımlar ve
- Tecrübeli ve kurumsal kapasitesi yüksek yatırımcılardır.

5.4.3 Cazibe Merkezleri Programı Destekleri

Cazibe Merkezi Programı kapsamındaki destekler; Danışmanlık Hizmeti Desteği, Yatırım Yeri Tahsisi Desteği, Bina Yapımı Desteği, Faizsiz Yatırım Kredisi Desteği, Faiz İndirimli İşletme Kredisi Desteği, Üretim Tesisi Taşıma Desteği, Çağrı Merkezi Yatırım Desteği, Veri Merkezi Yatırım ve Enerji Desteğinden oluşmaktadır.

5.4.3.1 Danışmanlık Hizmeti Desteği

Bu destek, Program kapsamındaki diğer destek unsurlarının doğru ve etkin kullanımı sağlamak amacıyla uygulanmakta ve kapsamı Banka ve yatırımcı tarafından birlikte belirlenmektedir.

Danışmanlık hizmeti desteğinin kapsamı; fizibilite çalışmaları, mühendislik projeleri, yatırım ile ilgili başlangıç eğitimleri ve Banka tarafından yatırımın gerçekleşmesi için kritik önemi haiz olduğu değerlendirilen diğer konuları içermektedir. Bunun dışında know-how, imtiyaz, lisans, patent ücreti ve benzeri harcamalar destek kapsamında kalmamaktadır. Bu desteğin sağlanmasında banka doğrudan yatırımcıya hizmet verebileceği gibi danışmanlık hizmeti de satın alabilir. Dışarıdan hizmet alınmak suretiyle danışmanlık desteğinden faydalanılması durumunda hizmeti bedeli Bankaca karşılanır.

5.4.3.2 Yatırım Yeri Tahsisi Desteği

Programdan yararlanacak yatırımcıların ilk yatırım maliyetlerini düşürmek amacıyla uygulanan bu destekten; Yatırım ve Üretim Destek Paketi, Üretim Tesisi Taşıma Destek Paketi, Çağrı Merkezi Destek Paketi ile Veri Merkezi Yatırım ve Enerji Destek Paketi kapsamında desteklenecek yatırımlar yararlanabilmektedir.

Banka tarafından başvurusu uygun bulunan yatırımlar için, ihtiyaç duyulan yatırım yerinin büyüklüğü ve niteliği Banka tarafından belirlenir ve yatırım yeri temini için ilgili Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı (YİKOB) veya İl Özel İdarelerine (İdare) bildirilir.

Yatırım yeri temininde öncelik organize sanayi bölgelerindedir. Organize sanayi bölgelerinde boş ve yatırıma uygun parsel bulunması halinde, 12/4/2000 tarihli ve 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanununun geçici 9 uncu maddesinde belirtilen usullere göre, bedeli, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından ödenmek, mahsup edilmek veya Banka nezdinde açılan hesaptan karşılanmak suretiyle parsel mülkiyeti YİKOB veya İdareye devredilir.

Organize sanayi bölgelerinde boş ve yatırıma uygun parsel bulunmaması ya da mevcut parsellerin temin edilememesi halinde, Maliye Bakanlığınca uygun görülen Hazine taşınmazları bedelsiz olarak, YİKOB veya İdareye devredilir. Uygun yatırım yeri

bulunamaması durumunda, YİKOB veya İdare tarafından durum en geç bir ay içinde Bankaya, Maliye Bakanlığı'na ve Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na bildirilir.

YİKOB veya İdare devraldığı taşınmazın imar ve kullanıma ilişkin gerekli düzenlemeleri, Bankanın uygun görüşü üzerine Cazibe Merkezleri Programı desteklerinin karşılanacağı ve Banka nezdinde açılan hesaptan karşılanmak kaydıyla kendisi yapabileceği gibi yaptırtma yetkisi de bulunmaktadır.

Üretim Tesisi Taşıma Destek Paketi ve Veri Merkezi Yatırım ve Enerji Destek Paketi kapsamında bu destekten yararlanan yatırımcılara, yatırım yeri, YİKOB veya İdare tarafından kiralanmak suretiyle kullanılabilir, yatırımın faaliyete geçmesi için gerekli azami süre kira sözleşmesinde belirlenmektedir.

Cazibe Merkezleri Programının Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslarda yatırımcılar için Hazine taşınmazları üzerinde doğrudan irtifak hakkı tesisine ilişkin bir düzenleme de yer almaktadır. Bu kapsamda, asgari yüz milyon Türk Lirası tutarında ve asgari yüz kişilik istihdam sağlayacak yatırımlar için, organize sanayi bölgelerinde parsel bulunamaması veya yatırımın bu bölgelerde yapılamayacak mahiyette, büyüklükte veya entegre nitelik arz etmesi halinde yatırımcı lehine Hazineye ait taşınmazlar üzerinde 49 yıl süreli bedelsiz olarak bağımsız ve sürekli irtifak hakkı tesis edilebilmektedir.

Bu düzenleme aynı zamanda belli koşulların yatırımcı tarafından sağlanması halinde mülkiyet devrini de içermektedir. Bu kapsamda, lehine irtifak hakkı tesis edilen yatırımcılara; taşınmazın irtifak hakkı tesis edildiği tarihteki rayiç değerinin en az üç katı tutarında yatırımı, irtifak hakkı tesisinden itibaren beş yıl içinde yapmaları, yatırımı tamamlamaları ve talep etmeleri halinde, taşınmazın irtifak hakkı tesis edildiği tarihteki, 2/7/1964 tarihli ve 492 sayılı Harçlar Kanununun 63 üncü maddesinde yer alan harca esas değerinin yurt içi üretici fiyat endeksi (Yi-ÜFE) oranında güncellenmesi ile bulunacak değer üzerinden taşınmazın doğrudan satılabileceği düzenlenmiştir. Bu süre içerisinde yatırımcı tarafından yatırımın tamamlanarak faaliyete geçirilmemesi halinde ise taşınmazın Yi-ÜFE oranında güncellenen harca esas değerinin yüzde biri üzerinden

belirlenecek bedel üzerinden bedelsiz irtifak hakkı bedelli irtifak hakkına dönüştürülmektedir.

Hazine taşınmazları üzerinde irtifak hakkı tesisi durumunda taşınmazın üzerinde bulunan tesisin işletmesinden elde edilen hasılatın belli bir oranının Hazineye ödenmesi gerekirken, Cazibe Merkezleri Programı kapsamında tesis edilen irtifak hakları hasılat payı ödemesinden muaftır. İrtifak hakkı lehtarları yatırımcıların, yatırım konusu işletmenin faaliyete geçtiği tarihten itibaren on yıl süreyle taahhüt ettikleri istihdam edilecek işçi sayısına uyması zorunludur. Ayrıca, Program kapsamında üzerinde yatırımcılar lehine irtifak hakkı tesis edilen taşınmazların tapu kütüğüne bu yerlerin irtifak hakkı tesisinden itibaren onbeş yıl süresince amacı dışında kullanılmayacağına dair tapu kütüğüne şerh konulur.

5.4.3.3 Bina Yapımı Desteği

Cazibe Merkezi Programı kapsamında yatırım yeri temin edilen imalat sanayii yatırımları ve çağrı merkezi yatırımları için Bina Yapımı Desteği verilebilir. Bu destekten Organize Sanayi Bölgesinin içinde veya dışında arsası kendisine ait imalat sanayii yatırımcıları da arsa mülkiyetini YİKOB veya İdareye devretmek kaydıyla bu destekten faydalanabilir.

Banka tarafından tahmini bina yapımı maliyeti belirlenen bina yatırımcının kendisi, YİKOB veya İdare tarafından yaptırılır. Bina yapımına ilişkin iş ve işlemler Toplu Konut İdaresi aracılığıyla da gerçekleştirilebilir. Bina yapım desteği 20.000 m² ve 10 milyon TL üst sınırı ile uygulanır, bu tutarların yatırımı tamamlamaya yetmemesi durumunda yatırım kalan kısmını yatırımcı özkaynağı ile karşılanır.

Destek sonucunda tamamlanan binanın mülkiyeti, yatırımcılara kiralanmak üzere YİKOB veya İdarede devredilmekte, kira bedeli ise rayiç kira bedelinin % 10'u üzerinden belirlenmektedir. Ayrıca, yatırımcı tarafından taahhütlerin asgari 15 yıl

boyunca yerine getirilmesi halinde, binanın tamamlandığı andaki nominal değeri üzerinden, yatırımcıya mülkiyet devri mümkündür.

Yatırım süreci devam eden yatırımlar ile yarım kalmış yatırımlar da, yatırıma ilişkin taşınmazların mülkiyetinin ilgili YİKOB veya İdareye devredilmemesi halinde; yatırıma konu bina, YİKOB veya İdare tarafından tamamlanır. YİKOB veya İdare; binanın tamamlanması için yapılacak harcamanın, yatırıma konu taşınmazın toplam maliyetine oranı mertebesinde bu taşınmazın mülkiyetine paydaş olur. Pay oranının belirlenmesinde taşınmazın maliyete esas değeri Sermaye Piyasası Kurulundan lisanslı gayrimenkul değerlendirme şirketlerince belirlenir. Mevcut yapılmış kullanılabilir yapıların değeri ile yapılacak ilave yapıların maliyeti Bankaca belirlenir.

5.4.3.4 Faizsiz Yatırım Kredisi Desteği

Bu destek kapsamında;

- Yatırım ve Üretim Destek Paketi kapsamında, Bina Yapımı Desteğinden faydalandırılan yatırımcıların makine ve teçhizat harcamalarına,
- Yatırım ve Üretim Destek Paketi kapsamında, Bina Yapımı Desteğinden faydalanmayan yatırımcıların bina, makine ve teçhizat harcamalarına,
- Yatırımı devam eden veya yarım kalmış üretim tesislerinin makine ve teçhizat harcamalarına,
- Üretim Tesisi Taşıma Destek Paketi kapsamında yatırımcıların bina ve ilave makine ve teçhizat harcamalarına,
- Çağrı Merkezi Destek Paketi kapsamında, yatırımcıların, makine ve teçhizatları ile donanım ve yazılım harcamalarına,
- Veri Merkezi Yatırım ve Enerji Destek Paketi kapsamında, yatırımcıların bina, makine ve teçhizatları ile donanım ve yazılım harcamalarına,

sıfır faizli yatırım kredisi kullanılması öngörülmüş olup, kredinin vadesi, 2 yıl anapara ödemesiz dönem dâhil 6 yıldır. Yerli makine-teçhizat veya yerli patente dayalı teknoloji kullanımında kredi vadesi 3 yıl anapara ödemesiz dönem dâhil 10 yıl olarak öngörülmüştür. Kredinin limiti; bina kredilerinde 10 milyon TL olarak belirlenmiştir.

Krediye konu yatırımın asgari yüzde 30'unun özkaynaklardan karşılanması öngörülmüştür. Hâlihazırda faaliyette bulunan işletmelerin tevsii, idame-yenileme ve modernizasyon yatırımları için münferiden kredi kullanılabilirken, kullanılmış makine-teçhizat için başvuran yatırımcılar faizsiz yatırım kredi yararlanmamaktadır.

5.4.3.5 Faiz İndirimli İşletme Kredisi

Bu destek unsurundan, Yatırım ve Üretim Destek Paketi ile Üretim Tesisi Taşıma Destek Paketi kapsamında yer alan;

- Yeni yatırımlar
- Yatırım süreci devam eden yatırımlar,
- Faaliyetlerine devam edip işletme sermayesi ihtiyacı olanlar,
- Yarım kalmış yatırımlardan yeniden ekonomiye kazandırılacak olanlar, faydalandırılmaktadır.

Bu destek kapsamında Bankanın işletme kredilerinde uyguladığı cari faiz oranından yüzde 50 indirim yapılması öngörülmüştür. Faiz İndirimli İşletme Kredisinin vadesi, 1 yıl anapara ödemesiz dönem dâhil 4 yıl, yerli makine-teçhizat veya yerli patente dayalı teknoloji kullanımında ise 2 yıl anapara ödemesiz dönem dâhil 5 yıldır.

5.4.3.6 Üretim Tesisi Taşıma Desteği

Bu destekten, üretim tesisini Program kapsamındaki illere taşıyacak yatırımcılar yararlanabilmektedir. 2 yıl içinde yatırımın Program kapsamındaki İllere taşınması ve asgari 200 kişilik istihdam yaratılması kaydıyla bu yatırımcılara işletme başına 1 milyon TL'ye kadar nakdi destek verilmektedir. Nakdi Taşınma Desteği; tesisin demontaj, taşınma ve montaj maliyetleri ile taşınma sürecinde Banka tarafından karşılanması gerekli görülen diğer masraflarını kapsamaktadır. Tesisini Program kapsamındaki İllere taşıyan yatırımcıların yatırımları yeni yatırım kabul edilir ve bu yatırımcılar yatırımlarını taşıdığı bölgenin istihdama yönelik teşviklerinden yararlandırılır. Üretim tesisi taşıma desteği kapsamında yatırımcılar Yatırım Yeri Tahsisi Desteğinden

faaydalandırılabilereceği gibi bu yatırımcılara, bina ve yeni makine-teçhizat yatırımları için Faizsiz Yatırım Kredisi Desteği ve Faiz İndirimli İşletme Kredisi Desteği, ilave yeni yatırımları için Yatırım ve Üretim Destek Paketi kapsamındaki Danışmanlık Hizmeti Desteği ile Faizsiz Yatırım Kredisi Desteği verilmektedir.

5.4.3.7 Çağrı Merkezi Yatırımı Desteği

Bu desteğin uygulanmasında yatırımcılarda asgari 200 kişi istihdam ve hizmet sözleşmesi yapmış olma şartı aranmaktadır.

Çağrı merkezi yatırımlarında Bina Tahsisi Desteği; Hazineye ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ait olan, atıl vaziyette bulunan ve YİKOB veya İdareye tahsis edilen binaların yatırımcılara kiralanması suretiyle uygulanmaktadır. Bu amaçla Bankanın, desteklenmesine karar verilen çağrı merkezi yatırımında ihtiyaç duyulan binanın büyüklük ve niteliklerini, temin edilmesi amacıyla YİKOB ve İdareye bildirmekte, YİKOB veya İdarenin talebi üzerine, varsa bu ihtiyacı karşılayacak nitelikte binalardan mülkiyeti Hazineye ait olanlar Maliye Bakanlığınca, diğerleri ise maliki kamu kurum ve kuruluşlarınca yatırımcıya kiralanmak üzere YİKOB veya İdareye tahsis edilmektedir. Bu durumda yatırım yeri ve bina mülkiyeti YİKOB veya İdarede kalmakta, yatırımcıya taşınmaz kiraya verilmektedir. Ancak, Çağrı Merkezi Yatırım Destek Paketi kapsamında kiralanın binaların ve taşınmazların mülkiyeti yatırımcılara devredilememektedir. Çağrı merkezi yatırımlarına, zorunlu olmadıkça organize sanayi bölgelerinde yer alan parsel ve taşınmazların tahsis edilmesi veya kiralanması mümkün bulunmamaktadır.

Ayrıca, Cazibe Merkezleri Programı kapsamındaki illerde kurulacak çağrı merkezleri, yatırımlarda devlet yardımları hakkındaki kararlar kapsamında, kurulduğu bölgenin bölgesel teşviklerinden, herhangi bir asgari yatırım tutarı şartı aranmaksızın söz konusu kararlarda belirtilen usuller çerçevesinde faydalandırılmaktadır.

5.4.3.8 Veri Merkezi Yatırım ve Enerji Desteği

Veri merkezleri büyük boyuttaki dijital bilginin toplanması, saklanması, işlenmesi ve iletilmesi amacına hizmet eden güçlü bilgisayar ve ağ donanımlarını barındıran tesislerdir. Farklı ihtiyaçları karşılamak üzere farklı altyapılara sahip veri merkezlerinin oluşması, veri merkezlerinin büyümesi ve sayıca artış göstermesi veri merkezleri için bazı standartların belirlenmesini zorunlu kılmıştır. Bu kapsamda veri merkezleri fonksiyon, kapasite, performans ve işletme devamlılığı açısından değerlendirilerek sınıflandırılıp sertifikalandırılmaktadır.

Veri Merkezleri Telekomünikasyon Altyapı Standardı (ANSI/TIA-942), Amerikan Uluslararası Standartlar Enstitüsü tarafından akredite edilen TIA (Telecommunication Industry Association) tarafından yayınlanan ve denetlenen standartlardır. TIA-942 standardı kapsamında veri merkezleri dört farklı sınıfa ayrılmaktadır. Bunlar; TIER-1, TIER-2, TIER-3 ve TIER-4 seviyeleridir.

TIER-3 Seviyesindeki veri merkezleri, yedek enerji ve soğutma sistemleri içermektedir. Donanımların yenileme ve bakımı için sistemin kapatılması gerekmez, güç kaynakları 72 saatlik bir kesintiye karşı dayanabilmektedir. TIER-4 Seviyesindeki veri merkezleri ise TIER-3 kriterlerine ilave olarak güç kaynakları 96 saatlik kesintiye dayanabilmekte, 7/24 çalışan personeli bulunmakta, yer seçiminde diğer seviyelere göre daha katı kuralları bulunmakta, güvenlik önlemleri yüksek seviyededir.

Cazibe Merkezleri Programı kapsamında yatırımcıların Veri Merkezi Yatırım ve Enerji Desteğinden yararlanabilmesinin ön koşulu Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığının olumlu görüşünün alınmasıdır. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığının olumlu görüşü bulunan veri merkezinin aynı zamanda asgari 5.000 m² beyaz alana (sunucuların yer aldığı bölüm) ve TIER-3 veya üstü standartta sahip olması gerekmektedir.

Bu program kapsamında;

- Elektrik enerjisi maliyetlerinin KDV hariç yüzde 30'u karşılanır.
- Fiber İletişim Altyapısı desteği verilir.
- Yatırım Yeri Tahsisi Desteği ile bina, makine-teçhizat ve yazılım-donanım için Faizsiz Yatırım Kredisi Desteği verilir.

Yukarıdakilere ilave olarak Cazibe Merkezleri Programı kapsamındaki illerde kurulacak veri merkezleri, yatırımlarda devlet yardımları hakkındaki kararlar kapsamında, kurulduğu bölgenin bölgesel teşviklerinden, herhangi bir asgari yatırım tutarı şartı aranmaksızın söz konusu kararlarda belirtilen usuller çerçevesinde faydalandırılmaktadır.

5.4.4 Cazibe Merkezleri Programına İlişkin Genel Düzenlemeler

5.4.4.1 Teminat

Cazibe Merkezleri Programı kapsamında sağlanacak Faizsiz Yatırım Kredisi Desteklerinde;

- Bina Yapımı Desteği ile birlikte Faizsiz Yatırım Kredisi Desteği sağlanması halinde krediye konu makine teçhizat,
- Bina Yapımı Desteğinden yararlanmaksızın gerçekleştirilen yatırımlarda, veri merkezleri yatırımları haricinde bina ile makine ve teçhizat, teminat olarak alınmakta; ayrıca ilave teminat alınmamaktadır.
- Binanın, yatırımcının organize sanayi bölgesindeki parseli üzerinde yapımı halinde, yatırım tamamlandıktan sonra üzerinde Banka lehine ipotek tesis edilmesini teminen yatırımcıdan taahhütname alınmakta, yatırımcının taahhüdünü yerine getirmemesi halinde ise sağlanan destek geri alınmaktadır.
- Binanın, üzerine irtifak hakkı tesis edilen arazi üzerinde yapılması halinde, yatırım tamamlanıp yatırımcının mülkiyet hakkını almasından sonra üzerinde Banka lehine ipotek tesis edilmesini teminen yatırımcıdan taahhütname alınmakta, yatırımcının taahhüdünü yerine getirmemesi halinde ise sağlanan destek geri alınmaktadır.

Veri Merkezi Yatırım ve Enerji Destek Paketi kapsamında kullanılan kredilerde;

- Arsa veya arazinin mülkiyetinin yatırımcıya ait olması halinde bina, makine ve teçhizat,
- Arsa veya arazinin mülkiyetinin YİKOB veya İdareye ait olması halinde makine ve teçhizat, teminatın yüzde sekseni kabul edilmekte, ayrıca kredinin yüzde yirmisi için ilave teminat alınmamaktadır.

Faiz İndirimli İşletme Kredisi Desteğinde ise alınacak teminat proje bazında Banka tarafından belirlenmektedir.

5.4.4.2 Kira Bedeli

Bina Yapımı Desteği veya Bina Tahsisi Desteğine konu binalar ile Yatırım Yeri Tahsisi Desteğine konu parsel, taşınmaz veya binalar yatırımcılara YİKOB veya İdare tarafından kira sözleşmesi düzenlenmek suretiyle kiralanmakta; kira bedelleri, Sermaye Piyasası Kurulundan lisanslı gayrimenkul değerlendirme şirketlerince belirlenecek rayiç kira bedelinin yüzde onu üzerinden uygulanmaktadır. Kira bedelleri her yıl yeniden değerlendirme değer artış oranında artırılmaktadır. Yatırımcıyla hisseli olma durumunda kira bedelleri, maliyetler dikkate alınarak pay oranına göre hesaplanmaktadır.

5.4.4.3 Yatırımcıya Devir

Çağrı Merkezi Destek Paketi hariç olmak üzere, yatırımcıya kiralanmak suretiyle tahsis edilen parsel, taşınmaz ve binaların mülkiyeti;

- Asgari onbeş yıl süreyle desteğe konu üretim faaliyetinin sürdürülmesi,
- Asgari istihdam şartının bu sürenin tamamında istihdam edilecek ay toplamının yüzde sekseninden az olmamak üzere yerine getirilmesi,
- Diğer destek koşullarının sağlanması halinde,
- Yatırımcının talep etmesi halinde,

Yatırımcıya, bina için sağlanan nominal destek tutarı, parsel veya taşınmaz için ise emlak vergisine esas metrekare birim değeri toplamı karşılığında belirlenen bedel üzerinden devredilir.

Yatırım süreci devam eden yatırımlar ile yarım kalmış yatırımlar da, yatırıma ilişkin taşınmazların mülkiyetinin ilgili YİKOP veya İdareye devredilmesi şartı ile bina yapım desteğinden yararlanılması durumunda arsa bedelsiz olarak, bina ise sağlanan nominal destek tutarı karşılığında devredilir.

Yatırım süreci devam eden yatırımlar ile yarım kalmış yatırımlar da, yatırıma ilişkin taşınmazların mülkiyetinin ilgili YİKOP veya İdareye devredilmemesi halinde; bina, sağlanan nominal destek tutarı karşılığında yatırımcıya devredilir.

Cazibe Merkezleri Programı kapsamında desteklenen yatırımlar; desteğe konu üretim ve istihdam taahhüdünün beş yıl boyunca yerine getirilmiş olması, yatırımı devralan yatırımcının desteğe konu üretim ve istihdam taahhüdünü yerine getirmeyi taahhüt etmesi ve Banka tarafından yapılacak değerlendirmenin de olumlu olması halinde devredilebileceği vurgulanmalıdır.

5.4.4.4 Desteğin Durdurulması ve Geri Alınması

Sağlanan desteklerin yatırımcılarca ilgili mevzuatla belirlenen usul ve esaslara aykırı kullanıldığının tespiti halinde Banka, kaynak aktarımını ve destek uygulamasını durdurup, kullandırılan kaynağın ve desteğe konu taşınmazların geri alınması konularında ilgili kurumlar nezdinde işlemleri başlatmak için gerekli işlemlere başlayabilir. Bu durumda YİKOB veya İdare, kira sözleşmesini feshederek yatırımcının desteğe konu parsel, taşınmaz, bina ve tesisleri altı ay içerisinde boşaltması için gerekli işlemleri başlatmak durumundadır. Diğer destek unsurlarının tahsili ve diğer gerekli işlemlerin yapılmasından Maliye Bakanlığı sorumludur. Bina Yapımı Desteğinden kendilerine ait taşınmazı ve varsa üzerindeki binaları YİKOB veya İdarelere devretmek suretiyle faydalanan yatırımcıların taşınmazları iade edilmemektedir.

Yatırımcılar tarafından; kira sözleşmesi hükümlerine aykırı davranılması, kiralama konusu parsel veya taşınmazın ya da üzerindeki bina ve tesislerin sözleşmede öngörülen amacı dışında kullanılması, kira dönemi sona ermeden faaliyetin durdurulması, üst üste iki yıl kira bedelinin vadesinde ödenmemesi ve bu aykırılık veya eksikliklerin YİKOB veya İdarelerce verilen süre içerisinde giderilmemesi veya yatırımcılar tarafından talep edilmesi ya da her ne sebeple olursa olsun işletme ruhsatının iptal edilmesi hâlinde kira sözleşmesi YİKOB veya İdarelerce tek taraflı olarak feshedilmektedir. Bu durumda parsel veya taşınmazın üzerindeki bina ve tesisler sağlam ve işler vaziyette YİKOB'a veya İdarelere intikal eder ve bundan dolayı ilgililer tarafından herhangi bir hak veya tazminat talebinde bulunulamamaktadır.

Sözleşmede öngörülen koşulları yerine getiren ve parsel, taşınmaz, bina veya tesislerin mülkiyeti devredilen yatırımcı tarafından; devir tarihinden itibaren beş yıl süresince taşınmazın devir amacına uygun olarak kullanılmaması veya bu süre içerisinde faaliyetini sona erdirmesi ve bu aykırılık veya eksikliklerin YİKOB veya İdarece verilen süre içerisinde giderilmemesi durumunda; devredilen parsel ve taşınmaz ile üzerindeki bina ve tesisler sağlam ve işler vaziyette YİKOB'a veya İdareye intikal etmekte ve YİKOB veya İdarenin talebi üzerine bedelsiz olarak tapuda yeniden YİKOB veya İdare adına tescil edilmektedir.

Asgari yüz milyon Türk Lirası tutarında ve asgari yüz kişilik istihdam sağlamak şartıyla Hazine taşınmazları üzerinde lehine irtifak hakkı tesis edilen yatırımcılar lehine mülkiyetin devredilmesi durumunda, bu yatırımcıların yatırım taahhütlerini yerine getirmediklerinin tespiti halinde taşınmazın mülkiyeti Hazine'ye iade olmaktadır. Bu durum yatırımcıya mülkiyetin devri sırasında taşınmazın tapu kütüğüne şerh edilmektedir.

YİKOP ve İdareler tarafından geri alınan parsel, taşınmaz, bina ve tesisler yeniden Program kapsamında değerlendirilmekte, değerlendirilmeyenler ise eski maliklerine iade edilmektedir.

Program kapsamında kullandırılan kaynağın hukuka uygun olarak kullanılmadığının tespit edilmesi durumunda, vergisel destekler ilgili kanunlarında belirlenen usul ve esaslara göre, diğer destekler ise cezai faizleriyle birlikte 21/7/1953 tarihli ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümleri uyarınca geri alınmaktadır.

5.4.4.5 Cazibe Merkezleri Programı Yönlendirme Komitesi

Cazibe Merkezleri Programı kapsamında koordinasyonu sağlamak, uygulamayı izlemek ve yönlendirmek üzere; Başbakanın görevlendireceği bir bakan başkanlığında, Hazine Müsteşarı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Müsteşarı, Ekonomi Bakanlığı Müsteşarı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Müsteşarı, İçişleri Bakanlığı Müsteşarı, Kalkınma Bakanlığı Müsteşarı, Maliye Bakanlığı Müsteşarı, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Müsteşarı ve Banka Genel Müdürünün katılımıyla oluşan Cazibe Merkezleri Programı Yönlendirme Komitesi kurulması öngörülmüştür.

Komitenin görevleri;

- Programa ilişkin konularda ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak, gerektiğinde tavsiyelerde bulunmak.
- Program kapsamında yürütülen faaliyetleri izlemek ve yönlendirmek.
- Programa ilişkin uygulamaları değerlendirmek, gecikme ve aksaklıklara ilişkin tespit ve önerilerde bulunmak.
- Her yıl bütçe ödenek ihtiyaçlarını belirlemek.
- Cazibe Merkezleri Programının Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esasların Ek 2 sayılı listesinde sayılan yatırım konularına ilişkin taleplerin Bankaca değerlendirilebilmesine karar vermek.

6. KAMU TAŞINMAZLARININ YATIRIM TEŞVİK SİSTEMİ İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

6.1 Yatırım Yeri Tahsisi Desteği ve Kapsamı

Gerek sabit yatırım maliyetlerinin azaltılarak özel kesim yatırımlarının belli bölgelere kaydırılması, gerekse kamunun elinde atıl durumda bulunan taşınmazların ülke ekonomisi yararına değerlendirilmesi bakımından yatırım yeri tahsisi desteğinin etkin bir şekilde kullanılması önem taşımaktadır (Süzer 2000).

Yatırım yeri seçiminin daha sağlıklı yapılması ve yatırım maliyetlerinin düşürülmesi açısından yatırım yeri tahsisi gibi teşviklere ihtiyaç duyulmakta, bu teşvik unsuru yatırıma elverişli yer sıkıntısı bulunan ve yatırım maliyetleri içinde arsa-arazi payının önemli bir yer tuttuğu projelerde etkin bir teşvik aracı olabilmektedir.

Arsa-arazi teşvikleri yerleşme maliyetlerinin görece yüksek olduğu büyük kentlerde daha çok önem kazanmakta ve yatırım alanı planlamasının yapılarak sanayileşmenin bu alanlara yönlendirilmesi mümkün olabilmektedir. Diğer taraftan, arsa-arazi fiyatlarının görece ucuz olduğu bölgelerde ise yatırım yeri tahsisinin yatırımcılara ciddi bir katkısı olmamaktadır. Arsa-arazi desteğinin yatırımları teşvik etmesi tahsis edilen taşınmazın yatırıma elverişli olmasına ve tahsis mekanizmasının yatırımların planlamasını engellememesine bağlıdır (Duran 2003).

4325 Sayılı Kanun, 4706 Sayılı Kanun ve 5084 Sayılı Kanun ile 2009/15199 sayılı Kararda düzenlenen yatırım yeri tahsisi, 2012/3305 sayılı Kararın 16. maddesinde, yatırım teşvik belgesi düzenlenmiş büyük ölçekli yatırımlar, stratejik yatırımlar ve bölgesel desteklerden yararlanacak yatırımlar için 4706 Sayılı Kanunun Ek 3 üncü maddesi çerçevesinde Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen usul ve esaslara göre yatırım yeri tahsis edilmesi şeklinde uygulanan bir destek unsuru olarak öngörülmüştür.

Bu Karara göre, büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımlar ve bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında tüm bölgeler için yatırım yeri tahsisinin bir destek unsuru olarak sağlandığı, sadece genel teşvik uygulamaları kapsamında gerçekleştirilecek yatırımlarda bu destek unsurunun sağlanmadığı görülmektedir.

6.2 Yatırım Yeri Tahsisi Destek Unsurundan Yararlanabilecek Olanlar

Yatırım yeri tahsisi desteğinden yararlanabilmek için yatırım projesinin bölgesel, büyük ölçekli veya stratejik yatırım olarak değerlendirilerek yatırım teşvik belgesine bağlanmış olması gerekir. Ancak, yatırım teşvik belgesinde yatırım yeri tahsisi desteğinin öngörülmüş olması kesin tahsisin yapıldığı anlamına gelmemekte olup, kesin tahsis işlemleri Maliye Bakanlığı (Milli Emlak Genel Müdürlüğü) koordinasyonunda taşınmaz sahibi idare tarafından yürütülmektedir. Yatırımlara tahsis edilmek üzere ilana çıkılan taşınmazlar için başvuruda bulunulan yatırım projeleri arasından komisyonca belirlenen yatırım projeleri için kesin tahsis yapılmaktadır (Anonim 2013).

Kamu Taşınmazlarının Yatırımlara Tahsisine İlişkin Usul ve Esaslara göre, yatırım yeri tahsisi teşvikinden;

- Ekonomi Bakanlığınca (Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü) verilmiş yatırım teşvik belgesi sahibi olan veya yatırım teşvik belgesine esas olmak üzere Ekonomi Bakanlığınca firma adı, yatırımın konusu, kapasitesi gibi yatırımın karakteristik değerlerini içerecek şekilde yatırım yeri tahsis edileceğine ilişkin yazı verilmiş olan,
- İrtifak hakkı veya kullanma iznine konu taşınmazlar üzerinde gerçekleştirilecek toplam yatırım tutarı, taşınmaz maliki idarelerce bu taşınmazlara takdir edilecek rayiç değerinin tarım, hayvancılık ve eğitim yatırımları için bir, turizm yatırımları için iki, diğer yatırımlar için üç katından az olmayan (ancak, toplam sabit yatırım tutarı I. ve II. Bölgelerde 1 milyon TL, III., IV., V. ve VI. Bölgelerde ise 500 bin TL'den az olmayan),
- Talep edilen taşınmazın bulunduğu ilçenin mülki sınırları içinde organize sanayi veya endüstri bölgesi bulunması halinde, bu bölgelerde yer alabilecek yatırımlar için tahsis

- edilecek boş parsel bulunmaması veya bu bölgelerde yapılması uygun görülmeyen yatırımlardan olması şartlarını taşıyan,
- Taahhüt edilen yatırımın en az % 20'sini karşılayacak miktarda net özkaynağa sahip olan,
 - Yatırımın ne şekilde finanse edileceğini beyan eden,
 - Taahhüt edilen yatırımın toplam tutarı 10 milyon TL'yi aşan yatırımlarda fizibilite raporu ve finansman tablosunu veren,
 - Bu Usul ve Esaslarda belirtilen diğer şartları yerine getiren,
- Gerçek ve tüzel kişiler yararlanabilmektedir.

6.3 Yatırım Yeri Tahsisi Desteği Sağlanacak Yatırım Projelerinin Tespiti

Kamu Taşınmazlarının Yatırımlara Tahsisine İlişkin Usul ve Esaslara göre, yatırımcıya tahsis edilecek taşınmazlar üzerinde irtifak hakkı tesis edilmesi veya kullanma izni verilmesiyle ilgili olarak vali veya görevlendireceği vali yardımcısının başkanlığında kurulan Komisyon, yatırımcıya ilişkin aşağıdaki hususları dikkate alarak başvuruları değerlendirir;

- Kayıtlı ve ödenmiş sermayesi dahil mali durumu,
- Yatırımın gruplandırılan iller ve teşvik edilecek sektörler arasında yer alıp almadığı,
- Yatırımcı tarafından taahhüt edilen yatırım tutarının, maliki idarelerce taşınmaza takdir edilen rayiç değer, tarım ve hayvancılık yatırımları için bir, turizm yatırımları için iki, diğer yatırımlar için üç katı olup olmadığı,
- Taahhüt edilen yatırımın finansman kaynaklarının yeterliliği,
- Talep edilen taşınmazın üzerinde avan projenin uygulanıp uygulanamayacağı,
- Avan projesine göre yapılacak yatırımdaki kapalı ve açık alanlar dikkate alınarak ne kadarlık bir taşınmaza ihtiyaç duyulduğu.

Yapılan değerlendirme sonucu, gerekçelerini belirtmek suretiyle yatırımcıya ön izin ve kullanma izni verilmesinin veya irtifak hakkı tesis edilmesinin uygun olup olmadığına Komisyonca karar verilir ve onay için taşınmaz maliki idarelerin yetkili organlarına sunulur.

6.4 Yatırım Yeri Tahsisi Desteği Uygulaması

Yatırım yeri tahsisinden yararlanabilmek için, öncelikle yatırımcının Ekonomi Bakanlığından yatırım teşvik belgesi alması ve bu belgede yatırım yeri tahsisi desteğinin öngörölmüş olması gerekmektedir.

Yatırıma uygun taşınmazlar maliki idareler tarafından tespit edildikten ve yetkili komisyonları tarafından kıymet takdiri yapıldıktan sonra, uygun görölen taşınmazlar buldukları yerlerdeki ticaret, sanayi ve ziraat odalarına bildirilir. Taşınmaz maliki idarelerce ilana çıkılması uygun görölen taşınmazlar en az iki aylık başvuru süresi verilerek dönemler halinde ilan edilir ve bu ilanlar başvuru tarihine kadar taşınmaz maliki idarelerin internet sayfalarında da yayımlanır.

İlan üzerine, yatırımcı talep formunu doldurarak, yatırımcılardan istenecek belgeler ve yatırım bilgi formu ile birlikte maliki idarenin taşınmazının bulunduğu yerdeki birimine başvurur. Başvuru sırasında yatırımcı, bütçelerine gelir kaydedilmek üzere belli tutardaki başvuru bedelini¹ taşınmaz maliki idarelerin ilgili muhasebe birimine yatırarak, buna ilişkin makbuzu diğer belgelerle birlikte taşınmaz maliki idareye verir.

Komisyon tarafından yapılan değerlendirme sonucu tercih edilecek yatırımcı belirlenir. Yatırım projesinin tahsis işlemleri için uygun bulunması halinde konu ilgili idare tarafından yatırımcıya tebliğ edilir. Bu durumda taşınmazın durumuna göre yatırımcı ile ön izin, kullanma izni veya irtifak hakkı sözleşmesi imzalanır.

İrtifak hakkı tesis edilecek veya kullanma izni verilecek taşınmazların maliki idarelerce, bu taşınmazlardan imar planı bulunmayanların, yatırımcı tarafından imar planlarıyla imar uygulamalarının ve yapılacak tesislere ilişkin uygulama projelerinin yapılması/yaptırılması, gereken hallerde tescil, ifraz, tevhit, terk ve benzeri işlemlerin yapılması/yaptırılması amacıyla, fiili kullanım olmaksızın bedelsiz olarak bir yıl süreyle

¹ Başvuru bedeli; I. Bölgede bulunan illerde 2.500 TL, II. Bölgede bulunan illerde 2.000 TL, III. Bölgede bulunan illerde 1.500 TL, IV. ve V. Bölgelerde bulunan illerde 1.000 TL, VI. Bölgede bulunan illerde 500 TL'dir.

ön izin verilebilir ve bu süre ihtiyaç duyulması halinde bir yıl uzatılabilir. Bu durumda taşınmazın maliki idare ile yatırımcı arasında ön izin sözleşmesi düzenlenir.

Ön izin sözleşmesinde belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesi halinde, yatırımcı lehine taşınmaz üzerinde, ilk yıl için emlak vergi değerinin % 3'ü oranında takdir edilecek bedel karşılığında kırk dokuz yıl süreli bağımsız ve sürekli nitelikte irtifak hakkı tesis edilir. Taşınmazın Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunması ve tapuya tescil edilememesi nedeniyle, üzerinde irtifak hakkı tesis edilememesi halinde ise, ilk yıl için taşınmazın emlak vergi değerinin % 3'ü oranında takdir edilecek bedel karşılığında kırk dokuz yıl süreli kullanma izni verilir.

Ön izin bedelsiz olup, ilk yıl irtifak hakkı veya kullanma izni bedeli yatırım konusu taşınmazın emlak vergi değerinin I. Bölgede bulunan illerde % 2,5'i, II. Bölgede bulunan illerde % 2'si, III. Bölgede bulunan illerde % 1,5'i, IV. ve V. Bölgelerde bulunan illerde emlak vergi değerinin % 1'i, VI. Bölgede bulunan illerde % 0,5'idir.

İrtifak hakkı ve kullanma izinlerinde, ikinci ve müteakip yıllar kullanma izni ve irtifak hakkı bedelleri, cari yıl bedelinin Türkiye İstatistik Kurumunca (TÜİK) yayımlanan Üretici Fiyatları Endeksi (ÜFE-bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde değişim) oranında artırılması suretiyle hesaplanır. Diğer taraftan, ilk yıl bedeli ile sözleşmeleri gereğince artırılarak tespit edilen ikinci ve üçüncü yıl bedelleri, % 70 oranında indirim uygulanarak tahsil edilir.

İrtifak hakkı ve kullanma izni, sözleşme süresi sonunda sona erer. Bu durumda, makine, teçhizat ve demirbaşlar hariç diğer yapı ve tesisler taşınmaz maliki idareye intikal eder. Bundan dolayı hak lehtarları veya kullanma izni sahibi ile üçüncü kişilerce herhangi bir hak ve talepte bulunulamaz. Ancak, yatırımcının talep etmesi halinde, üzerindeki yapı ve tesisler dikkate alınmak suretiyle genel hükümlere göre bedeli karşılığında doğrudan irtifak hakkı tesis edilir veya kullanma izni verilir.

6.5 Yatırım Teşviklerinin Uygulama Sonuçları

Türkiye’de özellikle 2000’li yılların başlarından itibaren yoğun olarak uygulanmaya başlanan ve giderek çeşitliliği artan yatırım teşvikleri, işletmelerin maliyetlerini düşürmek suretiyle yatırım yapma arzularını artırmakta ve böylece ekonomideki toplam yatırım tutarı ve istihdam hacmi üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır.

6.5.1 5084 Sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun Uygulama Sonuçları (Ocak 2004-Temmuz 2009)

Bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının azaltılması, istihdamın artırılması ve geri kalmış illerin kalkındırılması amacıyla 29.01.2004 tarihinde yürürlüğe giren 5084 Sayılı Kanunun uygulama sonuçlarını değerlendirmek ve nasıl bir etki yarattığını belirlemek, gerek bölgesel kalkınma politikalarını belirlenmesi, gerekse uzun vadede uygulanacak teşvik politikaları açısından yol gösterici bir özelliğe sahiptir. Ancak bu Kanunda mevcut olan ve gelir vergisi stopajı teşviki, sigorta primi işveren hissesi teşviki, bedelsiz yatırım yeri tahsisi ile enerji desteğinden oluşan teşvik araçlarının her birinin farklı kurumlar tarafından uygulanması, bu teşviklerin tamamını içeren bir veri setinin bulunmaması nedeniyle, uygulama sonuçları bir bütün olarak değerlendirilememektedir (Yavan 2011).

Genel olarak, yatırım teşvik programlarında mevcut olan bu çok parçalı yapı 5084 Sayılı Kanun çerçevesinde uygulanan bölgesel teşviklerde de görülmüş, teşvik unsuru olarak düzenlenen araçlardan sigorta primi işveren hissesi teşviki Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca (Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı), gelir vergisi stopajı teşviki Maliye Bakanlığınca (Vergi Daireleri), bedelsiz yatırım yeri tahsisi Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile Maliye Bakanlığınca (Milli Emlak Genel Müdürlüğü), enerji desteği ise Hazine Müsteşarlığınca (Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü) uygulanmıştır (Eser 2011).

Ocak 2006 - Haziran 2009 döneminde verilen 8.000 adet teşvik belgesinin 7.461 adedi yerli sermayeye, geriye kalan 539 adedi yabancı sermayeye verilmiştir. Dönem boyunca teşvik belgesine bağlı olarak yapılan 62,60 milyar TL’lik sabit yatırım tutarının 48,34 milyar TL’si yerli sermayeye, 14,27 milyar TL’si yabancı sermayeye aittir. Yine dönem boyunca öngörülen istihdam sayısı toplamda 316.191 kişi olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde, yerli ve yabancı sermaye toplamı olarak en fazla teşvik hem teşvik belgesi adedi bakımından (2.441 adet) hem de sabit yatırım tutarı bakımından (21,78 milyar TL) 2008 yılında gerçekleşmiştir (Çizelge 6.1).

Çizelge 6.1 Yatırım Teşvik Belgelerinin Gelişimi (2006-2009)*

Yıllar	Sermaye Türü	Belge Adedi	Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam
2006	Yabancı Sermaye	135	1.616	17.800
	Yerli Sermaye	2.336	11.752	80.514
2007	Yabancı Sermaye	170	4.078	22.791
	Yerli Sermaye	2.075	16.185	78.797
2008	Yabancı Sermaye	174	5.494	20.544
	Yerli Sermaye	2.267	16.284	71.810
2009 ^a	Yabancı Sermaye	60	3.080	5.400
	Yerli Sermaye	783	4.118	18.535
GENEL TOPLAM		8.000	62.607	316.191

(*)Ekonomi Bakanlığının veri tabanından yararlanılarak araştırmacı tarafından derlenmiştir.

^a Ocak-Haziran dönemini kapsamaktadır.

Ekonomi Bakanlığının “2004-2008 Dönemi Enerji Desteği Uygulama Sonuçları” incelendiğinde, 5084 Sayılı Kanun kapsamında uygulanan enerji desteğinden faydalanan 50 ilde 1.274 tesis kurulduğu ve 127.843 kişilik istihdam yaratıldığı görülmektedir (Çizelge 6.2).

Çizelge 6.2 Enerji Desteği Kapsamında Yaratılan İlave İstihdamın ve Teşvik Ödemelerinin Yeni ve Eski İşletme Bazında Dağılımı (Eser 2011)

		2004 ^a	2005	2006	2007	2008	Toplam ^b
İşletme Sayısı (Adet)	Eski	191	994	1.115	1.977	1.897	2.262
	Yeni	86	280	503	938	1.034	1.274
İlave İstihdam (Kişi)	Eski	10.303	48.737	51.270	55.324	45.387	55.912
	Yeni	5.275	23.203	39.401	57.830	60.218	71.931
Teşvik Miktarı (1.000 TL)	Eski	25.341	98.665	155.224	202.349	223.309	704.888
	Yeni	1.811	21.740	42.075	66.756	119.828	252.210

^a Mart-Aralık dönemini kapsamaktadır.

^b Ne kadar süre faydalandığına bakılmaksızın, teşvik alabilmiş firma sayısı toplamını göstermektedir.

Aynı dönemde 2.262 eski tesisin enerji desteğinden faydalandığı ve bu yolla 105.029 kişilik ilave istihdam yaratıldığı, böylece söz konusu destekten toplamda 3.536 tesisin yararlandığı ve 233.043 kişilik ilave istihdam yaratıldığı görülmektedir (Çizelge 6.3).

Çizelge 6.3 Enerji Desteği Uygulama Sonuçlarının Yıllar İtibarıyla Dağılımı (Eser 2011)

		2004 ^a	2005	2006	2007	2008	Toplam ^b
Teşvikten Faydalanan İşletme Sayısı (adet)	Eski Tesis	191	994	1.115	1.977	1.897	2.262
	Yeni Tesis	86	280	503	938	1.034	1.274
	Toplam	277	1.274	1.618	2.915	2.931	3.536
Teşvikten Faydalanan İstihdam Sayısı (adet)	Mevcut	9.915	52.769	58.229	88.552	91.581	105.029
	İlave	15.578	71.940	90.671	113.154	105.605	127.843
	Toplam	25.493	124.709	148.900	201.706	197.456	233.043
Teşvik Miktarı (1.000 TL)	Toplam	27.153	120.406	197.301	269.106	343.138	957.105

^a Mart-Aralık dönemini kapsamaktadır.

^b Ne kadar süre faydalandığına bakılmaksızın, teşvik alabilmiş firma sayısı toplamını göstermektedir.

Söz konusu dönemde enerji desteğinin bölgesel dağılımı incelendiğinde, teşvik kapsamındaki illerin % 44'ünü oluşturan Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine yapılan yatırımın % 27 ve yaratılan ilave istihdamın % 17 seviyesinde gerçekleştiği, teşvik kapsamındaki illerin yaklaşık % 28'ini oluşturan Karadeniz Bölgesine yapılan yatırımın % 28 ve yaratılan ilave istihdamın % 39 seviyesinde gerçekleştiği, teşvik kapsamındaki illerin % 10'unu oluşturan Ege ve Akdeniz Bölgelerine ise yapılan yatırımın ve yaratılan ilave istihdamın %30 seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir.

Enerji desteği uygulaması ile en fazla istihdam artışının dokuma ve giyim sektöründe yaratıldığı, en fazla istihdam artışının Kahramanmaraş ilinde gerçekleştiği, toplam enerji desteğinin yaklaşık 2/3'ünden Kahramanmaraş, Adıyaman, Malatya, Uşak, Elazığ, Şanlıurfa, Niğde ve Kütahya illerinin yararlandığı, Ardahan, Hakkari ve Şırnak illerine Kanun kapsamında yatırım yapılmadığı, yeni işletmeler açısından en fazla istihdam artışının Düzce ilinde olduğu, en fazla yeni tesisin Uşak ilinde faaliyete geçtiği, Ardahan, Hakkari, Şırnak ve Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri) illerinde faaliyete geçen yeni işletme bulunmadığı görülmektedir.

5084 Sayılı Kanun, 5350 Sayılı Kanun ve 5615 Sayılı Kanun çerçevesinde yürütülen sigorta primi işveren hissesi teşvikinin Mart 2004 - Ekim 2009 dönemindeki uygulamalarına bakıldığında, teşvikin toplam maliyetinin 2,49 milyar TL olduğu, 38.170 adet firmanın ve 442.233 adet sigortalının bu destekten yararlandığı görülmektedir (Çizelge 6.4).

Çizelge 6.4 Sigorta Primi İşveren Hissesi Teşviki Uygulamasının 5084, 5350 ve 5615 Sayılı Kanunlara ve Yıllara Göre Dağılımı (Eser 2011)

		2004 ^a	2005	2006	2007	2008	2009 ^b	Ortalama / Toplam
Teşvikten Faydalanan İşletme Sayısı (Adet)	5084 Sayılı Kanun	23.161	37.066	32.671	28.111	23.791	19.167	27.328
	5350 Sayılı Kanun	-	973	2.248	2.789	-	-	2.003
	5615 Sayılı Kanun	-	-	-	15.118	22.254	21.672	19.681
	Toplam	23.161	38.039	34.919	46.018	46.045	40.839	38.170
Teşvikten Faydalanan Sigortalı Sayısı (Kişi)	5084 Sayılı Kanun	77.211	140.018	157.137	143.819	126.265	97.448	123.650
	5350 Sayılı Kanun	-	61.604	140.296	178.492	-	-	126.797
	5615 Sayılı Kanun	-	-	-	438.647	565.922	526.537	510.369
	Toplam	77.211	201.622	297.433	760.957	692.187	623.985	442.233
Teşvik Miktarı (1.000 TL)	5084 Sayılı Kanun	52.564	125.128	152.359	152.129	141.302	101.467	724.949
	5350 Sayılı Kanun	-	41.470	139.450	63.167	-	-	244.088
	5615 Sayılı Kanun	-	-	-	314.559	650.661	551.864	1.517.083
	Toplam	52.564	166.598	291.809	529.855	791.963	653.331	2.486.120

^aMart-Aralık dönemini kapsamaktadır.

^bOcak-Ekim dönemini kapsamaktadır.

Teşvik miktarı 2004-2006 yılları arasında cari fiyatlarla 511 milyon TL iken, 2007-2009 döneminde cari fiyatlarla yaklaşık 1,98 milyar TL olmuştur. Teşvikten yararlanan ortalama sigortalı sayısı 2004-2006 döneminde 192.089 iken, 2007-2009 döneminde 692.377 olarak gerçekleşmiştir. Teşvikten faydalanan işletme sayısı 2004-2006 döneminde 96.119 iken, 2007-2009 döneminde 132.902 olarak gerçekleşmiştir. 2007-2009 dönemindeki bu artışın temel nedeni, 5615 Sayılı Kanunla istihdam sağlama alt sınırının 10 kişiye düşürülmesi ve tedbirin yeni istihdam yanında mevcut istihdamı da kapsayacak şekilde genişletilmesi olmuştur (Eser 2011).

Kanunlar itibarıyla teşvik uygulama sonuçları incelendiğinde, mevcut istihdamın desteklenmesini de öngören 5615 Sayılı Kanun kapsamındaki uygulama en fazla yararlanıcının yer aldığı ve en fazla ödemenin yapıldığı program olmuştur. 5350 Sayılı

Kanun çerçevesinde kapsanan il sayısı 36'dan 49'a çıkarılmasına rağmen, asgari istihdam koşulunun 30 olarak belirlenmesi nedeniyle, bu Kanun kapsamındaki ortalama uygulama göstergeleri 5615 ve 5084 Sayılı Kanunların gerisinde kalmıştır (Eser 2011).

5084 Sayılı Kanun, 5350 Sayılı Kanun ve 5615 Sayılı Kanun çerçevesinde sağlanan gelir vergisi stopajı teşvikinin Mart 2004 - Ekim 2009 dönemindeki uygulamalarına bakıldığında, sigorta primi işveren hissesi teşvikinde olduğu gibi, 38.170 adet firmanın ve 442.233 adet sigortalının bu destekten yararlandığı görülmekte, teşvikin toplam maliyetinin ise 888 milyon TL olduğu tahmin edilmektedir (Çizelge 6.5).

Çizelge 6.5 Gelir Vergisi Stopajı Teşviki Uygulamasının 5084, 5350 ve 5615 Sayılı Kanunlara ve Yıllara Göre Dağılımı (Eser 2011)

		2004 ^a	2005	2006	2007	2008	2009 ^b	Ortalama / Toplam
Teşvikten Faydalanan İşletme Sayısı (Adet)	5084 Sayılı Kanun	23.161	37.066	32.671	28.111	23.791	19.167	27.328
	5350 Sayılı Kanun	-	973	2.248	2.789	-	-	2.003
	5615 Sayılı Kanun	-	-	-	15.118	22.254	21.672	19.681
	Toplam	23.161	38.039	34.919	46.018	46.045	40.839	38.170
Teşvikten Faydalanan Sigortalı Sayısı (Kişi)	5084 Sayılı Kanun	77.211	140.018	157.137	143.819	126.265	97.448	123.650
	5350 Sayılı Kanun	-	61.604	140.296	178.492	-	-	126.797
	5615 Sayılı Kanun	-	-	-	438.647	565.922	526.537	510.369
	Toplam	77.211	201.622	297.433	760.957	692.187	623.985	442.233
Teşvik Miktarı (1.000 TL)	5084 Sayılı Kanun	34.369	81.884	99.619	99.468	22.619	12.455	350.345
	5350 Sayılı Kanun	-	27.115	91.179	41.302	-	-	159.596
	5615 Sayılı Kanun	-	-	-	205.673	104.682	68.119	378.474
	Toplam	34.369	108.929	190.798	346.443	127.301	80.574	888.415

^a Mart-Aralık dönemini kapsamaktadır.

^b Ocak-Ekim dönemini kapsamaktadır.

5615 Sayılı Kanunla mevcut istihdamı da kapsayacak şekilde bu teşvik unsurunun uygulamasını genişletilmesiyle 2007 yılında teşvik miktarında bir önceki yıla göre yaklaşık % 82 oranında artarak 346 milyon TL seviyesine yükselirken, 2008 yılı başından itibaren geçerli olmak üzere asgari geçim indirimi yükünün işletmelere

aktarılması nedeniyle teşvik miktarı yaklaşık % 63 oranında azalarak 127 milyon TL seviyesine düşmüştür. Dolayısıyla asgari geçim indirimi uygulamasının 5084 Sayılı Kanun ile sağlanan gelir vergisi stopajı teşvikini bertaraf ettiği söylenebilir.

Gerek sigorta primi işveren hissesi teşvikinden gerekse gelir vergisi stopajı teşvikinden en çok yararlanan illerin Kahramanmaraş, Diyarbakır, Malatya, Düzce, Afyon, Uşak, Ordu ve Trabzon olduğu, Ardahan, Çanakkale (Gökçeada ve Bozcaada), Kilis, Tunceli, Ağrı, Artvin, Bayburt, Bitlis, Iğdır ve Hakkari illerinin teşvikten aldıkları payların ise son derece düşük kaldığı görülmüştür (Eser 2011).

Bedelsiz yatırım yeri tahsis destek unsuru açısından bakıldığında, 5084 Sayılı Kanun kapsamında 34 farklı ilde 112 yatırımcıya toplam 9.854.594,46 m² yatırım yeri tahsis edildiği, bu taşınmazlar üzerinde 2,04 milyar TL tutarında yatırım yapıldığı ve 21.650 kişilik istihdam yaratıldığı görülmektedir (Çizelge 6.6).

Yatırım yeri tahsisinden en çok yararlanan iller sırasıyla Çankırı, Zonguldak, Kahramanmaraş, Erzurum, Samsun, Afyonkarahisar, Sivas ve Düzce olmuştur. Bu sekiz ile yapılan yer tahsis toplam 8.607.513,42 m² olup, Kanun kapsamında tahsis edilen toplam yüzölçümün % 87,3'ünü oluşturmaktadır. Sözü edilen sekiz ilde öngörülen yatırım tutarı toplamı 1,70 milyar TL olup, toplam yatırım tutarının % 83,5'ini, öngörülen istihdam sayısı 17.729 kişi olup, öngörülen toplam istihdamın % 81,9'unu oluşturmaktadır. Mevcut 34 il içerisinde söz konusu destekten yüzölçümü olarak en az yararlanan iller ise Rize, Ağrı, Iğdır, Siirt, Van ve Çorum olmuştur.

5084 Sayılı Kanun kapsamında bu destek unsurundan yararlanan 112 yatırımcıdan 20 yatırımcı lehine toplam 2,83 milyon TL bedel karşılığında taşınmazların tapu kütüklerinde bulunan şerhleri terkin edilmiştir (Çizelge 6.7). Diğer taraftan, 18 yatırımcı taahhütlerini yerine getirdiklerinden kendilerine devredilen taşınmazların bedelsiz şerh terkinleri yapılmış, 14 yatırımcı ise 4706 Sayılı Kanununun Geçici 14 üncü maddesinden yararlanmış ve kendilerine devredilen taşınmazların şerh terkinleri bu madde kapsamında gerçekleştirilmiştir. Geriye kalan 60 yatırımcıya yatırım yeri olarak devredilen taşınmazlara ilişkin işlemler ise halen devam etmektedir.

Çizelge 6.6 5084 Sayılı Kanun Kapsamında Bedelsiz Devir İşlemlerinin İllere Göre Dağılımı*

Sıra No	İller	Yatırımı Sayısı	Devir veya Ön Tahsis Miktarı (m ²)	Yatırım Tutarı (TL)	İstihdam Sayısı (Kişi)
1	Afyonkarahisar	7	405.183,56	67.899.273,60	530
2	Ağrı	1	6.642,69	1.874.514,64	12
3	Aksaray	6	77.917,00	19.301.290,00	249
4	Amasya	1	62.295,00	7.200.000,00	150
5	Bartın	1	41.800,00	14.850.000,00	400
6	Çankırı	9	3.937.128,82	223.017.320,00	1.755
7	Çorum	1	11.363,88	660.000,00	15
8	Diyarbakır	2	31.549,86	5.140.000,00	225
9	Düzce	7	304.847,00	71.804.268,84	1.435
10	Elazığ	5	77.098,00	6.812.557,85	84
11	Erzincan	3	192.613,35	6.254.872,33	81
12	Erzurum	4	702.157,21	25.793.074,00	706
13	Giresun	3	56.089,62	15.950.000,00	240
14	İğdır	1	7.683,00	1.456.000,00	40
15	Kahramanmaraş	5	726.681,64	405.382.500,00	319
16	Karaman	1	34.600,00	8.513.593,00	170
17	Kastamonu	4	134.044,83	55.631.361,16	778
18	Kırıkkale	2	111.451,00	31.885.519,00	115
19	Kütahya	2	102.378,00	82.012.316,00	180
20	Mardin	2	55.300,00	4.597.491,00	165
21	Nevşehir	1	9.577,33	1.601.000,00	150
22	Ordu	3	21.026,73	14.298.764,00	180
23	Osmaniye	3	29.000,00	4.521.390,25	54
24	Rize	1	4.874,21	981.500,00	30
25	Samsun	5	532.631,51	161.381.557,00	2.362
26	Siirt	1	8.216,68	4.000.000,00	180
27	Sivas	4	339.324,00	50.847.456,00	360
28	Tokat	1	13.000,00	1.000.000,00	10
29	Trabzon	2	65.452,76	25.413.676,74	203
30	Tunceli	2	18.734,64	3.518.654,00	55
31	Uşak	2	65.371,00	13.000.000,00	90
32	Van	1	9.001,46	3.485.496,00	30
33	Yozgat	1	-	1.737.000,00	35
34	Zonguldak	18	1.659.559,68	694.440.082,13	10.262
TOPLAM		112	9.854.594,46	2.036.262.527,54	21.650

(*) Maliye Bakanlığı (Milli Emlak Genel Müdürlüğü) verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Çizelge 6.7 5084 Sayılı Kanunun Mülga 5. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğe Göre Bedelsiz Devredilen Taşınmazlardan Bedeli Karşılığı Şerh Terkini Yapılanların İllere Göre Dağılımı*

Sıra No	İli	Yatırımcı Sayısı	Devir veya Ön Tahsis Miktarı (m ²)	Kıymet Takdiri veya Satış Bedeli (TL)	Yatırım Tutarı (TL)	İstihdam Sayısı (Kişi)
1	Çankırı	3	31.573,00	129.000,00	1.859.050,00	55
2	Çorum	1	11.363,88	14.205,00	660.000,00	15
3	Düzce	2	44.297,00	732.938,40	5.400.160,00	480
4	Elazığ	1	17.721,00	88.605,00	1.654.000,00	10
5	Erzurum	2	14.000,00	947.305,15	9.818.574,00	105
6	Giresun	2	10.089,00	101.218,48	4.350.000,00	200
7	Kırıkkale	1	100.000,00	130.000,00	26.391.128,00	75
8	Ordu	1	5.082,00	8.000,00	350.000,00	20
9	Osmaniye	1	14.500,00	58.000,00	1.804.000,00	15
10	Sivas	1	4.139,00	6.208,50	1.000.000,00	13
11	Yozgat	1	-	3.920,19	1.737.000,00	35
12	Zonguldak	3	17.478,00	146.868,00	982.725,00	120
13	Diyarbakır	1	13.150,00	460.250,00	2.640.000,00	175
TOPLAM		20	283.392,88	2.826.518,72	58.646.637,00	1.318

(*) Maliye Bakanlığı (Milli Emlak Genel Müdürlüğü) verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıda açıklanan hususlar dışında, 24 farklı ilde üzerinde toplam 1,22 milyar TL yatırım yapılması ve 9.563 kişilik istihdam sağlanması öngörülen 3.701.438,21 m² yüzölçümlü yatırım yeri 59 yatırımcıya tahsis edilmiş, ancak bu yatırımcıların taahhütlerini yerine getirememeleri sonucu bedelsiz devir işlemleri iptal edilmiştir (Çizelge 6.8). 5084 Sayılı Kanun kapsamında yatırım yeri tahsisi desteğinden yararlanan 112 yatırımcı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, iptal edilen bedelsiz devir işlemlerinin oldukça yüksek bir oran olduğu dikkat çekmektedir.

5084 Sayılı Kanun kapsamında, 27 farklı ilde toplam 74 yatırımcıya bedelsiz irtifak hakkı tesis edilmiş, bedelsiz irtifak hakkı tesis edilen taşınmazlar üzerinde 3,68 milyar TL tutarında yatırım yapılması ve 11.233 kişilik istihdam sağlanması öngörülmüştür (Çizelge 6.9). Yatırımcı sayısı olarak bakıldığında, Kanun kapsamında bedelsiz irtifak hakkı işlemlerinden en çok Çankırı, Afyonkarahisar, Düzce, Diyarbakır ve Mardin illerinin yararlandıkları görülmektedir.

Çizelge 6.8 5084 Sayılı Kanuna Göre İptal Edilen Bedelsiz Devir İşlemlerinin İllere Göre Dağılımı*

Sıra No	İller	Yatırımcı Sayısı	Devir veya Ön Tahsis Miktarı (m ²)	Yatırım Tutarı (TL)	İstihdam Sayısı (Kişi)
1	Adıyaman	1	6.642,00	2.172.200,00	36
2	Afyonkarahisar	14	1.187.843,00	509.067.754,00	3.365
3	Aksaray	1	2.700,00	4.640.000,00	190
4	Amasya	2	14.999,74	7.589.678,00	185
5	Çankırı	2	64.850,79	6.907.000,00	170
6	Çorum	1	23.615,33	8.149.055,00	30
7	Diyarbakır	4	195.600,00	10.355.164,00	190
8	Düzce	5	153.127,11	38.393.886,14	370
9	Elazığ	7	133.266,00	6.629.000,00	136
10	Erzincan	2	195.006,63	21.074.325,00	223
11	Erzurum	2	15.172,30	3.715.448,00	84
12	Giresun	1	38.537,00		40
13	Kırıkkale	1	14128	5.275.000	50
14	Mardin	1	6.940,00	5.628.000,00	55
15	Nevşehir	2	554.300,00	56.012.040,00	115
16	Ordu	2	33.530,00	5.731.675,00	430
17	Osmaniye	2	107.100,00	3.845.000,00	28
18	Samsun	1	217.709,35	200.000.000,00	2.000
19	Sivas	1	30.783,14	8.142.480,00	15
20	Şırnak	1	500.000,00	59.474.000,00	200
21	Trabzon	1	4.991,82	908.950,00	30
22	Van	1	3.600,00	967.850,00	30
23	Yozgat	2	64.159,00	28.700.000,00	61
24	Zonguldak	2	132.837,00	229.210.172,09	1.530
TOPLAM		59	3.701.438,21	1.222.588.677,23	9.563

(*) Maliye Bakanlığı (Milli Emlak Genel Müdürlüğü) verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Çizelge 6.9 5084 Sayılı Kanuna Göre Yapılan Bedelsiz İrtifak Hakkı İşlemleri*

Sıra No	İli	Yatırımcı Sayısı	Yatırım Tutarı (TL)	İstihdam Sayısı
1	Afyonkarahisar	8	1.892.256.767,56	1.942
2	Ağrı	1	12.323.333,00	111
3	Bartın	2	8.972.726,00	70
4	Bitlis	3	42.047.895,19	57
5	Çanakkale	1	4.705.680,00	35
6	Çankırı	9	67.122.835,38	500
7	Diyarbakır	7	77.391.563,00	515
8	Düzce	7	111.618.669,91	760
9	Elazığ	4	14.772.908,00	56
10	Erzurum	2	197.934.566,93	383
11	İğdır	1	8.018.200,00	50
12	Kastamonu	2	24.200.000,00	100
13	Kilis	1	2.350.290,84	30
14	Kütahya	1	95.910.000,00	150
15	Malatya	3	205.704.572,00	520
16	Mardin	7	34.779.337,98	439
17	Nevşehir	2	58.500.000,00	30
18	Niğde	1	349.573,00	11
19	Ordu	1	17.806.751,00	370
20	Osmaniye	2	218.700.000,00	1.000
21	Samsun	1	324.191.530,00	1.200
22	Siirt	1	5.880.000,00	14
23	Sinop	1	88.241.270,00	150
24	Sivas	1	3.180.258,00	30
25	Trabzon	1	112.263.322,00	2.500
26	Van	2	9.798.233,10	60
27	Yozgat	2	42.131.660,92	150
TOPLAM		74	3.681.151.943,81	11.233

(*) Maliye Bakanlığı (Milli Emlak Genel Müdürlüğü) verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

5084 Sayılı Kanuna göre yatırımcılara bedelsiz devredilen, bedelsiz devir kapsamında şerh terkinin yapılan ve yatırımcılar lehine üzerinde bedelsiz irtifak hakkı/kullanma izni verilen taşınmazlar üzerinde yapılması öngörülen toplam sabit yatırım tutarı 5,78 milyar TL, öngörülen toplam istihdam sayısı ise 34.201 kişi olmuştur. Bu veriler, Ocak 2006-Haziran 2009 döneminde düzenlenen teşvik belgelerindeki verilerle karşılaştırıldığında,

öngörülen toplam sabit yatırım tutarının yaklaşık olarak % 9'una, öngörülen istihdam sayısının ise yaklaşık % 11'ine denk geldiği görülmektedir. Bu verilere bakıldığında, gerçekleşme rakamları bilinmemekle beraber, kamu taşınmazlarının yatırım teşviklerinde sözü edilen dönemde önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir.

6.5.2 2009/15199 Sayılı Kararın Uygulama Sonuçları (Ağustos 2009- Haziran 2012)

Yatırım teşviklerinin gerçekleşmeleri ile ilgili veriler Ekonomi Bakanlığı tarafından tutulmakla birlikte, sadece düzenlenen teşvik belgesi sayısı, öngörülen yatırım tutarı ve istihdam sayısı gibi veriler yayımlanmaktadır. Gerçekleşme verileri Ekonomi Bakanlığında temin edilememiş olup, 2009/15199 ve 2012/3305 Sayılı Kararların uygulama sonuçları yayımlanan veriler esas alınarak değerlendirilecektir.

Yeni teşvik sistemi ile birlikte dağınık halde bulunan yatırım teşvikleri daha sistematik bir hale getirilmiş, sistemin uygulanmaya başlamasıyla yatırım teşvikleri ile ilgili bütün istatistiklerde kayda değer artışlar görülmüştür.

2009/15199 sayılı Kararın uygulama alanı bulduğu Ağustos 2009 – Haziran 2012 döneminde düzenlenen toplam 12.368 adet yatırım teşvik belgesinin 11.744 adedi yerli firmalar, 624 adedi de yabancı sermayeli firmalar tarafından alınmıştır. Bu dönemde yerli firmalara düzenlenen belgelerde öngörülen toplam sabit yatırım tutarı 142,91 milyar TL olurken, yabancı sermayeli firmalara düzenlenen belgelerde öngörülen toplam sabit yatırım tutarı ise 26,95 milyar TL olmuştur (Çizelge 6.10). Bu dönemde (2 yıl 11 ay) verilen teşvik belgeleri Ocak 2006 - Haziran 2009 dönemi (3 yıl 6 ay) ile karşılaştırıldığında, belge sayısının % 55, öngörülen sabit yatırım tutarının % 171 ve öngörülen istihdam sayısının % 28 oranında arttığı görülmektedir. TÜİK verilerine göre, Türkiye'de 2012 yılında işsizlik oranının % 8,4 ve işsiz sayısının 2.204.000 olduğu göz önünde bulundurulduğunda, dönem boyunca öngörülen ve işsizliğin yaklaşık % 18'ine denk gelen 404.375 kişilik istihdamın kayda değer bir rakam olduğu söylenebilir.

Çizelge 6.10 Yatırım Teşvik Belgeleri (Ağustos 2009 – Haziran 2012)*

Yıllar	Belge Adedi			Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)			Öngörülen İstihdam (Kişi)		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
2009 ^a	92	1.229	1.321	6.582	13.863	20.445	10.217	46.565	56.782
2010	218	4.287	4.505	8.262	62.322	70.584	18.050	143.553	161.603
2011	228	4.390	4.618	10.016	48.181	58.197	10.152	122.992	133.144
2012 ^b	86	1.838	1.924	2.085	18.546	20.631	2.920	49.926	52.846
Toplam	624	11.744	12.368	26.947	142.911	169.858	41.339	363.036	404.375

(*) Ekonomi Bakanlığı verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

^a 2009 Ağustos-Aralık dönemini kapsamaktadır.

^b 2012 Ocak-Haziran dönemini kapsamaktadır.

Bu dönemde düzenlenen yatırım teşvik belgelerinden en yüksek payı % 33 ile Ankara, İzmir, İstanbul ve Bursa gibi gelişmiş illerin bulunduğu I. Bölge (14 adet il) alırken, en düşük payı % 20 ile sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyeleri düşük olan Ağrı, Muş, Bitlis ve Bayburt gibi illerin bulunduğu IV. Bölge (31 adet il) almıştır. Öngörülen sabit yatırım tutarına göre de en yüksek paya % 44 ile I. Bölge sahipken, en düşük paya % 11 ile IV. Bölgenin sahip olduğu görülmektedir (Çizelge 6.11). Bu durum, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını azaltmayı amaçlayan bir teşvik sisteminin bu açıdan beklenen etkileri yaratamadığını göstermektedir.

Çizelge 6.11 Yatırım Teşvik Belgelerinin Bölgesel Karşılaştırılması (Ağustos 2009– Haziran 2012)*

Yıllar	Belge Adedi					Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)				
	I. Bölge	II. Bölge	III. Bölge	IV. Bölge	Toplam	I. Bölge	II. Bölge	III. Bölge	IV. Bölge	Toplam
2009 ^a	424	228	421	248	1.321	10.126	4.450	3.728	2.141	20.445
2010	1.261	662	1.509	1.073	4.505	28.289	22.717	13.517	6.064	70.587
2011	1.599	692	1.459	868	4.618	27.831	8.278	13.328	8.759	58.196
2012 ^b	751	228	600	345	1.924	8.256	4.239	5.872	2.265	20.632
Toplam	4035	1.810	3.989	2.534	12.368	74.503	39.684	36.444	19.227	169.858
Dağılım (%)	33	15	32	20	100	44	23	22	11	100

(*) Ekonomi Bakanlığı verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

^a2009 Ağustos-Aralık dönemini kapsamaktadır.

^b 2012 Ocak-Haziran dönemini kapsamaktadır.

Düzenlenen teşvik belgelerinin 8.250 adedi üretime dönük ana makine, teçhizat ve yardımcı tesisleri kapsayan ve yatırımın yapılacağı yerde aynı üretim konusunda tesisi olmayan veya var olan tesisle altyapı açısından bütünlük arz etmeyen yatırımlar olan “Komple Yeni”, 2.838 adedi var olan yatırıma üretim hattının ya da makine-teçhizat eklenmesi suretiyle üretim kapasitenin yükseltilmesine dönük olan ve var olan tesisle alt yapı açısından bütünlük arz eden yatırımlar olan “Tevsi” ve 1.280 adedi ise var olan tesislerdeki makine-teçhizatın yenilenmesini ve ürünün kalitesinin artırılmasını veya modelinin değiştirilmesini içeren yatırımlar olan “modernizasyon” ve üretilen ürüne tamamlayıcı özellikte ara malı verecek veya bu ürünü ara malı olarak kullanacak şekilde var olan tesise ileriye veya geriye doğru entegre olan “entegrasyon” gibi “Diğer” mahiyetteki yatırımlara aittir. Bu dönemde öngörülen 169,86 milyar TL’lik toplam sabit yatırım tutarının 119,83 milyar TL’si “Komple Yeni Yatırım”, 33,89 milyar TL’si ise “Tevsi Yatırım” olmuştur (Çizelge 6.12).

Çizelge 6.12 Yatırım Teşvik Belgelerinin Mahiyetlerine Göre Dağılımı (Ağustos 2009 – Haziran 2012) *

Yıllar	Diğer		Komple Yeni Yatırım		Tevsi		Toplam	
	Belge Adedi	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	Belge Adedi	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	Belge Adedi	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	Belge Adedi	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)
2009 ^a	151	4.147	822	12.095	348	4.204	1.321	20.445
2010	488	5.966	3.054	50.913	963	13.705	4.505	70.584
2011	446	4.662	3.104	41.222	1.068	12.315	4.618	58.197
2012 ^b	195	1.375	1.270	15.595	459	3.661	1.924	20.631
Toplam	1280	16.149	8250	119.825	2.838	33.885	12.368	169.858

(*) Ekonomi Bakanlığı verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

^a 2009 Ağustos-Aralık dönemini kapsamaktadır.

^b 2012 Ocak-Haziran dönemini kapsamaktadır.

Yine bu dönemde düzenlenen 12.368 adet yatırım teşvik belgesinin 6 adedi “ar-ge”, 4.976 adedi “bölgesel”, 47 adedi “büyük ölçekli”, 2 adedi “çevre” ve 7.337 adedi ise “genel” mahiyete sahiptir. Yatırım teşvik belgelerinde öngörülen toplam 169,86 milyar TL’lik sabit yatırım tutarının sadece 68 milyon TL’si “ar-ge” yatırımlarına, 87 milyon TL’si “çevre” yatırımlarına aittir. 2009/15199 Sayılı Kararın bir amacı da çevre

korumaya yönelik yatırım faaliyetlerini ve ar-ge faaliyetlerini desteklemek olmasına rağmen hem çevre, hem de ar-ge yatırımları için düzenlenen teşvik belgesi sayısı ve öngörülen sabit yatırım tutarları son derece düşük kalmıştır. Ancak Türkiye’de ar-ge harcamalarının GSYH’ye oranının % 1 civarında olduğu dikkate alındığı zamanda, söz konusu dönemde öngörülen ar-ge yatırımlarının payının oldukça düşük olması “anlaşılır” bir durumdur. Öngörülen toplam 169,86 milyar TL’lik sabit yatırım tutarından en büyük pay ise 78,99 milyar TL ile asgari yatırım tutarlarına ulaşılması kaydı ile genel teşvik sisteminden teşvik edilmeyecek yatırım konuları dışında ülke genelindeki bütün yatırımlar için uygulanabilen “genel” mahiyetteki yatırımlara aittir (Çizelge 6.13).

Çizelge 6.13 Yatırım Teşvik Belgelerinin Türlerine Göre Dağılımı (Ağustos 2009-Haziran 2012)

Yıllar	Ar-Ge		Bölgesel		Büyük Ölçekli		Çevre		Genel	
	Belge Adedi	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	Belge Adedi	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	Belge Adedi	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	Belge Adedi	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	Belge Adedi	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)
2009 ^a	0	0	549	6.909	16	4.739	2	87	754	8.711
2010	2	31	2.148	25.897	21	24.509	0	0	2.334	20.143
2011	3	25	1.649	15.686	8	6.459	0	0	2.958	36.030
2012 ^b	1	13	630	6.274	2	241	0	0	1.291	14.105
Toplam	6	68	4.976	54.766	47	35.946	2	87	7.337	78.992

(*) Ekonomi Bakanlığı verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

^a 2009 Ağustos-Aralık dönemini kapsamaktadır.

^b 2012 Ocak-Haziran dönemini kapsamaktadır.

Düzenlenen teşvik belgesi sayısı, öngörülen yatırım tutarı ve istihdam sayısı göz önünde bulundurulduğunda, en yüksek paya imalat sektörünün sahip olduğu görülmektedir. Öngörülen sabit yatırım tutarı açısından en düşük pay madencilik sektöründe iken, istihdam açısından en düşük pay enerji sektöründedir (Çizelge 6.14).

Çizelge 6.14 Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörlere Göre Dağılımı (Ağustos 2009 – Haziran 2012)*

Sektörler	Belge Adedi	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)
Madencilik	766	5.050	16.494
İmalat	7.852	85.070	242.528
Enerji	538	37.103	10.643
Hizmetler	3.212	42.636	134.710
Toplam	12.368	169.858	404.375

(*) Ekonomi Bakanlığı verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Dönem boyunca yatırım yeri tahsisi destek unsuru olarak, üzerinde yatırımcı lehine irtifak hakkı tesis edilen kamu taşınmazlarının sayısı 15, ön izin verilen kamu taşınmazlarının sayısı ise 52 olmak üzere toplam 67 adet ile sınırlı kalmıştır. Bu taşınmazlar üzerinde öngörülen sabit yatırım tutarı toplamı yaklaşık 743 milyon TL, öngörülen istihdam sayısı 3.597 kişi olmuştur (Çizelge 6.15 ve Çizelge 6.16). Uygulamada, yatırımcıların talep etmesi halinde düzenlenen teşvik belgelerine bir destek unsuru olarak “yatırım yeri tahsisi” işlenmektedir. Bu rakamlar, teşvik sisteminin geneli ile karşılaştırıldığında, öngörülen sabit yatırım tutarı olan 169,86 milyar TL tutarın yaklaşık % 0,4’üne, 404.375 kişilik istihdam sayısının yaklaşık % 0,9’una denk geldiği görülmektedir.

Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, denetimi tam olarak yapılamamakla beraber yatırım yeri tahsisi açısından bu verilerin gerçekleşen değerler olduğudur. Yatırım teşvikleri gerçekleştirmeleri Ekonomi Bakanlığı tarafından yayımlanmadığından, yukarıdaki karşılaştırma her ne kadar sağlıklı görünmese de gerek sabit yatırım tutarının gerekse istihdam sayısının son derece düşük kalması, “yatırım yeri tahsisi” destek unsurunun teşvik sistemindeki yerini ve önemini zayıflatmaktadır.

Çizelge 6.15 4706 Sayılı Kanunun Ek 3 üncü Maddesine Göre İrtifak Hakkı Tesis Edilen Taşınmazların Dağılımı (Eylül 2010-Haziran 2012)*

Sıra	İli	Taşınmaz Sayısı	Yüzölçümü (m ²)	İstihdam Sayısı (Kişi)	Yatırım Tutarı (TL)
1	Adıyaman	1	5.447,96	33	2.900.000,00
2	Amasya	1	175.287,10	20	3.740.596,00
3	Ardahan	1	5.610,87	15	1.676.761,13
4	Bingöl	1	1.994,63	41	1.951.881,00
5	Çankırı	2	446.702,20	35	10.628.865,89
6	Elazığ	1	3.866,93	10	3.900.000,00
7	Giresun	1	16.111,60	110	1.800.000,00
8	Gümüşhane	1	5.568,24	20	4.250.190,00
9	Kahramanmaraş	1	158.609,81	10	3.200.000,00
10	Karabük	1	12.433,00	60	2.800.000,00
11	Konya	1	1.040.150,00	30	4.086.000,00
12	Mardin	1	5.500,00	25	2.807.926,00
13	Samsun	1	13.776,11	420	60.132.503,18
14	Sivas	1	294.633,77	30	6.500.000,00
TOPLAM		15	2.185.692,22	859	110.374.723,20

(*) Maliye Bakanlığı (Milli Emlak Genel Müdürlüğü) verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Çizelge 6.16 4706 Sayılı Kanunun Ek 3 üncü Maddesine Göre Ön İzin Verilen Taşınmazların Dağılımı (Eylül 2010-Haziran 2012)*

Sıra	İli	Taşınmaz Sayısı	Yüzölçümü (m ²)	İstihdam Sayısı	Yatırım Tutarı (TL)
1	Adana	1	62.882,00	200	24.530.423,38
2	Afyon	10	1.632.303,93	598	114.281.059,00
3	Amasya	1	16.625,72	27	2.143.980,00
4	Balıkesir	1	9.086,43	99	8.700.000,00
5	Burdur	1	1.079.542,84	32	9.567.056,00
6	Bursa	2	356.086,00	148	22.676.370,00

Çizelge 6.16 4706 Sayılı Kanunun Ek 3 üncü Maddesine Göre Ön İzin Verilen Taşınmazların Dağılımı (Eylül 2010-Haziran 2012) (devam)

Sıra	İli	Taşınmaz Sayısı	Yüzölçümü (m ²)	İstihdam Sayısı	Yatırım Tutarı (TL)
7	Çanakkale	3	47.417,11	83	7.171.600,00
8	Elazığ	4	347.500,00	54	34.156.061,00
9	Gümüşhane	1	51.111,00	30	3.276.000,00
10	Kahramanmaraş	2	83.591,08	20	3.130.033,00
11	Karabük	1	97.777,03	40	3.150.000,00
12	Karaman	1	3.175,00	150	19.232.250,00
13	Kastamonu	1	21.500,00	160	8.047.907,00
14	Kırklareli	1	12.059,58	50	3.429.949,86
15	Konya	4	11.072.618,57	199	146.781.863,95
16	Kütahya	3	1.139.844,84	85	15.993.000,00
17	Malatya	2	136.560,71	45	7.948.050,00
18	Mardin	4	187.297,90	196	39.946.889,00
19	Ordu	2	44.333,02	40	7.799.195,00
20	Samsun	1	26.501,16	164	87.761.082,00
21	Siirt	2	251.102,65	43	14.990.020,00
22	Şanlıurfa	2	45.954,10	150	26.026.810,05
23	Trabzon	1	2.590,14	100	12.358.345,00
24	Yozgat	1	1.834.048,73	25	9.877.720,00
TOPLAM		52	18.561.509,54	2.738	632.975.664,24

(*) Maliye Bakanlığı (Milli Emlak Genel Müdürlüğü) verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

6.5.3 2012/3305 Sayılı Kararın Uygulama Sonuçları (Haziran 2012-Aralık 2016)

2012/3305 sayılı Karar kapsamında Haziran 2012-Aralık 2016 döneminde düzenlenen 20.798 adet yatırım teşvik belgesinin 19.701 adedi yerli firmalar, 1.097 adedi de yabancı sermayeli firmalar tarafından alınmış olup, yerli firmalara düzenlenen

belgelerde öngörülen sabit yatırım tutarı 305,86 milyar TL iken, yabancı sermayeli firmalara düzenlenen belgelerde bu tutar 99,87 milyar TL olmuştur (Çizelge 6.17).

Haziran 2012 - Nisan 2015 tarihlerini kapsayan 2 yıl 10 aylık dönemdeki veriler 2009/15199 Sayılı Kararın uygulandığı yine 2 yıl 10 aylık dönemle karşılaştırıldığında, düzenlenen teşvik belgesi sayısının yaklaşık olarak % 6, öngörülen toplam sabit yatırım tutarının yaklaşık % 40 ve öngörülen istihdam sayısının ise yaklaşık olarak % 19 oranında yükseldiği görülmektedir. TÜİK verilerine göre, Türkiye’de 2017 yılı Şubat ayı itibariyle işsizlik oranının % 12,6 ve işsiz sayısının 3.900.000 kişi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, dönem boyunca öngörülen ve işsizliğin yaklaşık % 12’sine denk gelen 480.555 kişilik istihdamın önemli bir miktar olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bir önceki döneme göre öngörülen sabit yatırım tutarının bu yüksek artışı, enflasyon etkisinden arındırıldıktan sonra da kayda değer bir veri olarak göze çarpmaktadır. Kaldı ki öngörülen istihdam sayısı da önemli oranda artmıştır. Bu olumlu tablonun nedenleri arasında, 2008 yılının Eylül ayında başlayıp 2012 yılına kadar süren küresel krizin bu tarihten sonra etkilerinin kaybolması, bu durumun yatırımcılar açısından belirsizliği azaltması ve yeni teşvik sisteminin nispeten daha iyi anlaşılması gösterilebilir.

Çizelge 6.17 Yatırım Teşvik Belgeleri (Haziran 2012 – Aralık 2016) *

Yıllar	Belge Adedi			Öngörülen Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)			Öngörülen İstihdam (Kişi)		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
2012 ^a	158	2.405	2.563	6.492	40.822	47.314	14.149	93.888	108.037
2013	234	4.397	4.631	16.660	79.690	96.350	16.939	171.845	188.784
2014	257	3.672	3.929	12.038	52.938	64.976	12.364	130.937	143.301
2015	226	4.307	4.533	33.975	65.410	99.385	10.663	131.524	142.187
2016	222	4.920	5.142	30.713	67.001	97.714	14.105	126.755	140.860
Toplam	1.097	19.701	20.798	99.878	305.861	405.739	68.220	654.949	723.169

(*) Ekonomi Bakanlığı verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

^a 2012 Haziran-2016 Aralık dönemini kapsamaktadır.

Dönem boyunca düzenlenen yatırım teşvik belgelerinden en yüksek payı % 33.9 ile SEGE değeri en yüksek olan Ankara, İzmir, İstanbul, Bursa, Antalya, Eskişehir, Kocaeli ve Muğla illerinin bulunduğu I. Bölge (8 adet il) alırken, en düşük payı % 10.3 ile gelişmişlik endeksi değeri oldukça düşük olan Adıyaman, Çankırı, Giresun ve Yozgat gibi illerin bulunduğu V. Bölge (16 adet il) almıştır. Doğu Anadolu Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunan illerin büyük bir kısmının yer aldığı VI. Bölge ise (16 adet il) düzenlenen teşvik belgesi sıralamasında % 10.8 ile beşinci sırada bulunmaktadır. Öngörülen sabit yatırım tutarına göre de en yüksek paya % 38.4 ile I. Bölge sahipken, en düşük paya % 4.4 ile VI. Bölgenin sahip olduğu görülmektedir (Çizelge 6.18). Bu verilere bakıldığında, teşvik sisteminin bu dönemde de bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını azaltma amacından uzak olduğu görülmektedir.

Çizelge 6.18 Yatırım Teşvik Belgelerinin Bölgelere Göre Dağılımı (Haziran 2012-Aralık 2016)*

		I. Bölge	II. Bölge	III. Bölge	IV. Bölge	V. Bölge	VI. Bölge	Toplam ^b
2012 ^a	Belge Adedi	944	413	423	292	212	271	2.563
	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	25.323	5.684	6.032	3.995	2.908	3.073	47.314
2013	Belge Adedi	1.677	762	647	480	451	588	4.631
	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	32.325	17.635	11.560	9.950	5.088	6.116	96.350
2014	Belge Adedi	1.409	695	573	435	355	445	3.929
	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	27.862	11.326	10.490	5.300	4.620	4.067	64.976
2015	Belge Adedi	1500	884	665	491	473	508	4.533
	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	23.297	15.057	18.472	9.541	5.816	2.223	99.385
2016	Belge Adedi	1.525	1.011	811	673	660	444	5.142
	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	47.167	17.505	7.191	11.072	6.156	2.454	97.714

(*) Ekonomi Bakanlığı verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından derlenmiştir.

^a 2012 Haziran-2016 Aralık dönemini kapsamaktadır.

^b Muhtelif bölgeleri de kapsamaktadır.

İncelenen dönemde düzenlenen 20.798 adet teşvik belgesinin 13.712 adedi “Komple Yeni” yatırım, 5.225 adedi “Tevsi” ve 1.861 adedi “Diğer” mahiyetteki yatırımlara aittir. Bu dönemde öngörülen 405,74 milyar TL’lik toplam sabit yatırım tutarının 270,02 milyar TL’si “Komple Yeni” yatırım, 100,61 milyar TL’si ise “Tevsi” yatırımdır (Çizelge 6.19).

Haziran 2012 - Nisan 2015 tarihlerini kapsayan 2 yıl 10 aylık dönemdeki veriler 2009/15199 Sayılı Kararın uygulandığı yine 2 yıl 10 aylık dönemle kıyaslandığında, düzenlenen teşvik belgeleri açısından, “Komple Yeni” ve “Diğer” mahiyetteki yatırımlarda önemli bir değişme olmadığı, “Tevsi” yatırımlarda yaklaşık % 30 oranında bir artış olduğu, öngörülen toplam sabit yatırım tutarı açısından ise “Komple Yeni” yatırımlarda % 43, “Tevsi” yatırımlarda % 40 oranında artış olduğu görülmektedir. Öngörülen toplam sabit yatırım tutarının bir önceki döneme göre yaklaşık % 40 oranında arttığı göz önünde bulundurulduğunda, yatırım bileşiminde önemli bir değişme olmadığı, yatırım türlerinin artış trendine paralel olarak yükseldiği söylenebilir

Çizelge 6.19 Yatırım Teşvik Belgelerinin Mahiyetlerine Göre Dağılımı (Haziran 2012 – Aralık 2016)^{*}

		Komple Yeni Yatırım	Tevsi	Diğer ^b	Toplam
2012 ^a	Belge Adedi	1.465	834	264	2.563
	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	33.137	11.223	2.954	47.314
2013	Belge Adedi	2.671	1.477	483	4.631
	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	62.473	22.220	11.657	96.350
2014	Belge Adedi	2.513	1.045	371	3.929
	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	44.276	16.067	4.634	64.976
2015	Belge Adedi	3.209	942	382	4.533
	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	76.098	16.023	7.264	99.385
2016	Belge Adedi	3.854	927	361	5.142
	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	54.032	35.075	8.607	97.714

(*) Ekonomi Bakanlığı verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

^a 2012 Haziran-2016 Aralık dönemini kapsamaktadır.

^b Modernizasyon, Entegrasyon ve Ürün Çeşitlendirme Yatırımlarını kapsamaktadır.

Türlerine göre bakıldığında, yatırım teşvik belgelerinin 10.777 adedi “bölgesel”, 76 adedi “büyük ölçekli”, 9.918 adedi “genel” ve 27 adedi ise “stratejik” mahiyete sahip bulunmaktadır. Yatırım teşvik belgelerinde öngörülen toplam 405,74 milyar TL’lik sabit yatırım tutarının 172,20 milyar TL’si “bölgesel”, 56,93 milyar TL’si “büyük ölçekli”, 137,81 milyar TL’si “genel” iken, 38,80 milyar TL’si “stratejik” mahiyetteki yatırımlara ait olduğu görülmektedir (Çizelge 6.20).

2012/3305 Sayılı Karar, uluslararası rekabet gücünü artıracak ve ar-ge içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımları özendirme amaçlamaktadır. Bu itibarla, öngörülen toplam sabit yatırım tutarının yaklaşık olarak % 9.5'ine denk gelen 38,80 milyar TL tutarında “stratejik” mahiyette yatırım öngörülmesi önem taşımaktadır. Diğer taraftan bir önceki dönemde sabit yatırım tutarı açısından en büyük pay ise 78,99 milyar TL ile “genel” mahiyetteki yatırımlara ait iken, bu dönemde ilk sırayı 172,20 milyar TL ile “bölgesel” yatırımlar almıştır.

Çizelge 6.20 Yatırım Teşvik Belgelerinin Türlerine Göre Dağılımı (Haziran 2012-Aralık 2016)*

		Bölgesel	Büyük Ölçekli	Genel	Stratejik
2012 ^a	Belge Adedi	1.424	13	1.124	2
	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	21.697	2.809	11.182	11.626
	İstihdam	81.193	3.853	21.995	996
2013	Belge Adedi	2.718	17	1.886	10
	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	37.783	15.957	32.934	9.676
	İstihdam	139.558	4.086	43.079	2.061
2014	Belge Adedi	2.259	14	1.652	4
	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	36.541	5.011	22.561	863
	İstihdam	109.559	2.590	30.874	278
2015	Belge Adedi	2.296	24	2.204	9
	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	28.706	28.504	28.948	13.227
	İstihdam	105.768	3.594	30.554	2.271
2016	Belge Adedi	2.080	8	3.052	2
	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	47.473	4.655	42.184	3.402
	İstihdam	102.397	7.316	30.147	1.000

(*) Ekonomi Bakanlığı verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

^a 2012 Haziran-2016 Aralık dönemini kapsamaktadır.

Yatırım teşviklerinin sektörel dağılımına bakıldığında, bu dönemde düzenlenen yatırım teşvik belgelerinde öngörülen 405,74 milyar TL’lik toplam sabit yatırım tutarının 111,43 milyar TL’sinin enerji, 133,54 milyar TL’sinin hizmetler, 138,23 milyar TL’sinin imalat, 19,08 milyar TL’sinin madencilik ve 3,46 milyar TL’sinin tarım sektörlerinde olduğu görülmektedir (Çizelge 6.21). Bu dönemde hem düzenlenen teşvik belgesi sayısına hem de istihdam sayısına göre en yüksek paya imalat sektörünün sahip

olduğu görülmektedir. Öngörülen sabit yatırım tutarı açısından en yüksek pay hizmetler sektöründe iken, tarım sektörü her üç veri açısından da en düşük paya sahiptir.

Çizelge 6.21 Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörlere Göre Dağılımı (Haziran2012-Aralık2016)*

		Enerji	Hizmetler	İmalat	Madencilik	Tarım
2012 ^a	Belge Adedi	103	665	1.547	175	73
	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	6.776	9.473	28.845	1.796	424
	İstihdam	1.809	38.768	60.185	5.583	1.692
2013	Belge Adedi	172	1.273	2.820	263	103
	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	31.045	18.849	36.883	8.745	829
	İstihdam	4.236	74.506	97.445	9.590	3.007
2014	Belge Adedi	272	1.307	2.097	159	94
	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	10.254	26.725	24.958	2.371	668
	İstihdam	2.099	68.591	66.412	4.009	2.190
2015	Belge Adedi	844	1.533	1.875	130	151
	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	37.793	34.510	23.914	2.417	751
	İstihdam	4.149	69.503	63.751	2.111	2.673
2016	Belge Adedi	1.857	1.250	1.805	97	133
	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	25.566	43.987	23.627	3.750	784
	İstihdam	4.900	68.093	62.549	2.443	2.875

(*) Ekonomi Bakanlığı verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

^a 2012 Haziran-2016 Aralık dönemini kapsamaktadır.

Dönem boyunca yatırım yeri tahsisi desteği olarak, üzerinde yatırımcılar lehine irtifak hakkı tesis edilen kamu taşınmazlarının sayısı 74, yatırımcılar lehine ön izin verilen kamu taşınmazlarının sayısı ise 60 olmak üzere toplam 134 adet ile sınırlı kalmıştır. Bu taşınmazlar üzerinde öngörülen sabit yatırım tutarı toplamı 1,60 milyar TL, öngörülen istihdam sayısı 8.086 kişi olmuştur (Çizelge 6.22 ve Çizelge 6.23). İnceleme sonuçlarına göre dönem boyunca öngörülen sabit yatırım tutarı ile karşılaştırıldığında, 405,74 milyar TL tutarın yaklaşık % 0,4'üne, 582.309 kişilik istihdam sayısının yaklaşık % 0,14'üne denk geldiği ve bir önceki döneme göre oransal olarak önemli ölçüde değişmediği görülmektedir.

Çizelge 6.22 4706 Sayılı Kanunun Ek 3 üncü Maddesine Göre İrtifak Hakkı Tesis Edilen Taşınmazların Dağılımı (Haziran 2012-Aralık 2016)*

Sıra	İli	Taşınmaz Sayısı	Yüzölçümü (m ²)	İstihdam Sayısı	Yatırım Tutarı (TL)
1	Afyonkarahisar	5	1.225.368,93	684	236.078.585,04
2	Aksaray	3	722.301,70	260	63.721.403,00
3	Ardahan	1	5.610,87	15	1.676.761,13
4	Balıkesir	1	9.086,46	99	8.700.000,00
5	Bartın	2	32.745,78	65	16.447.950
6	Batman	1	32.520,00	150	17.500.000,00
7	Bilecik	1	512.427,02	15	3.700.000
8	Bingöl	1	1.786,05	10	1.330.825
9	Bitlis	1	115.993,14	20	3.900.500,00
10	Çankırı	3	456.301,92	40	21.483.540,89
11	Denizli	2	1.388.021,00	95	11.824.262,00
12	Elazığ	6	185.423,93	256	34.946.507,00
13	Erzincan	1	6.094,26	50	5.781.700,00
14	Eskişehir	1	240.012,88	80	8.284.216
15	Giresun	1	16.111,60	110	1.080.000,00
16	Kahramanmaraş	5	796.707,89	240	25.243.083,00
17	Karabük	2	9.735,56	68	6.607.527,60
18	Kastamonu	1	21.577,89	160	8.047.907,00
19	Kırklareli	1	12.059,58	100	7.981.900,00
20	Konya	9	1.676.310,35	613	227.082.997,29
21	Mardin	11	269.287,78	728	107.849.179,00
22	Nevşehir	1	2.418,16	25	7.125.000,00
23	Ordu	1	5.687,00	16	2.993.120,00
24	Rize	1	14.290,65	101	51.344.000
25	Sakarya	3	261.077,73	303	52.984.376,00
26	Samsun	1	21.124,00	420	60.132.503,18
27	Siirt	1	2.907,58	38	2.064.971,00
28	Sivas	1	294.633,77	30	6.500.000,00
29	Trabzon	2	22.339,27	150	48.847.448,00
30	Tunceli	1	12.319,15	44	4.100.000,00
31	Zonguldak	3	253.280,10	70	12.340.880,00
TOPLAM		74	28.625.562,00	5.055	1.067.701.141,68

(*) Maliye Bakanlığı (Milli Emlak Genel Müdürlüğü) verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Çizelge 6.23 4706 Sayılı Kanunun Ek 3 üncü Maddesine Göre Ön İzin Verilen Taşınmazların Dağılımı (Haziran 2012-Aralık 2016)*

Sıra	İli	Taşınmaz Sayısı	Yüzölçümü (m ²)	İstihdam Sayısı	Yatırım Tutarı (TL)
1	Afyonkarahisar	1	13.500,00	51	24.282.057,00
2	Aksaray	1	191.000,00	50	11.600.000,00
3	Ardahan	1	962.971,00	35	3.120.861,00
4	Aydın	1	68.837,00	125	20.657.837,00
5	Bartın	2	40.574,20	130	27.630.000,00
6	Batman	4	182.079,49	810	62.307.386,37
7	Bitlis	2	121.897,28	28	6.251.624,00
8	Çankırı	1	54.652,38	8	3.440.483,00
9	Denizli	1	30.750,00	10	3.933.265,00
10	Diyarbakır	1	25.486,38	125	13.500.000,00
11	Düzce	1	33.459,41	50	6.625.000,00
12	Elazığ	3	31.299,00	83	14.562.881,76
13	Erzurum	1	8.500,00	30	1.089.000,00
14	Giresun	1	11.021,07		5.042.770,00
15	Gümüşhane	1	38.830,74	10	18.487.422,00
16	Hatay	1	4.018,95	25	2.443.775,00
17	İzmir	2	1.443.893,00	90	41.940.000,00
18	Kahramanmaraş	7	519.792,94	192	37.021.387,50
19	Karaman	1	612.496,00	30	4.340.000,00
20	Kırşehir	1	611.194,00	17	3.705.000,00
21	Konya	9	4.772.851,56	417	134.777.567,40
22	Mardin	4	104.693,51	253	25.519.574,80
23	Nevşehir	1	312.800,00	14	2.502.883,00
24	Niğde	1	96.317,97	30	6.017.013,00
25	Ordu	1	7.686,37	90	1.590.250,00
26	Sakarya	1	81.298,50	50	7.000.000,00
27	Siirt	2	46.800,00	35	7.092.842,00
28	Sivas	5	142.236,26	208	25.500.642,49
29	Tunceli	2	849.638,67	35	7.954.650,00
	TOPLAM	60	11.465.575,68	3.031	529.936.172,32

(*) Maliye Bakanlığı (Milli Emlak Genel Müdürlüğü) verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

2009/15199 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile uygulanmasına başlanılan 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile de son şekli verilen mevcut teşvik sisteminin Ağustos 2009 – Aralık 2016 gerçekleşme sonuçlarına bakıldığında, bu dönemde düzenlenen teşvik belgesi sayısının 33.166 adet olduğu ve bu teşvik belgelerinde öngörülen sabit yatırım tutarının toplam 575 milyar TL, istihdamın ise toplam 1,127 milyon kişi olduğu görülmektedir. Bu teşvik belgelerinden yatırım yeri destek unsuru içerenlerin sayısı da toplam teşvik belgesi sayısının yaklaşık % 4'ünü oluşturmaktadır. Bu durum, kamu taşınmazlarının yatırımlara tahsisi desteğinin, teşvik sistemi içerisinde yatırım kararlarının alınmasında etkin bir unsur olarak dikkate alınmadığı sonucunu ortaya koymaktadır.

Genel teşvik sisteminin geliştirilmesi yatırım tutarını ve istihdamı artırmak suretiyle katma değer yaratılmasına olanak sağlayacak ve ülke ekonomisinin kalkınmasına katkı sağlayacaktır. Teşvik sisteminin gelişmesi, aynı zamanda kamu taşınmazlarının yatırımlara tahsisindeki yerini ve önemini etkileyecektir. Bu nedenle, bu bölümde genel teşvik sistemini geliştirmeye yönelik önerilerden sonra, kamu taşınmazlarının yatırımlara tahsisine ve Cazibe Merkezleri Programına yönelik öneriler sıralanacaktır.

Araştırma sonuçlarına göre genel teşvik sistemine yönelik öneriler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

i. Kurumlar arası koordinasyonu ve uygulama bütünlüğünü sağlayacak bir üst mekanizma kurulmalıdır; teşvik sisteminin işleyişinde yer alan kamu kurumlarının sayısı çok fazla olduğundan, her bir kurumun görev tanımının açık bir şekilde belirlenmesi, kurumlar arasındaki koordinasyonun ve uygulama bütünlüğünün sağlanması, verilerin tek elde toplanması suretiyle bir veri bankası oluşturulması teşvik sisteminin başarısı için önem taşımaktadır. Yatırımcıların hangi destek unsurlarından hangi ölçülerde yararlandıkları, bu destek unsurlarının her birinin devlete olan maliyeti, yaratılan katma değer ve istihdam teşvik sisteminin makro açıdan değerinin belirlenmesi anlamında önem arz etmektedir. Bu da teşvik sisteminin hem yatırımların

planlanması hem de yatırımların gerçekleştirilmesi sonrasında etkili bir kontrol-izleme mekanizmasıyla ortaya konulabilir. Bütün bunlar teşvik sisteminin etkin, verimli ve sağlıklı işleyebilmesi, değişen makroekonomik koşullara uyum sağlayabilmesi ve öngörülen amaçlarına ulaşabilmesi için bir “üst birim” kurulmasını gerekli kılmaktadır.

ii. Ekonomi Bakanlığı tarafından yatırım teşvik belgeleri gerçekleştirmeleri kamuoyu ile paylaşılmalıdır; Ekonomi Bakanlığı tarafından düzenlenen yatırım teşvik belgelerinden kaç tanesinin, hangi oranda yatırım yapılmak suretiyle gerçekleştirildiği kamuoyu ile paylaşılmamaktadır. Bu durum, öngörülen sabit yatırım tutarının ve öngörülen istihdam sayısının ne ölçüde yerine getirildiğinin bilinmesini olanaksız kılmakta, bu da teşvik sisteminin etkinliğinin ve verimliliğinin isabetli bir şekilde değerlendirilmesi önünde engel teşkil etmektedir. Değerlendirmenin sadece düzenlenen teşvik belgelerinin sunduğu veriler üzerinden yapılabilmesi, sistemi geliştirmeye yönelik önerileri baştan sınırlandırmaktadır. Diğer taraftan, gerçekleşme verilerinin yayımlanmaması yatırım teşvik sistemine ve sistemin planlayıcısı-uygulayıcısı kurumlara olan güveni zedelemektedir. İlgili kamu kurumlarının şeffaf olması hem yatırımcı-devlet ilişkisini güçlendirerek yatırımcıların yatırım yapma arzuları üzerinde olumlu etkilerde bulunacak hem de yapıcı eleştiriler ve öneriler yoluyla sistemin önünü açacaktır.

iii. Sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi değeri düşük olan illerin bulunduğu özellikle V. ve VI. Bölgelerde yapılacak yatırımlarda teşvikler daha çok artırılmalıdır; yeni teşvik sisteminde, 2012/3305 Sayılı Kararın yürürlüğe girdiği tarihten Aralık 2016 tarihine kadar düzenlenen yatırım teşvik belgesi sayısı, öngörülen sabit yatırım tutarı ve istihdam sayısı verilerine bakıldığında, en yüksek payı SEGE değeri en yüksek olan illerin bulunduğu I. Bölge alırken, en düşük payı endeks değeri oldukça düşük olan V. ve VI. Bölgenin aldığı görülmektedir. Bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarını azaltmayı amaçlayan teşvik sisteminin bu amacına yönelik hizmet edebilmesi için, yatırımları daha çok V. ve VI. Bölgelere yönlendirecek bir mekanizma geliştirmesi gerekmektedir. Bu açıdan, sözü edilen bölgelere yapılacak yatırımlara sağlanan desteklerin hem tür hem de oran olarak artırılması etkili olacaktır.

iv. Yatırım teşvik araçları arasına nakit hibe desteği ve enerji desteği eklenmelidir; yeni teşvik sisteminde, destek unsurları daha çok sigorta primi ve vergisel desteklerden oluşmakta, firmaların yatırım maliyetlerini doğrudan desteklemeye dönük bir nakit

teşviki unsuru içermemektedir. Özellikle yatırımların başlangıç aşamasında parasal destekle kuruluş maliyetleri düşen firmaların yatırım talebinin artacağı muhakkaktır.

Diğer taraftan, 5084 Sayılı Kanunda bir destek unsuru olarak yer alan ancak yeni teşvik sisteminde bulunmayan enerji desteği de yatırım teşvikleri kapsamına alınmalıdır. Bilindiği üzere, firmaların üretim sürecinde en önemli girdilerinden biri enerji olup, enerji giderleri yatırım kararları üzerinde önemli rol oynamaktadır. Enerji desteği ile ortalama üretim maliyetleri düşürülerek, yatırımın kârlılık beklentisi ve böylece yatırım tutarı artırılabilir. Cazibe Merkezleri Programı kapsamında kalan İller için öngörülen enerji desteğinin tüm teşvik sistemine yayılması önem arz etmektedir.

v. Yatırım teşvik sistemi hakkında her ölçekte yatırımcıyı kapsayacak şekilde iş çevreleri bilgilendirilmelidir; sistemin amacı, kapsamı ve yatırımcılara sunduğu avantajlar hakkında yatırımcıların bilgilendirilmesi yatırım talebini ve istihdamı artırarak ekonomiye katkı sağlayacaktır. Özellikle yatırım teşviklerinin prosedürleri açısından yardıma ve bilgilendirilmeye ihtiyacı olan KOBİ'lerin sistemden yararlandırılması önem taşımaktadır.

Bir destek unsuru olarak kamu taşınmazlarının yatırımlara tahsisine yönelik öneriler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

i. Yatırım yeri tahsisi desteği uygulamasına son verilerek, bunun yerine diğer teşvik unsurları daha cazip hale getirilmelidir; özellikle 2009/15199 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararının uygulanmaya başlanmasıyla birlikte yürürlüğe giren yeni teşvik sisteminde, bugüne kadar bir destek unsuru olarak yararlanılan kamu taşınmazları üzerinde öngörülen sabit yatırım tutarı ve istihdam sayısı, düzenlenen yatırım teşvik belgelerinde öngörülen toplam sabit yatırım tutarının ve istihdam sayısının sırasıyla yaklaşık % 0,5 ve % 1'i kadardır. Ağustos 2009 - Aralık 2016 dönemi boyunca toplam 33.166 adet teşvik belgesi düzenlenirken bu teşvik belgelerinin sadece 1460 adedinde yatırım yeri tahsisi destek unsurları içerinde yer almıştır. Bu dönemde yatırım yeri tahsisi destek unsuru içeren teşvik belgeleri % 4'lük bir oran oluşturmaktadır.

ii. Yatırım yeri tahsisi desteği uygulamasına devam edilmesinin uygun bulunması halinde, aşağıda sıralanan hususların dikkate alınması gerekli görülmektedir:

- Yatırım yapılmasına uygun alanlar önceden belirlenerek yatırımcıların bilgisine sunulmalıdır; uygulamada yatırım teşvik belgesi alan yatırımcı İdareye başvurarak yatırım yeri talep etmekte, çoğu zaman talepte bulunduğu yerde yatırım için uygun taşınmaz bulunmamakta, bu da yatırımın yapılacağı yeri istediği gibi belirlemesini önlemektedir. Yatırıma elverişli Hazineye ait taşınmazların Defterdarlıklar tarafından önceden belirlenerek www.milliemlak.gov.tr internet sayfasında yatırımcılara duyurulması hem şeffaflığı sağlamak hem de teşvik sistemindeki kamu taşınmazlarının boyutunu ve önemini artırmak bakımından faydalı olacaktır.

Maliye Bakanlığınca (Milli Emlak Genel Müdürlüğü) 2016 yılı itibariyle arz odaklı hizmet anlayışıyla, teşvik mevzuatı kapsamında yatırımcılara arz edilecek taşınmazların talep olmaksızın belirlenmesi ve bir portföy oluşturulması çalışmalarına başlanmış ve bu kapsamda 2016 yılında 601 adet Hazine taşınmazı ilana çıkarılmıştır. 2017 yılı Mart ayı ile birlikte yatırım teşvik mevzuatı kapsamında ilanda olan tüm taşınmazlar www.milliemlak.gov.tr adresinden yayınlanmak suretiyle yatırımcıların bilgisine sunulmaktadır. Ayrıca, yatırım teşvik mevzuatı kapsamında Hazine taşınmazlarının yatırım yeri tahsisindeki avantajların bilinirliğini arttırmaya yönelik afiş, broşür vb. yöntemler kullanılmak suretiyle tanıtım faaliyetleri yapılmıştır. Bu çalışmaların olumlu sonuçlarının alınabilmesi için portföyün daha da genişletilmesi ve dinamik yapıya sahip olması önem arz etmektedir.

-Yatırım yeri tahsisinde yatırımın türüne göre yüzölçümü sınırlaması getirilmelidir; kamu taşınmazlarının etkin bir şekilde yönetilmesi bir taraftan Hazinesinin gelir kaybına uğramasını önleyecek, diğer taraftan taşınmazların vatandaşların ihtiyaçları doğrultusunda kullanılabilmesine imkân tanıyacaktır. Teşvik mevzuatı kapsamında yatırımcılara tahsis edilen bazı kamu taşınmazlarının yüzölçümlerinin çok büyük olduğu görülmektedir. Yatırım projesinde öngörülen yatırımın olması gerekenden daha büyük bir alan üzerinde yapılması, taşınmazın alternatif kullanımlarını engellemektedir. Bu nedenle, yatırım türlerinin belirlenerek bunlara ilişkin tavan alanlar tespit edilmelidir.

-Taşınmazların yatırımlara tahsisinde süreci hızlandıracak önlemler alınmalıdır; tahsis işlemlerinin süresinin azaltılması, sistemin işleyişini hızlandırarak, etkinliği ve verimliliği artıracaktır. Bu amaçla, yatırım yapmaya elverişli daha fazla taşınmazın önceden belirlenerek yatırımcılara sunulması, iki aylık başvuru süresinin kısaltılması, komisyonun gecikmeksizin toplanması ve komisyon tarafından yapılan değerlendirmenin titizlikle yapılması önem taşımaktadır.

-Yatırımcılara tahsis edilen taşınmazların, yatırım gerçekleşikten sonra etkili bir biçimde denetimi yapılmalıdır; uygulamada 2009 yılında ön izin verilen bazı taşınmazlar üzerinde henüz irtifak hakkına geçilmediği görülmektedir. Taşınmazın amacına uygun kullanılıp kullanılmadığı, ön izin verilen taşınmaz üzerinde irtifak hakkına geçilip geçilmediği, öngörülen yatırım tutarına ve istihdam sayısına uyulup uyulmadığı etkili bir kontrol-denetim mekanizmasıyla takip edilmelidir. Bunun için bir otomasyon sistemi oluşturulmalı ve bu sistemin etkin bir şekilde kullanılması için gerekli önlemler alınmalıdır.

-V. ve VI. Bölgelerdeki yatırımlar için bedelsiz yatırım yeri tahsisi imkânı getirilmeli, sadece katılım payı alınmalıdır; gerek bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarının azaltılması, gerek bölgesel ölçekte yoğunlaşmış işsizliğin azaltılması, gerekse birtakım sosyal ve ekonomik sorunların ortadan kaldırılması için yeni iş alanlarının oluşturulması son derece önem taşımaktadır. Yatırım teşvik verilerinden anlaşıldığı üzere, yatırımcılar kuruluş yeri olarak daha çok gelişmiş yöreleri tercih etmektedirler. Bu durum hem teşvik sisteminin amacına aykırılık teşkil etmekte hem de bölgesel farklılıkları körükleyerek ekonomik anlamda bir kutuplaşmaya yol açmaktadır. Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki illerinin hemen hemen tamamının bulunduğu V. ve VI. Bölgelerdeki yatırımları artırmak için, bedelsiz yatırım yeri tahsisi sağlanmak suretiyle bu destek unsuru sözü edilen bölgeler lehine farklılaştırılabilir.

-Yatırımların V. ve VI. bölgelere taşınmasında katılım payı da alınmamalıdır; SEGE değeri yüksek olan özellikle I. ve II. Bölgelerde yapılan yatırımların V. ve VI. Bölgelere taşınması yatırım yeri tahsisinin öncelikle ve katılım payı da alınmaksızın tamamen bedelsiz olarak sağlanması, muafiyet oranlarının yükseltilmesi, istisnaların artırılması ve prim desteğinin yükseltilmesi gibi uygulamalarla özendirilerek yatırımların dengeli dağılımı sağlanmalıdır.

-Hazine dışındaki kamu kuruluşlarının taşınmazları da etkin bir şekilde teşvik sistemi kapsamında değerlendirilmelidir; 4706 Sayılı Kanunun Ek 3 üncü maddesinde, "... Hazineye, özel bütçeli idarelere, il özel idarelerine veya belediyelere ait arazi veya arsaların üzerinde kırkdokuz yıl süreli bağımsız ve sürekli nitelikli irtifak hakkı tesis edilebilir..." hükmü bulunmasına rağmen, Hazine dışındaki kurumların taşınmazlarını genellikle başka amaçlarla değerlendirdikleri ve bir destek unsuru olarak yatırımcılara sunmaktan kaçındıkları söylenebilir. Bu durum, yatırım yeri seçiminde yatırımcıların hareket alanını sınırlandırmaktadır.

Cazibe Merkezleri Programına ilişkin öneriler ise aşağıdaki gibi sıralanabilir:

i. Bölgesel gelişmiş seviyesi düşük olan bölgelerde bölgesel kalkınma için yapılacak en önemli çalışmalardan bir tanesi bu bölgelerde küçük çaplı yatırımcıların teşvikle daha fazla desteklenmesidir. Mevcut teşvikler batıdaki (büyük) yatırımcıları bu bölgelere çekmek amaçlı olan genelde büyük meblağlı projeleri kapsamaktadır. Ancak yatırımların kalıcı olması ve bölgeyi geliştirmesi için öncelikle bu bölgelerde yaşayan yatırımcıların yatırım yapmaları sağlanmalıdır ki bu yatırımcıların da sermayeleri küçük meblağlıdır.

ii. Kapsam dahilindeki İllerin refah ve gelişmişlik düzeylerini arttırmaya yönelik olarak 2017 yılı itibarıyla 23 İlde Cazibe Merkezleri Programı uygulamaya konulmuştur. Cazibe Merkezleri Programı yeni teşvik sisteminin IV ve V inci bölgeler için oluşturduğu dezavantajları ortadan kaldırmaya yönelik politikalar içermektedir. Program kapsamında uygulanması öngörülen teşvikler hem küçük yatırımcıyı yatırım yapma konusunda cesaretlendirecek ölçüde cazip, hem de gelişmiş düzeyi daha yüksek olan bölgelerde halen faaliyet gösteren yatırımcıları bu bölgeye çekmek için avantajlar sunmaktadır. Ancak, Cazibe Merkezleri Programı uygulama sonuçlarının henüz belli olmaması, programın öngördüğü teşvik politikalarının etkinliğinin ortaya konulamamasına neden olmaktadır. İleriki dönemlerde sonuçlarıyla birlikte programın değerlendirilmesi, dinamik bir yapı sağlanarak gerekli iyileştirmelerin yapılması çok önemlidir. Ayrıca, diğer bölgesel politikalarda olduğu gibi sistemin belli bölgelerde toplanmasına engel olunmalı, gerektiği durumlarda yatırım tekliflerinde yatırım yeri

yönünden kaymalar yapılmalıdır. Aksi takdirde cazibe merkezleri içerisinde yeni cazibe merkezleri oluşturulması kaçınılmazdır.

iii. Yatırım yeri tahsisi açısından süreç değerlendirildiğinde, mevzuat gereği öncelik organize sanayi bölgelerinde olduğundan ilk etapta Hazine taşınmazlarına yatırım yeri amaçlı çok fazla ihtiyaç duyulmayacağı düşünülmektedir. Ancak, çağrı merkezi yatırımları için zorunlu olmadıkça organize sanayi bölgeleri içerisinde yer tahsisi yapılmayacağına ilişkin düzenleme gereği, öncelikle Hazine mülkiyetindeki atıl binalar sistem içerisinde değerlendirilmelidir. Cazibe Merkezleri Programının Uygulanmasına İlişkin Usul Ve Esaslar uyarınca, Program kapsamında yatırım yeri tahsisi ile ilgili işlemlerin ivedilikle sonuçlandırılabilmesini teminen Hazine taşınmazları hakkında Banka ile Maliye Bakanlığı (Milli Emlak Genel Müdürlüğü) arasında 25/01/2017 tarihinde bir protokol imzalanmış, Program kapsamında Hazine taşınmazlarının YİKOP veya İdarelere devir işlemlerinin 1 ay içinde tamamlanacağı belirlenmiş, böylece süreçte yaşanması muhtemel gecikmelerin önüne geçilmiştir.

Gerek genel teşvik sistemi, gerekse Cazibe Merkezleri Programı kapsamında Hazine taşınmazlarının yatırımcılara daha etkin ve verimli bir şekilde arz edilebilmesi için öncelikle bu kapsamda değerlendirilecek taşınmazların portföyünün oluşturulması ve bu portföyün değerlendirme çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Yapılacak bu çalışmalar ise Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü lisans ve lisansüstü programlarından mezun olan uzmanların uluslararası değerlendirme standartlarına uygun olarak aldıkları eğitimin önemli katkılarına olabileceği, özellikle bölgesel gelişme hedeflerine uygun olarak yatırım yeri seçimi, yatırım büyüklüğünün analizi, proje geliştirme ve değerlendirme yönlerinden başta Maliye Bakanlığı (Milli Emlak Genel Müdürlüğü) olmak üzere taşınmaz idaresi ile ilgili kurumlarda istihdam edilmelerinin önemli katkısının olabileceği ve ayrıca söz konusu kamu kurumlarında mevcut personelin de yetkinliğinin artırılması için lisansüstü eğitim ve hizmetiçi eğitim almalarının sağlanmasının uygun olacağı vurgulanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akdeve, E. ve Karagöl, E. 2013. Geçmişten günümüze Türkiye’de teşvikler ve ülke uygulamaları. Dumlupınar üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 329-348, Afyonkarahisar.
- Akgül, O. 2014. Teşvik mevzuatının Türkiye’de istihdam arttırıcı etkisinin değerlendirilmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi üniversitesi, Ankara.
- Anonim. 1963. Birinci beş yıllık kalkınma planı (1963-1967). DPT Yayınları, Ankara.
- Anonim. 1968. İkinci beş yıllık kalkınma planı (1968-1972). DPT Yayınları, Ankara.
- Anonim. 1973. Üçüncü beş yıllık kalkınma planı (1973-1977). DPT Yayınları, Ankara.
- Anonim. 1979 Dördüncü beş yıllık kalkınma planı (1979-1983). DPT Yayınları, Ankara.
- Anonim. 1985. Beşinci beş yıllık kalkınma planı (1985-1989). DPT Yayınları, Ankara.
- Anonim. 1990. Altıncı beş yıllık kalkınma planı (1990-1994). DPT Yayınları, Ankara.
- Anonim. 1996. Yedinci beş yıllık kalkınma planı (1996-2000). DPT Yayınları, Ankara.
- Anonim. 1998. T.C. Resmi Gazete. 22 Ocak 1998 tarihli ve 4325 sayılı Olağanüstü Hal Bölgesinde ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere İstihdam Yaratılması ve Yatırımların Teşvik Edilmesi ile 193 sayılı Gelir Vergisi kanununda değişiklik yapılması hakkında kanun. 23 Ocak 1998 gün, 23239 sayılı, 1-3, Ankara.
- Anonim. 2000. Uzun vadeli strateji ve sekizinci beş yıllık kalkınma planı (2001-2005). DPT Yayınları, Ankara.
- Anonim. 2001. T.C. Resmi Gazete. 29 Haziran 2001 tarihli ve 4706 sayılı Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi kanununda değişiklik yapılması hakkında kanun. 18 Temmuz 2001 gün, 24466 sayı, Ankara.
- Anonim. 2004. T.C. Resmi Gazete. 29 Ocak 2004 tarihli ve 5084 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması hakkında kanun, 6 Şubat 2004 gün, 25365 sayı, Ankara.
- Anonim. 2006. 5084 sayılı kanun ve teşvik uygulama rehberi. İTO Yayınları, İstanbul.
- Anonim. 2007a. T.C. Resmi Gazete. Hazine Taşınmazlarının İdaresi hakkında yönetmelik. 19 Haziran 2007 gün, 26557 sayı, Ankara.

- Anonim. 2007b. Dokuzuncu kalkınma planı (2007-2013). DPT Yayınları, Ankara.
- Anonim. 2009a. T.C. Resmi Gazete. Kamu Taşınmazlarının Yatırımlara Tahsisine İlişkin usul ve esaslar, 3 Eylül 2009 gün, 27388 sayı, Ankara.
- Anonim. 2009b. T.C. Resmi Gazete. 2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları hakkında karar, 16 Temmuz 2009 gün, 27290 sayı, Ankara.
- Anonim. 2011. T.C. Resmi Gazete. 334 sıra nolu Milli Emlak Genel Tebliği, 2 Nisan 2011 gün, 27893 sayı, Ankara.
- Anonim. 2012a. T.C. Resmi Gazete. 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları hakkında karar, 19 Haziran 2012 gün, 28328 sayı, Ankara.
- Anonim. 2012b. Yatırım teşvik bülteni. Ekonomi Bakanlığı Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Anonim. 2013a. Yatırım teşvik sistemi yıllık değerlendirme raporu: Haziran 2012 – Haziran 2013. Ekonomi Bakanlığı Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Anonim. 2013b. Yatırım teşvik belgesi kapsamında devlet destekleri adım adım uygulama rehberi. Ekonomi Bakanlığı Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Anonim. 2013c. Yatırım teşvik bülteni. Ekonomi Bakanlığı Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Anonim. 2014. Yatırım teşvik bülteni. Ekonomi Bakanlığı Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Anonim. 2016a. Yatırım teşvik verisi. Web Sitesi: [http://bolgesel.kalkinma.gov.tr/kalkinmada -oncelikli-yoreler/](http://bolgesel.kalkinma.gov.tr/kalkinmada-oncelikli-yoreler/) Erişim tarihi: Ocak 2016
- Anonim. 2016b. Yatırım teşvik verisi. Web Sitesi: <https://www.google.com.tr/search?safe=active&hl=tr&biw=1920&bih=974&tbm=isch&sa=1&ei=C12qWqzIIu6LmgWwt7O4Cw&q=5084+sayılı+kanun+kapsamındaki+iller&oq> Erişim Tarihi: Ocak 2016.
- Anonim. 2016c. Yatırım teşvik verisi. Web Sitesi: <https://www.google.com.tr/search?safe=active&hl=5084+sayılı+kanuna+göre+tesviklerden+yararlanabilecek+iller> Erişim tarihi: Şubat 2016
- Anonim. 2016d. Yatırım teşvik verisi. Web Sitesi: <https://www.google.com.tr/search?safe=active&hl=tr&biw=1920&bih=974&tbm=isch&sa=1&ei=C12qWqzIIu6LmgWwt7O4Cw&q=sosyoekonomik+gelişmişlik+endeks+değeri+negatif+olan+iller&oq>, Erişim Tarihi: Şubat 2016.

- Anonim. 2016e. Yatırım teşvik verisi. Web Sitesi: <http://bolgesel.kalkinma.gov.tr/kalkinmada-oncelikli-yoreler/> Erişim tarihi: Şubat 2016
- Anonim. 2016f. Yatırım teşvik verisi. Web Sitesi: <https://www.google.com.tr/search?safe=activehl=yatirim+tesvik+sisteminde+bölgesel+harita> Erişim tarihi: Şubat 2016
- Anonim. 2016g. Yatırım teşvik verisi. Web Sitesi: <http://www.degisimdanismanlik.com/buyuk-olcekli-ve-stratejik-yatirimlarin-tesviki-icin-hangi-sartlarin-saglanmasi-gerekir/> Erişim tarihi: Mart 2016
- Anonim. 2016h. Yatırım teşvik verisi. Web Sitesi: <https://www.slideshare.net/eibsunum/ekonom-bakanlii-yatirim-tevkler> Erişim tarihi: Ocak 2016
- Anonim. 2016ı. Yatırım teşvik verisi. Web Sitesi: <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/yatirim/yatirimTevsik>; Erişim tarihi: Nisan 2016
- Anonim. 2016i. Yatırım teşvik verisi. Web Sitesi: <https://www.google.com.tr/search?safe=active&hl=tr&biw=1920&bih=974&tbm=isch&sa=1&ei=C12qWqzIIu6LmgWwt7O4Cw&q=stratejik+yatirimlarin+tesviki+uygulamasinda+saglanan+d+estekler&oq> Erişim tarihi: Nisan 2016
- Anonim. 2017. Cazibe merkezleri programı verisi. Web Sitesi: <http://www.bumko.gov.tr/TR,7279/yatirimlar.html> Erişim tarihi: Mart 2017
- Bali, O.O.1979. Yatırım ve Teşvik Rehberi, Doruk Yayınevi, Ankara.
- Banar, K. 1998. Yatırım İşlemleri ve Muhasebeleştirilmesi, Anadolu üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Benlikol, S. ve Müftüoğlu, H.1997. Avrupa Birliği ülkelerinde vergi sistemlerindeki teşvik ve istisnalar, İTO Yayınları, İstanbul.
- Bozkurt, N.1995. Yatırımları Teşvik Tedbirlerinin Tarihi Gelişimi ve Kahramanmaraş örneği, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Coşkun, A. 2003. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi, Atatürkçü Düşünce Dergisi, 72-77,
- Demirhan, P. 2014. Yatırımların Teşvikine Yönelik Kamu Taşınmazları Tahsisleri ve Türkiye Uygulaması, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dornbusch, R. and Fischer S.1998. Makroekonomi (S.Ak, M.Fisunoğlu, E.Yıldırım, R.Yıldırım çev.), Akademi Yayınları, İstanbul.
- Duran, M. 2003. Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları, Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi, Ankara.

- Duran, M. 2002. Türkiye’de Yatırımlara Sağlanan Teşvikler ve Etkinliği, Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi, Ankara.
- Duran, M. 1998. Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikaları 1996-1998, Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi, Ankara.
- Eser, E. 2011. Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Sistemleri ve Mevcut Sistemin Yapısına Yönelik Öneriler, DPT yayınları, Ankara
- Ezer, A. Şimşek. 2013. Yeni Teşvik Sistemi Kapsamında Yatırımlara Devlet Yardımı, Seçkin-Vergi& Maliye Yayınları, Ankara
- Göker, O. 1996. Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesi: Teori ve Uygulama, Atlantis Yayınevi, İstanbul
- Gökmen, S. ve Kartaloğlu, E. 2012. Yeni Teşvik Sistemi 2012. ISMMMO Yayınları, İstanbul.
- Gündoğan, S. 2011 Türkiye’de Kamu Taşınmazlarının Turizm Yatırımlarına Tahsis İşlemleri ve Sorunlarının Analizi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Güreşçi, E. 2009. Kırsal Göç ve Tarım Politikası Arasındaki İlişki. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 53-55, Muğla.
- Köklü, A. 1984. Makro İktisat. S Yayınları, Ankara.
- Perek, A. 2002. Türkiye’de Vergi ve Vergi Dışı Teşvikler: Yatırım Teşvikleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Sabır, H. 2003. Atatürk’ün İktisat Zihniyeti. Dış Ticaret Dergisi, 77-93, Ankara.
- Süzer, M. 2000. Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Tedbirleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi.
- Ünal, Ö. 2001. 1996 – 2000 yıllarında Teşvik ve Uygulamalar Genel Müdürlüğü’nce düzenlenen yatırım teşvik ve KOBİ yatırım teşvik belgeleri. T.C. Hazine Müsteşarlığı Yayınları, Ankara.
- Ünsal, E. M. 2003. Makro İktisat. Turhan Kitabevi, Ankara.
- Yavan, N. 2011a. Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi: Türkiye Örneği. Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, Ankara.
- Yavan, N. 2011b. Yeni yatırım teşvik sisteminin bölgesel kalkınma politikaları çerçevesinde değerlendirilmesi. 5. bölgesel kalkınma ve yönetim sempozyumu. (Sanayi Politikasının Yönetişimi Bildiriler Kitabı 125-152). Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Yayınları, Ankara.

- Yıldırım, K. ve Karaman, D. 2001. Makro Ekonomi. Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, Ankara.
- Yücel, F. 2014. Cumhuriyet Türkiye'sinin Sanayileşmede İlk Önemli Adımı: Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1934 – 1938. TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası Yayınları, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Değer ECER
Doğum Yeri : Adana
Doğum Tarihi : 25/05/1980
Medeni Hali : Evli
Yabancı Dil : İngilizce

Eğitim Durumu

Lise : ankaya Süper Lisesi (1997)
Lisans : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi (2002)
Yüksek Lisans :Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Gayrimenkul
Geliştirme ve Yönetimi Anabilim Dalı (Giriş:2011/Eylül-)

Çalıştığı Kurum/Kurumlar ve Yıl

Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü (2004 – Devam Ediyor)